

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η εργασιακή ένταξη των ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας σε φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας»

Μπριτζολάκη Παρασκευή

Επιβλέπων καθηγητής: Λαϊνάς Σωτήρης

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2026

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	3
1.1. Λογικό Υπόβαθρο	5
1.2. Στόχοι της Έρευνας	6
1.2. Ψυχική Υγεία.....	6
1.4. Νομοθεσία για την Ψυχική Υγεία.....	7
1.5. Ψυχικές Διαταραχές	7
2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	8
2.1. Προκλήσεις Απασχόλησης για Άτομα με Ψυχικά Προβλήματα.....	9
2.2. Ρόλος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Επαγγελματική Ένταξη	10
3. Εννοιολογικό πλαίσιο	11
3.1. Κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις με περιορισμένη ευθύνη (ΚοινΣΕΠ)	13
3.3. Ιστορικό και Κίνητρα	15
3.4. Κοινωνική Οικονομία και ο Τρίτος Τομέας	16
3.5. Ορισμός και Πεδίο Εφαρμογής.....	17
Ορολογία και Ορισμός	17
3.6. Ιστορική Ανάπτυξη	19
3.7. Η Έννοια της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (SSE)	19
3.8. Βασικές Αρχές και Αξίες.....	20
3.9. Οι Οντότητες της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΟ)	21
3.10. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (ΚοινΣΕΠ).....	23
3.11. Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί με Περιορισμένη Ευθύνη (ΚΟΙΣΠΕ)	23
3.12. Επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με ψυχικές διαταραχές.....	25
4.1 Ιστορικό και Σημασία	26
4.2 Το Πρόγραμμα Ψυχαργός.....	27
4.3 Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση και Επαγγελματική Αποκατάσταση Ατόμων με Ψυχική Ασθένεια στην Ελλάδα	28
4.5. Το Στίγμα της Ψυχικής Ασθένειας και οι Επιπτώσεις του	29
4.6. Κοινωνικές Στάσεις και Αντιλήψεις.....	30
4.7. Επαγγελματική Αποκατάσταση Ατόμων με Ψυχική Ασθένεια στην Ελλάδα	32
4.8 Εμπόδια στην Επαγγελματική Αποκατάσταση Ατόμων με Ψυχικές Παθήσεις.....	32
4.10. Συστημικά και Δομικά Εμπόδια	34
4.11 Υποστηριζόμενη Εργασία.....	34
5. Μεθοδολογία	35

Ανάλυση Πληθυσμού και Δείγματος.....	37
5.1. Σχεδιασμός της έρευνας.....	40
6. Ευρήματα	43
6.1 Απόψεις Οργανισμών που Υποστηρίζουν Άτομα με Ψυχικές Διαταραχές	44
7. Συζήτηση.....	45
7.1 Δυνατότητες των Κοιν.Σ.Επ. στην Επαγγελματική Ένταξη.....	46
8. Συμπεράσματα και Προτάσεις	47
8.1. Βασικά Ευρήματα και Επιπτώσεις	48
8.2. Συστάσεις για Πολιτική και Πρακτική	50
9.Βιβλιογραφία.....	53
10. Παράρτημα	60

1. Εισαγωγή

Η συμμετοχή στην εργασία και η αμειβόμενη εργασία εκτιμώνται ιδιαίτερα στη σύγχρονη κοινωνία με διάφορους και σημαντικούς τρόπους. Στο σημερινό ανταγωνιστικό περιβάλλον, τα άτομα που καταφέρνουν να διατηρήσουν τη θέση τους στην αγορά εργασίας συχνά απολαμβάνουν διάφορα οφέλη, όπως την αύξηση του κοινωνικού τους στάτους, καλύτερες συνθήκες υγείας και μειωμένο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Η σημασία της σταθερής και συνεχούς απασχόλησης είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς συχνά οδηγεί σε μια ισχυρότερη αίσθηση του ανήκειν στην κοινότητα και συνολική βελτίωση της ποιότητας ζωής. Ωστόσο, η κατάσταση στην αγορά εργασίας για τα άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχικές ασθένειες είναι αρκετά διαφορετική σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό των εργαζομένων. Τα άτομα που παλεύουν με ψυχικές ασθένειες συνήθως έχουν πολύ χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης και συχνά είναι οικονομικά ανενεργά, αντιμετωπίζοντας σοβαρά εμπόδια στην ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Είναι επίσης σημαντικό να τονιστεί ότι οι ψυχικές ασθένειες

έχουν αναδειχθεί ως η κύρια αιτία απουσίας από τη δουλειά σε διάφορους τομείς. Η αυξημένη απουσία επηρεάζει όχι μόνο τα άτομα, αλλά και τους συναδέλφους και τους οργανισμούς τους, οι οποίοι καλούνται να αναλάβουν πρόσθετο άγος και ευθύνη. Επιπλέον, οι οικονομικές συνέπειες των ψυχικών προβλημάτων είναι σημαντικές, με έρευνες να δείχνουν ότι οι κοινές ψυχικές διαταραχές επιφέρουν κόστος περίπου 4% του ΑΕΠ, κάτι που επισημαίνει την οικονομική επιβάρυνση και τις αρνητικές συνέπειες στην παραγωγικότητα. Αυτή η σημαντική οικονομική επίπτωση αναδεικνύει την επείγουσα ανάγκη ανάπτυξης και εφαρμογής αποτελεσματικών πρωτοβουλιών ψυχικής υγείας στον εργασιακό χώρο, προκειμένου να ενισχυθεί η υποστήριξη των εργαζομένων που αντιμετωπίζουν αυτές τις προκλήσεις. Αντιμετωπίζοντας αυτές τις επείγουσες ανάγκες, μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα πιο συμπεριληπτικό περιβάλλον που ωφελεί όχι μόνο τα άτομα με ψυχικές ασθένειες, αλλά και την κοινωνία συνολικά, προάγοντας την καλύτερη ψυχική ευημερία και την παραγωγικότητα σε όλους τους τομείς. (Aruta et al., 2022; Byrne et al., 2021)

Τα τελευταία είκοσι χρόνια, έχουμε παρατηρήσει μια ανησυχητική αύξηση των ψυχικών προβλημάτων στην κοινωνία μας από την αρχή του 21ου αιώνα. Εκτιμάται τώρα, με ανησυχία, ότι το 1 στα 4 άτομα βιώνει ψυχικά προβλήματα κάθε χρόνο, κάτι που αναδεικνύει τη διάσταση αυτής της επείγουσας κοινωνικής πρόκλησης. Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν όχι μόνο τα ψυχικά τους προβλήματα αλλά και το στιγματισμό και τις διακρίσεις στην καθημερινότητά τους, ειδικά στην αγορά εργασίας. Η σκληρή πραγματικότητα είναι ότι οι σύγχρονοι εργασιακοί ρόλοι δεν επιτρέπουν στους περισσότερους από εμάς να παραμείνουμε αδρανείς και να περιμένουμε ότι ο στιγματισμός θα μειωθεί με την πάροδο του χρόνου. Για αυτόν τον λόγο, έχουν ήδη εφαρμοστεί πολλές παρεμβάσεις για να βοηθήσουν τα άτομα με ψυχικές ασθένειες να επιστρέψουν σε ουσιαστική και παραγωγική εργασία. Παρά ταύτα, η αποτελεσματικότητα των περισσότερων από αυτές τις παρεμβάσεις παραμένει αμφιλεγόμενη, καθώς οι πρώιμες και αποτελεσματικές παρεμβάσεις είναι κρίσιμες και αναγκαίες. Δυστυχώς, μόνο λίγες από αυτές τις λύσεις είναι γρήγορες και εύκολες στην πρόσβαση, όπως απαιτείται για τα άτομα που αναζητούν βοήθεια. Εξίσου σημαντικό είναι να αντιμετωπιστούν οι συστημικές δυσκολίες στην ένταξη και παραμονή στην εργασία, καθώς η μη πλήρης επίλυση αυτών αυξάνει σημαντικά τον κίνδυνο επανεμφάνισης των προβλημάτων, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο. Η αντιμετώπιση των σύνθετων ανησυχιών των ατόμων για την επιστροφή τους στην εργασία είναι εξίσου σημαντική με την αντιμετώπιση της υποκείμενης ψυχικής τους ασθένειας. Μια υποσχόμενη λύση σε αυτά τα προβλήματα μπορεί να βρεθεί στις κοινωνικές επιχειρήσεις και τις κοινωνικές καινοτόμες επιχειρήσεις που επικεντρώνονται στις ανάγκες των ατόμων με ψυχικές διαταραχές και χρόνιες ασθένειες. Αυτές οι οργανώσεις μπορούν να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ ανάρρωσης από ψυχικές ασθένειες και σταθερής επαγγελματικής ένταξης, δημιουργώντας ένα περιβάλλον συμπερίληψης και υποστήριξης που επιτρέπει στους εργαζόμενους να ευημερήσουν επαγγελματικά ενώ διαχειρίζονται τις ψυχικές τους ανάγκες (Alamsyah & Zhu, 2022; Levi-Belz et al.2023)

1.1. Λογικό Υπόβαθρο

Τα τελευταία δέκα χρόνια, παρατηρείται μια σημαντική αύξηση στην κοινωνική ευαισθητοποίηση για τις επιβλαβείς επιπτώσεις των ψυχικών προβλημάτων που ενδέχεται να προκύψουν σε διάφορα εργασιακά περιβάλλοντα. Αυτή η αυξημένη συνείδηση έχει οδηγήσει σε μια έντονη ενίσχυση των συζητήσεων γύρω από τις έννοιες της "καλής ψυχικής υγείας" και της κριτικής σημασίας της στον εργασιακό τομέα. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία εξετάζει εκτενώς τα σημαντικά οικονομικά κόστη που συνδέονται με τη σύνθετη σχέση μεταξύ της δυναμικής της εργασίας και των προβλημάτων υγείας, τονίζοντας πώς το άγχος που προκαλεί η εργασία μπορεί να συμβάλλει στην εμφάνιση ασθενειών και μακροχρόνια αναπηρία (Sorensen et al., 2021). Πολλοί επαγγελματίες και υποστηρικτές στον τομέα αυτό εκφράζουν ανοιχτά τις ανησυχίες τους, ενώ εργάζονται ενεργά για την ευαισθητοποίηση γύρω από αυτά τα επείγοντα και σοβαρά ζητήματα. Παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί, παραμένει μια σημαντική κενότητα όταν εξετάζουμε την πρακτική εφαρμογή βιώσιμων λύσεων. Οι υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης συνήθως επικεντρώνονται στην υποστήριξη ατόμων με σωματική ή ψυχική αναπηρία, αλλά και στους ηλικιωμένους εργαζόμενους και όσους αντιμετωπίζουν μακροχρόνια ανεργία. Ταυτόχρονα, το προσωπικό φροντίδας που υποστηρίζει τους κατοίκους, ιδίως εκείνους που αγωνίζονται με ψυχικές προκλήσεις, συχνά αντιμετωπίζει σοβαρό στίγμα. Αυτό το πανταχού παρόν στίγμα δυσχεραίνει τις ευθύνες τους και περιορίζει την ικανότητά τους να εκτελούν τις υποχρεώσεις τους αποτελεσματικά (Walker et al., 2021). Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται αύξηση επιστημονικών στοιχείων που δείχνουν ότι τα άτομα με ψυχικές προκλήσεις δεν υστερούν σημαντικά σε σχέση με τους συναδέλφους τους ως προς την παραγωγικότητα ή τη συνεισφορά τους στον εργασιακό χώρο. Αυτά τα καινούρια και πειστικά δεδομένα αμφισβητούν την ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι η επαγγελματική ένταξη των ατόμων με ψυχικές ασθένειες είναι είτε δευτερεύον ζήτημα είτε μη σημαντικό (Walker et al., 2021). Επιπλέον, οι συνεχείς δημογραφικές αλλαγές, σε συνδυασμό με την αναμενόμενη έλλειψη καταρτισμένων και εξειδικευμένων εργαζομένων, καθώς και οι αυξανόμενοι φόβοι για την δημόσια χρηματοδότηση, υπογραμμίζουν την επείγουσα ανάγκη δράσης. Υπάρχει επιτακτική ανάγκη να αξιοποιηθούν όλοι οι διαθέσιμοι πόροι και ικανότητες προς όφελος της κοινωνίας στο σύνολό της. Με βάση αυτές τις εξελίξεις, οι οργανισμοί που λειτουργούν στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας αποδεικνύονται ζωτικοί παραδοσιακοί εργοδότες για τις εν λόγω πληθυσμιακές ομάδες, υπογραμμίζοντας τον καθοριστικό τους ρόλο στη δημιουργία περιβαλλόντων εργασίας που είναι περιεκτικά και υποστηρικτικά. Τέτοια περιβάλλοντα έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν και να ωφεληθούν από τις μοναδικές και ποικιλόμορφες δεξιότητες και ικανότητες όλων των ατόμων, ανεξαρτήτως της ψυχικής τους κατάστασης, εμπλουτίζοντας έτσι το εργατικό δυναμικό και προάγοντας μια πιο υγιή και δυναμική επιχειρηματική κουλτούρα στο σύνολό της (Sorensen et al.2021; Walker et al.2021)

Τα αποτελέσματα μιας εκτενούς ανασκόπησης της βιβλιογραφίας για το καίριο και επείγον ζήτημα των "ψυχικά ασθενών" και της "εργασίας" προσδιόρισαν μια εκτενή και αξιόλογη συλλογή περίπου 145 διαφορετικών βιβλίων, άρθρων και αναλυτικών εκθέσεων σχετικά με το εν λόγω σημαντικό και σύνθετο θέμα (Akkermans et al., 2024). Τα ευρήματα ανέδειξαν και

τόνισαν τους πιο βασικούς και πειστικούς λόγους για την υπεράσπιση της περαιτέρω ερευνητικής πρακτικής πάνω σε αυτό το κρίσιμο ζήτημα και για την ενεργή ανάπτυξη καινοτόμων προγραμμάτων επαγγελματικής ένταξης ειδικά προσαρμοσμένων για αυτήν την συχνά παραμελημένη ομάδα (Van Harten et al., 2022). Ο πρώτος λόγος μπορεί να εντοπιστεί στην εξελισσόμενη και εμβαθύνουσα κατανόηση των ατόμων που πλήττονται σε διάφορα εργασιακά περιβάλλοντα. Αυτή η ενότητα χωρίζει τα επιχειρήματα και τις συζητήσεις σε τρεις βασικές κατηγορίες: οικονομικές λογικές, ηθικές επισημάνσεις και επιχειρήματα για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Akkermans et al., 2024). Αυτή η πολυδιάστατη και συνολική προσέγγιση είναι κρίσιμη για να τονιστεί η βαθιά σημασία του θέματος από διαφορετικές οπτικές, ενώ αναδεικνύει επιχειρήματα που είναι ειδικά για τους Οργανισμούς Υποστηριζόμενης Απασχόλησης (ΟΣΑ). Υπάρχουν πολλοί πειστικοί λόγοι πίσω από τη συνεχιζόμενη δέσμευση των οργανισμών στην επαγγελματική ένταξη πρώην ψυχιατρικών ασθενών και ατόμων με ψυχικές προκλήσεις (Kilag et al., 2023). Αν κάποιος έπρεπε να συνοψίσει την καρδιά της δικαιολογίας και του σκοπού αυτών των προσπαθειών, αυτή θα ήταν αδιαμφισβήτητα η δημιουργία νέων, σημαντικών και ικανοποιητικών θέσεων εργασίας που διευκολύνουν την αποτελεσματική επανένταξη αυτών των ατόμων στην κοινωνία, βοηθώντας τους να αποκτήσουν αληθινό αίσθημα σκοπού, αξιοπρέπειας και αίσθησης ανήκειν στις κοινότητές τους (Akkermans et al., 2024; Kilag et al., 2023; Van et al., 2022).

1.2. Στόχοι της Έρευνας

Ο πρωταρχικός και υπερ-αρμόδιος στόχος αυτής της έρευνας είναι να εμβαθύνει στις δυναμικές που διέπουν την πρόσβαση και την προώθηση των ευκαιριών απασχόλησης, καθώς και την επαγγελματική ένταξη ατόμων, εστιάζοντας ιδιαίτερα σε εκείνους που ζουν με ψυχικές προκλήσεις. Η έρευνα στοχεύει στην αναγνώριση και ενδελεχή διερεύνηση των πολλών προκλήσεων που εμποδίζουν την "επαγγελματική ένταξη" αυτών των ατόμων σε τυπικά και άτυπα εργασιακά περιβάλλοντα. Επιπλέον, στοχεύει στην ανακάλυψη των πιο αποτελεσματικών λύσεων που θα μπορούσαν να ενισχύσουν σημαντικά την κοινωνική ενδυνάμωση τους. Επίσης, σκοπός της είναι να φωτίσει και να διευκρινίσει τον κρίσιμο ρόλο και τη θέση των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας στην διευκόλυνση αυτής της διαδικασίας και στην καλλιέργεια ενός πιο περιεκτικού περιβάλλοντος για όλους τους εμπλεκόμενους (Stein et al., 2022; Ashcroft et al., 2021).

1.2. Ψυχική Υγεία

Η ψυχική υγεία είναι ένα θεμελιώδες συστατικό της ανθρώπινης ευημερίας και αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις καθημερινές προκλήσεις της ζωής. Ένα άτομο με καλή ψυχική υγεία είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τα συναισθηματικά και κοινωνικά ζητήματα που αντιμετωπίζει, να προσαρμοστεί σε αλλαγές και να αναπτύξει θετικές σχέσεις με άλλους. Από την άλλη πλευρά, η ψυχική ασθένεια ή η ψυχική διαταραχή επηρεάζει την σκέψη, το συναίσθημα, τη συμπεριφορά και τη λειτουργικότητα ενός ατόμου, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρές δυσκολίες στην καθημερινή ζωή και στην ενσωμάτωσή του στην κοινωνία και την εργασία.

Η ψυχική υγεία επηρεάζει όχι μόνο τη γενική ευημερία των ατόμων, αλλά και την κοινωνία γενικότερα, καθώς η κακή ψυχική υγεία μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικά, οικονομικά και επαγγελματικά προβλήματα. Όσοι πάσχουν από ψυχικές διαταραχές συχνά βιώνουν αίσθημα απομόνωσης και στιγματισμού, γεγονός που καθιστά την επαγγελματική ενσωμάτωσή τους ακόμα πιο δύσκολη. Ως εκ τούτου, είναι κρίσιμο να αναγνωρίζουμε τη σημασία της ψυχικής υγείας και να δημιουργούμε υποστηρικτικά πλαίσια που θα επιτρέψουν σε αυτά τα άτομα να αναπτύξουν το δυναμικό τους και να συμμετάσχουν πλήρως στην κοινωνία και στην αγορά εργασίας.

1.4. Νομοθεσία για την Ψυχική Υγεία

Η νομοθεσία γύρω από την ψυχική υγεία είναι ουσιαστική για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με ψυχικές διαταραχές και την ενίσχυση της πρόσβασής τους σε υπηρεσίες και ευκαιρίες, όπως η εργασία. Στη σύγχρονη κοινωνία, η νομοθεσία έχει εξελιχθεί με στόχο να υποστηρίξει τα άτομα με ψυχικές διαταραχές, ενώ παράλληλα προστατεύει τα δικαιώματά τους από τον κοινωνικό στιγματισμό και την περιθωριοποίηση. Η ανάπτυξη πολιτικών και νομοθετικών πλαισίων που προστατεύουν τα άτομα με ψυχικές διαταραχές στην αγορά εργασίας αποτελεί βασικό βήμα προς την κατεύθυνση της κοινωνικής ένταξης και της διασφάλισης ίσων ευκαιριών.

Η νομοθεσία για την ψυχική υγεία ενσωματώνει προγράμματα που στοχεύουν στην ένταξη των ατόμων με ψυχικές διαταραχές στην εργασία και την κοινωνία, με τρόπο που να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Στην Ελλάδα, η θεσμική υποστήριξη, παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται, εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προκλήσεις, καθώς υπάρχουν σημαντικά κενά στη νομοθεσία που αφορούν την πρόσβαση των ατόμων με ψυχικές διαταραχές στην εργασία και την κοινωνική συμμετοχή.

1.5. Ψυχικές Διαταραχές

Οι ψυχικές διαταραχές περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα καταστάσεων που επηρεάζουν την ψυχική και συναισθηματική υγεία του ατόμου και επηρεάζουν τη λειτουργικότητά του στην καθημερινότητα. Ορισμένες από τις πιο κοινές ψυχικές διαταραχές περιλαμβάνουν την κατάθλιψη, το άγχος, τις αγχώδεις διαταραχές, τις διαταραχές της διάθεσης, και τις ψυρώσεις. Αυτές οι διαταραχές μπορεί να έχουν διαφορετική ένταση και διάρκεια και να προκαλέσουν σοβαρές δυσκολίες στην κοινωνική και επαγγελματική ζωή των ατόμων που πλήττονται από αυτές.

Η αντιμετώπιση των ψυχικών διαταραχών απαιτεί κατάλληλες θεραπευτικές προσεγγίσεις και υποστηρικτικά περιβάλλοντα που να επιτρέπουν στα άτομα να ανακάμψουν και να ξαναβρούν την ισορροπία τους. Ειδικότερα στο χώρο εργασίας, οι ψυχικές διαταραχές συχνά παραβλέπονται ή στιγματίζονται, με αποτέλεσμα τα άτομα να αποφεύγονται από τα εργασιακά περιβάλλοντα και να μένουν εκτός επαγγελματικών ευκαιριών. Η καταπολέμηση αυτών των προκαταλήψεων και η δημιουργία υποστηρικτικών εργασιακών χώρων είναι καθοριστικής σημασίας για την ενσωμάτωση των ατόμων με ψυχικές διαταραχές.

2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Υπάρχει μια ουσιαστική και ευρεία συναίνεση στη βιβλιογραφία που ασχολείται με την κοινωνική συνοχή και την επαγγελματική ένταξη σχετικά με την ύπαρξη σημαντικών και σοβαρών εμποδίων που εμποδίζουν την επαγγελματική ένταξη ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας σε οργανισμούς της κοινωνικής οικονομίας. Παρά το γεγονός ότι πολλές μελέτες έχουν αναλύσει με λεπτομέρεια αυτά τα εμπόδια, συνήθως αναφέρονται με τρόπο που δεν είναι συγκεκριμένος προς τους εργοδότες, χωρίς να εξετάζουν τον κρίσιμο ρόλο και τη συμπεριφορά των Πρωτογενών Οργανισμών Απασχόλησης (ΠΟΑ). Σε μια εκτενή ανασκόπηση των διαφόρων προσεγγίσεων για την εξερεύνηση του περίπλοκου συνδέσμου μεταξύ στίγματος και απασχόλησης, διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν περιορισμένα δεδομένα που δείχνουν ότι τα άτομα που στιγματίζουν αυτούς με προβλήματα ψυχικής υγείας αποφεύγουν ενεργά να τους προσλάβουν. Αντιθέτως, ένα σημαντικό ποσοστό δεδομένων υποδεικνύει ότι πολλοί εργοδότες είτε έχουν ήδη διαθέσιμους υποστηρικτικούς πόρους είτε τουλάχιστον είναι πρόθυμοι να αναπτύξουν τέτοιους πόρους για να προσλάβουν και να υποστηρίξουν τους περισσότερους από αυτούς τους ανθρώπους. Το παρόν άρθρο αποσκοπεί στο να εξετάσει αυτές τις ποικίλες και σε μεγάλο βαθμό αμφισβητούμενες απόψεις σχετικά με τα άτομα με σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας (PWSMHI) και τις συναντήσεις τους με το στίγμα στον τομέα της απασχόλησης. Τονίζει την άποψη ότι αυτές οι συζητήσεις «διατηρούν το άτομο ως καρικατούρα» και αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν επαρκώς «το κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο στο οποίο ο οργανισμός δεν είναι απλώς βιωμένος, αλλά εκπορεύεται». Αυτή η άποψη επεκτείνεται για να συμπεριλάβει τις εμπειρίες των επαγγελματιών διαχείρισης χώρου εργασίας που είναι αναπόσπαστο μέρος των οργανισμών της κοινωνικής οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται αυξανόμενος αριθμός μελετών που αναδεικνύουν την αποσύνδεση μεταξύ της δυνατότητας και της πραγματικής κατάστασης πρακτικής στο πλαίσιο των κοινωνικών και αλληλέγγυων οικονομικών. Ειδικότερα, ιδιαίτερη προσοχή έχει δοθεί στο πλαίσιο της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, καθώς εξετάζει τις πρώτες εμπειρίες προσαρμογών στο χώρο εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των διαφόρων εργαζομένων του οργανισμού που συμμετέχουν άμεσα σε αυτές τις διαδικασίες. Όσον αφορά τη συμμετοχή στο χώρο εργασίας, ο τομέας των κοινωνικών επιχειρήσεων έχει περιγραφεί ως ένα ιδανικό πεδίο δοκιμών για τη σύνδεση των περιθωριοποιημένων ή αποκλεισμένων ατόμων με την αγορά εργασίας. Αναγνωρίζοντας τη πραγματική δυνατότητα που υπάρχει για εργασία και ισότητα, το πλαίσιο της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας αποδεικνύεται ένα εξαιρετικά πολύτιμο εργαλείο για τους επαγγελματίες, καθώς είναι θεμελιωμένο στη συνεργασία μεταξύ εργαζομένων, ωφελούμενων και μιας ευρύτερης ομάδας ενεργών πολιτών. Αυτό το συνεργατικό πλαίσιο παρουσιάζει έναν θεωρητικό φακό που παρέχει την ευκαιρία να τονιστεί ο ζωτικός ρόλος και οι δραστηριότητες των συνεργατών στις ανταλλαγές μεταξύ του PEI και των εργαζομένων που συμμετέχουν, ωστόσο πρόκειται για ένα πλαίσιο που δεν έχει λάβει την πλήρη προσοχή που πραγματικά αξίζει. Συνεπώς, η παρούσα μελέτη παρουσιάζει με θάρρος αυτό το πλαίσιο της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας ως θεμελιώδη προσέγγιση για τον εντοπισμό υποδειγματικών περιπτώσεων όπου οι οργανισμοί της κοινωνικής οικονομίας πειραματίζονται

ενεργά με την πραγματική ένταξη των «ατυπικών» εργαζομένων. Ένα αυξανόμενο ζήτημα έχει αναδυθεί στη βιβλιογραφία σχετικά με τα άτομα που τοποθετούν τις πρωτοβουλίες τους στον τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας—αυτά τα άτομα πρέπει να ερωτηθούν αυστηρά αν πράγματι θεωρούνται πως ενδιαφέρονται για την ευημερία και τις συνθήκες των εργαζομένων τους. Δεδομένης της ανησυχητικής έλλειψης συζητήσεων και προβληματισμού σε αυτόν τον τομέα, το άρθρο στοχεύει να καλύψει το εμφανές κενό που υπάρχει. Το άρθρο βασίζεται ουσιαστικά σε μια ποιοτική μελέτη που εξετάζει πώς οι «εργοδότες» της κοινωνικής οικονομίας στο Ηνωμένο Βασίλειο αντιλαμβάνονται και αλληλεπιδρούν με άτομα που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας. Επιπλέον, θα παρουσιάσει πώς η βιβλιογραφία συνεχίζει να προσκολλάται στην ιστορική προοπτική που εντοπίστηκε στα τέλη του 1800 και στις αρχές του 1900 σχετικά με την ίδρυση ενός συνεταιριστικού παντοπωλείου για τους φτωχούς, όπου η επιχείρηση «περιορίζεται κυρίως στη φροντίδα των υπαλλήλων της». Λογικά, εκεί όπου υπάρχουν συνεταιρικές προσπάθειες μεταξύ του εργοδότη και του εργαζομένου, φαίνεται να υπάρχει πολύ περιορισμένος χώρος για συναισθηματική σύνδεση και πραγματική ανθρωπιά πέρα από τα αυστηρά συναλλακτικά στοιχεία αυτής της πράξης. Οι σχέσεις αυτές μπορεί να θεωρηθούν εκ φύσεως ως ένα απλό μόνον για όσους συμμετέχουν. Όταν οι υπάλληλοι ενδεχομένως φροντίζονται περισσότερο από το να νοιάζονται γι' αυτούς, παραμένει ελάχιστος χώρος για υποστηρικτές της φιλοσοφίας της Αγάπης να εγείρουν διαμαρτυρίες κατά των τάσεων των «φιλικών» εργοδοτών, ιδίως αυτών που βρίσκουν τη λειτουργία τους εξαιρετικά αδιατάρακτη. (Ajayi & Udeh2024; Kazdin, 2024).

2.1. Προκλήσεις Απασχόλησης για Άτομα με Ψυχικά Προβλήματα

Ο Στόχος 5 της Ατζέντας 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη τονίζει τη σημαντικότητα της προώθησης πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης με αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας για κάθε άτομο, ως θεμελιώδες ζήτημα για την επόμενη δεκαετία. Σύμφωνα με αυτή την καθοδηγητική αρχή, είναι όλο και πιο απαραίτητο να εξετάσουμε την εργασία μέσω του φακού ενός παράγοντα που έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει τα θετικά αποτελέσματα ευημερίας και να βελτιώσει την προσαρμοστική ψυχική υγεία, κάτι που εντάσσεται στο πλαίσιο του κοινωνικού μοντέλου υγείας. Παρ' όλα αυτά, οι προκλήσεις ψυχικής υγείας, όπως η κατάθλιψη και το άγχος, μπορούν να εμποδίσουν σημαντικά τη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό, καθώς επηρεάζουν άμεσα την ικανότητα για εργασία και την αποτελεσματική διατήρηση της θέσης εργασίας. Σε ατομικό επίπεδο, τα άτομα που αντιμετωπίζουν αυτές τις προκλήσεις εμφανίζουν συγκεκριμένες ευπάθειες που σχετίζονται με τις ψυχικές τους καταστάσεις, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν χαμηλότερη εκπαίδευση, μειωμένη αυτοεκτίμηση ή αυτοπεποίθηση, καθώς και περιορισμένα κοινωνικά δίκτυα. Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να δημιουργήσουν επιπλέον εμπόδια στην απασχόληση και την επιτυχή μακροχρόνια καριέρα, εντείνοντας την ανάγκη για υποστηρικτικά μέτρα που να αντιμετωπίζουν αυτές τις ευπάθειες και να διευκολύνουν καλύτερα αποτελέσματα ψυχικής υγείας στην εργασία. (Pratap et al.2021; Gariépy et al.2022)

Άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας συχνά έρχονται αντιμέτωπα με μια σειρά από δυσκολίες που αφορούν διάφορους αλληλένδετους ψυχολογικούς, κοινωνικούς και,

κατά περιόδους, περιβαλλοντικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, αναγκάζονται να πλοηγηθούν σε ένα περιβάλλον γεμάτο με διακρίσεις και αρνητικά στερεότυπα σχετικά με τις ικανότητές τους σε σχέση με την εργασία, τις αναπηρίες τους και προκατειλημμένες στάσεις που αδικαιολόγητα αποδίδουν την ανεργία σε προσωπικές αποτυχίες τους παρά σε καταστάσεις ψυχικής υγείας. Τέτοιες συνθήκες μπορούν να καταλήξουν σε σημαντικές κοινωνικές προκλήσεις και εμπόδια στην εύρεση ευκαιριών απασχόλησης, οδηγώντας σε αποκλεισμό από την αγορά εργασίας που διαφορετικά θα ήταν ανοιχτή για αυτούς. Συχνά, οι εργοδότες δεν διαθέτουν την απαραίτητη κατανόηση ή μηχανισμούς υποστήριξης που θα μπορούσαν να βοηθήσουν αυτά τα άτομα να διατηρήσουν τους ρόλους τους μέσα στον οργανισμό. Δεν είναι σπάνιο για τους εργοδότες να αποσύρουν την προσοχή τους από έναν υπάλληλο που έχει πάρει αναρρωτική άδεια λόγω ψυχικών προβλημάτων ή να προσφέρουν μόνο προσωρινές θέσεις εργασίας, αποτυγχάνοντας να παράσχουν επαρκείς διαδρομές για επανένταξη στην εργασία υπό την ευθύνη τους. Σημαντικά, σε μια εκτενή μελέτη, τονίστηκε ότι τα άτομα που πάσχουν από κατάθλιψη και έρχονται σε επαφή με τους εργοδότες τους, αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο απόλυσης, ακόμη και όταν επιδεικνύουν τη διάθεση και την ικανότητα να εργαστούν. Οι ερευνητές επεσήμαναν την κρίσιμη ανάγκη για πιο στοχευμένες στρατηγικές υποστηρικτικής απασχόλησης που να βοηθούν αυτά τα άτομα όχι μόνο να διατηρήσουν τις θέσεις τους, αλλά και να προάγουν ένα εργασιακό περιβάλλον που να είναι ευνοϊκό για την ψυχική τους υγεία. Έτσι, προτάθηκε να στραφούμε στην καθιέρωση πιο ακριβών στόχων για την απασχόληση που να επικεντρώνονται στην ποιότητα της εργασίας που εκτελείται και όχι μόνο στην ποσότητα των ωρών εργασίας. (Sinclair et al.2021; Nisar et al.2021)

2.2. Ρόλος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Επαγγελματική Ένταξη

Δεδομένων των διάφορων ρόλων και αρχών που αναφέρθηκαν προηγουμένως, οι οργανισμοί κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας που λειτουργούν με τη μορφή ελεγχόμενων εταιρειών που διοικούνται από τους εργαζομένους τους, μπορούν να προσφέρουν πλήθος ευκαιριών ένταξης ((Καβουλάκος, Γριτζάς, 2015). Αυτοί οι οργανισμοί διευκολύνουν τη διαδικασία εξασφάλισης «κανονικής» απασχόλησης για άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας (Health Organization, 2021). Υπάρχει μεγάλη ποικιλία μοντέλων οργανισμών κοινωνικής οικονομίας. Μεταξύ αυτών, οι επιχειρήσεις που βασίζονται σε μια συνεργατική προσέγγιση, ιδίως αυτές που λειτουργούν ως οργανισμοί πολλαπλασιαστές, διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο (Wu et al., 2021). Αυτοί οι οργανισμοί μειώνουν σημαντικά τη διαφορά μεταξύ των μοναδικών αναγκών των κοινοτήτων, ιδιαίτερα εκείνων που είναι μειονεκτικές στην αγορά εργασίας και συχνά αποκλεισμένες από αυτήν, και της τρέχουσας ζήτησης για ευκαιρίες απασχόλησης στην πραγματική αγορά εργασίας (Health Organization, 2021).

Ο κύριος στόχος αυτών των οργανισμών πολλαπλασιαστών είναι να εντοπίζουν διαρκώς αποτελεσματικές λύσεις που προάγουν την πρόσβαση διαφόρων ομάδων στόχων σε ανοιχτές επαγγελματικές δυνατότητες, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν υπηρεσίες ή άλλες μορφές εργασίας που διατίθενται στις περιθωριοποιημένες περιοχές της αγοράς εργασίας (Wu et al.,

2021). Αυτοί οι οργανισμοί εξετάζουν με πλήρη και πρακτική προσέγγιση τις συγκεκριμένες ανάγκες των κοινοτήτων που χρειάζονται βοήθεια, ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίζουν την παροχή ανοιχτής εργασίας. Εκτελούν αναλύσεις των διαφόρων αναγκών, αξιών, στερεοτύπων και πιθανών ευκαιριών για ανάπτυξη επιχειρήσεων. Μετά από αυτήν τη συνολική αξιολόγηση, κατασκευάζουν στρατηγικές που βασίζονται σε μια προσέγγιση win-win, που ωφελεί όλα τα εμπλεκόμενα μέρη (Health Organization, 2021).

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια συστηματική θεσμοθέτηση παρεμβάσεων στο εργασιακό περιβάλλον που αποσκοπούν στην υποστήριξη της διαδικασίας αποκατάστασης των ατόμων που βιώνουν δυσκολίες (Wu et al., 2021). Αυτή η εξελισσόμενη τάση έχει συμβάλει στον σχεδιασμό πολλαπλών μηχανισμών που στοχεύουν στο να προσεγγίσουν πιο περιθωριοποιημένα τμήματα του πληθυσμού, με τελικό στόχο την κοινωνική και επαγγελματική τους ένταξη. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την εξασφάλιση της συνέχισης της παρουσίας τους σε έναν κανονικό εργασιακό χώρο ή, τουλάχιστον, τη διατήρηση κατάλληλων συνθηκών εργασίας. Τέτοιες παρεμβάσεις έχουν ενσωματωθεί υπό την ευρύτερη έννοια της «Κοινωνικής Οικονομίας» ή εναλλακτικά ως «Τρίτος Τομέας» (Health Organization, 2021). Αυτοί οι όροι χρησιμοποιούνται εναλλακτικά όποτε αναγνωρίζεται μια σαφής σύνδεση ή συνέργεια μεταξύ του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και των επείγοντων ζητημάτων που σχετίζονται με την ψυχική υγεία.

Οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας είναι γνωστοί για την ένταξη οικονομικών δραστηριοτήτων που έχουν μια ισχυρή βάση για αναδιανομή, ενώ ταυτόχρονα παρέχουν σημαντική κοινωνική ανάπτυξη ή υποστηρικτικές υπηρεσίες (Wu et al., 2021). Ιστορικά, αυτοί οι οργανισμοί μέσα στην κοινωνική οικονομία έχουν δημιουργήσει πλήθος καινοτόμων λύσεων για την ενίσχυση των ευάλωτων ομάδων, παρέχοντας προσεγγίσεις που συχνά δεν καλύπτονται επαρκώς από τις υπάρχουσες διοικητικές πολιτικές. Μέσω αυτών των δράσεων, συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη πολιτικών κοινωνικής ένταξης, αντί να ακολουθούν απλά τις παραδοσιακές κοινωνικές πολιτικές. Στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, η προώθηση της κοινωνικής οικονομίας έχει αναγνωριστεί ως στρατηγική για την επίτευξη πλήρους απασχόλησης, καθώς και για την επίτευξη του φιλόδοξου στόχου της μείωσης των επιπέδων φτώχειας στο 10% έως το έτος 2010 (Health Organization, 2021). Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής, υπάρχει μια σαφής έμφαση στην ανάγκη για στενή και συμπληρωματική σχέση μεταξύ της παραδοσιακής επιχειρηματικής ανάπτυξης και της επιχειρηματικότητας του τρίτου τομέα, υπογραμμίζοντας την αναγκαία αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των δύο τομέων (Wu et al., 2021; Health Organization, 2021).

3. Εννοιολογικό πλαίσιο

Στη συγκεκριμένη μελέτη, επικεντρωνόμαστε σε μια ποικιλόμορφη και ετερογενή ομάδα κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων περιορισμένης ευθύνης στην Ελλάδα, οι οποίες έχουν ιδιαίτερη σημασία καθώς περιλαμβάνουν άτομα που αντιμετωπίζουν διάφορες ψυχικές

διαταραχές, πολλοί από τους οποίους θεωρούνται μερικώς ανάκανοι για εργασία. Ο κύριος στόχος της έρευνας είναι να εξετάσουμε και να αναλύσουμε την επαγγελματική ένταξη αυτών των ατόμων, τους οποίους αναφερόμαστε ως «ασθενείς εργαζόμενους» ή «άτομα τοποθετημένα σε κοινωνική εργασία». Αυτά τα άτομα συμμετέχουν ενεργά στην εργασία εντός κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, οι οποίες αποτελούν τον πυρήνα αυτής της οργανωτικής δραστηριότητας. Η επαγγελματική ένταξη αυτών των ατόμων δεν είναι απλώς θεμελιώδες συστατικό του κοινωνικού συνεταιριστικού μοντέλου, αλλά χρηματοδοτείται άμεσα ή έμμεσα από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές της Ελλάδας, εξασφαλίζοντας υποστήριξη και βιωσιμότητα για αυτές τις πρωτοβουλίες.

Μετά από μια εκτενή περιγραφή των διαφόρων μοντέλων κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων που σχετίζονται με αυτή τη μελέτη, προχωρούμε σε περαιτέρω ανάλυση των χαρακτηριστικών αυτών των οργανισμών, εστιάζοντας σε τρεις βασικές αρχές της επαγγελματικής αποκατάστασης, οι οποίες έχουν ειδικά προσαρμοστεί για άτομα με ψυχικά προβλήματα. Εξετάζουμε τα κρίσιμα χαρακτηριστικά που θεωρούνται ουσιώδη για την πρόβλεψη της συνολικής αποτελεσματικότητας αυτών των οργανισμών όσον αφορά τη βελτίωση του εργασιακού περιβάλλοντος για τους υπαλλήλους και τους ενδιαφερόμενους. Η αλληλεπίδραση αυτών των αρχών με τις επιχειρησιακές στρατηγικές που εφαρμόζουν οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί αναδεικνύεται ως κεντρικό σημείο αυτής της διερεύνησης, υπογραμμίζοντας τη σημασία της διατήρησης ενός περιεκτικού και υποστηρικτικού χώρου εργασίας για άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχικές προκλήσεις.

Η κύρια συνεισφορά αυτής της μελέτης είναι ότι δεν είναι σκόπιμο να περιορίσουμε την ανάλυση της αποτελεσματικότητας της επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής ένταξης μόνο στα αποτελέσματα απασχόλησης των εργαζομένων που υποστηρίζονται. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις περιορισμένης ευθύνης πρέπει να διαχειρίζονται όχι μόνο τις επαγγελματικές προοπτικές των εργαζομένων τους, αλλά και τη λειτουργία ενός σύνθετου συνόλου δραστηριοτήτων και σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων που εμπλέκονται στις υπηρεσίες φροντίδας. Η έμφαση σε μια ολιστική προσέγγιση, η οποία περιλαμβάνει την προώθηση του ανθρώπινου δυναμικού και τη συμμόρφωση με οργανωτικούς κανόνες, αποτελεί ένα κρίσιμο πρώτο βήμα για τη μετατροπή της κατανόησης των κοινωνικών συνεταιρισμών σε υλοποιήσιμες αλλαγές που μπορούν να ευθυγραμμιστούν με την πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν αυτοί οι οργανισμοί.

Αυτή η μελέτη παρέχει λεπτομερείς παρατηρήσεις και συμπεράσματα για το πώς μπορεί να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα της καθημερινής εργασίας των κοινωνικών επιχειρήσεων που αφιερώνουν τις δραστηριότητές τους στην κοινωνική και τοπική ευημερία. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των εννοιολογικών διαστάσεων και των πρακτικών επιπέδων είναι εξαιρετικά στενή και αλληλένδετη. Τα κριτήρια για τη συγκέντρωση και ανάλυση των περιπτώσεων μελέτης ήταν θεμελιωμένα σε αυτή τη διαπεραστική διαίσθηση, δείχνοντας την αλληλεξάρτηση μεταξύ θεωρίας και πράξης (Akimov et al., 2023; Valverde-Berrocoso et al., 2021; Lunt et al., 2022; Lindsay et al., 2022).

3.1. Κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις με περιορισμένη ευθύνη (ΚοινΣΕΠ)

Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοινΣΕΠ) στηρίζονται στην ιδέα της δημιουργίας επιχειρήσεων που μπορούν να λειτουργούν αποτελεσματικά με τις αξίες και τους στόχους που είναι εγγενείς στην κοινωνική οικονομία, ενώ ταυτόχρονα διατηρούν μια προσανατολισμένη στην αγορά άποψη και προσπαθούν να επιτύχουν οικονομική και χρηματοοικονομική βιωσιμότητα (De Dios Pérez et al., 2022). Ο στόχος των ΚοινΣΕΠ είναι να γεφυρώσουν με επιτυχία το χάσμα μεταξύ των αξιών και των στόχων αυτών των δύο διακριτών τομέων. Όσον αφορά την επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικές προκλήσεις, αξίζει να σημειωθεί ότι οι κοινωνικές αξίες παραμένουν επίκαιρες σήμερα (Giustini, 2023). Αυτές οι αξίες επικαλύπτονται με διάφορους κοινωνικούς θεσμούς που συνεχίζουν να λειτουργούν στο ευρύ πεδίο των φιλανθρωπικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Συνεπώς, η επαγγελματική αποκατάσταση υποστηρίζει θεμελιωδώς αξίες αμοιβαίας υποστήριξης και συμμετοχής στην κοινότητα, καθώς και το θετικό κοινωνικό αντίκτυπο που προκύπτει από την εξυπηρέτηση των πολιτών με εκτενή φροντίδα και σεβασμό (Botha, 2021). Η πρωτοβουλία τονίζει τη σημασία της δημιουργίας ενός περιεκτικού περιβάλλοντος που ενισχύει την προσωπική ανάπτυξη, ενώ παράλληλα ακολουθεί κοινωνικές αρχές που δίνουν προτεραιότητα στην ευημερία των ατόμων που έχουν ανάγκη (Giustini, 2023).

Παρ' όλα αυτά, η επιτυχής ολοκλήρωση της επαγγελματικής ένταξης κατανοείται και παρακολουθείται από οικονομική άποψη (De Dios Pérez et al., 2022). Πιο συγκεκριμένα, εστιάζει στο βαθμό στον οποίο το άτομο ή η ομάδα ατόμων καταφέρνουν να παράγουν και να δημιουργήσουν πλεόνασμα, συνεισφέροντας στην οικονομία συνολικά. Στο ίδιο πλαίσιο, οι κοινωνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα συχνά θεωρούνται μέσω του φακού της φιλανθρωπίας ή θεωρούνται μη βιώσιμες, συχνά διαχειριζόμενες σε επίπεδο μηδενικού αθροίσματος ή με σημαντική στήριξη από τους φορολογούμενους για να παραμείνουν σε λειτουργία (Botha, 2021). Σχετικά με τη συνεχιζόμενη λειτουργία και τη βιώσιμη συνεισφορά των ΚοινΣΕΠ, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η επαγγελματική αποκατάσταση συνδέεται στενότερα με τη δραστηριότητα και τις λειτουργίες φιλανθρωπικών οργανώσεων και ιδρυμάτων. Πέρα από την αξία που βρίσκουμε δύσκολο να προσδιορίσουμε και να μετρήσουμε, η αποφασιστική αξία της εργασίας και η κοινωνική αξία της απασχόλησης στην υποστήριξη της ψυχικής υγείας δεν μπορούν να αμφισβητηθούν, καθώς είναι κρίσιμοι παράγοντες που επηρεάζουν την ατομική ευημερία και τη σταθερότητα της κοινότητας (Giustini, 2023). Δίνουμε ιδιαίτερη αξία σε αυτή την πλευρά, όχι μόνο μέσω αναγνώρισης αλλά και μέσω της ενίσχυσης των ψυχοτροπικών και ψυχοκοινωνικών προγραμμάτων αποκατάστασης, τα οποία είναι θεμελιώδη για την ολοκληρωμένη υποστήριξη της ψυχικής υγείας. Στο πλαίσιο αυτό, οι ΚοινΣΕΠ αποτελούν το καταλληλότερο μοντέλο αυτονομίας, προωθώντας ενεργά την εισοδηματική τοποθέτηση μέσω της απασχόλησης και ενθαρρύνοντας βιώσιμους βιοποριστικούς τρόπους ζωής για όσους πλήττονται (De Dios Pérez et al., 2022; Botha, 2021; Giustini, 2023).

3.2. Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (ΚΑΟ)

Η **Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (ΚΑΟ)** έχει κερδίσει ολοένα και περισσότερη προσοχή στον τομέα της σύγχρονης οικονομικής συζήτησης και του διαλόγου, ιδιαίτερα ενόψει των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες οικονομίες. Τα τελευταία χρόνια, αυτό το μοντέλο έχει θεωρηθεί ως μια βιώσιμη εναλλακτική λύση στα κυρίαρχα οικονομικά πλαίσια που καθοδηγούσαν παραδοσιακά την ανάπτυξη και οργάνωση πολλών κοινωνιών παγκοσμίως. Η ΚΑΟ δεν εστιάζει μόνο σε έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης, αλλά και σε μια καινοτόμο προσέγγιση στη λειτουργία των επιχειρήσεων. Αυτή η προσέγγιση βασίζεται γερά στα συμφέροντα των κοινοτήτων και στην ευημερία της κοινωνίας στο σύνολό της, αντί να εστιάζει αποκλειστικά στην αδιάκοπη επιδίωξη του κέρδους με κάθε κόστος, κάτι που συχνά οδηγεί σε αρνητικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες. Στο πλαίσιο αυτών των εναλλακτικών λύσεων, οι φορείς και οργανισμοί που δραστηριοποιούνται σε αυτό το πλαίσιο καθοδηγούνται από αλτρουιστικές αξίες, οι οποίες προτάσσουν την ενίσχυση της συλλογικής ανάπτυξης και την πραγματική, θετική επίδραση στις ζωές των ατόμων στις κοινότητές τους. Ένα αυξανόμενο και ποικιλόμορφο σύνολο τόσο ανεπτυγμένων όσο και αναπτυσσόμενων χωρών αναγνωρίζει, ως αποτέλεσμα, την επείγουσα ανάγκη για την υιοθέτηση καινοτόμων στρατηγικών στις προσεγγίσεις τους για την οικονομική ανάπτυξη, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η ίδρυση και η άνθιση κοινωνικών επιχειρημάτων, ενώ ταυτόχρονα να προωθηθεί μεγαλύτερη κοινωνική ισότητα και ένταξη. Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο τομέας της ΚΑΟ αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία, όπως καταδεικνύεται από τη συνεχιζόμενη ενσωμάτωσή του στις ατζέντες των πολιτικών φορέων. Ο τομέας αυτός παρουσιάζει σημαντική δυνατότητα συνεισφοράς στην αντιμετώπιση πολλών κρίσιμων κοινωνικών ζητημάτων, τα οποία περιλαμβάνουν, αλλά δεν περιορίζονται σε, προβλήματα όπως η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, η δημιουργία και η βιωσιμότητα θέσεων εργασίας, η σύνθετη πρόκληση συγκερασμού της εργασίας με την οικογενειακή ζωή, η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, η βελτίωση των επιπέδων ανθρώπινης ανάπτυξης, η συμμετοχή σε ουσιαστικό κοινωνικό διάλογο και η επιδίωξη της κοινωνικής δικαιοσύνης, για να αναφέρουμε μόνο μερικά από τα επείγοντα ζητήματα που βρίσκονται υπό συζήτηση σε διάφορα φόρουμ παγκοσμίως και απαιτούν άμεση προσοχή.

Ο σκοπός αυτής της μελέτης είναι να αναπτύξει μια συνεκτική και πλήρη κατανόηση του παραδείγματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΟ) και να εμπλουτίσει ή να ανανεώσει την κριτική των διάφορων θεωριών και πρακτικών που σχετίζονται με την ΚΑΟ, προκειμένου να εξετάσουμε καλύτερα πώς να τη διατυπώσουμε, να τη διαχειριστούμε, να τη προωθήσουμε ή να την υποστηρίξουμε αποτελεσματικά. Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, επιδιώκουμε να απαντήσουμε με προσοχή σε μια σειρά από σημαντικά ερωτήματα: Τι ακριβώς σημαίνει ο όρος Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (ΚΑΟ) σε ένα σύγχρονο πλαίσιο; Σε ποιο συνολικό πλαίσιο πρέπει να τοποθετήσουμε σωστά την έννοια της ΚΑΟ; Πώς οργανώνεται, διαχειρίζεται, ελέγχεται και αξιολογείται στην πράξη η ΚΑΟ; Τέλος, γιατί υπάρχει ένα νομικό πλαίσιο γύρω από την έννοια της ΚΑΟ και ποιοι είναι οι βασικοί στόχοι του που καθοδηγούν και διαμορφώνουν την εφαρμογή και την επιρροή του;

3.3. Ιστορικό και Κίνητρα

Η **Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (ΚΑΟ)** έχει περάσει από σημαντική και αξιοσημείωτη εξέλιξη στον παγκόσμιο τομέα με την πάροδο του χρόνου. Καθώς ο κόσμος βιώνει ταχύτατες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές, αναδείχθηκαν νέες κοινωνικές ανάγκες, κάνοντάς την πραγματοποίηση ενός άλλου τύπου οικονομίας, μη κυρίαρχης, πιο εφικτή και προσιτή. Αυτή η στροφή οδηγεί σε άλλους οικονομικούς μοντέλους που προάγουν την ένταξη και την κοινωνική υπευθυνότητα και δίνουν προτεραιότητα στην ευημερία των κοινοτήτων. Η ΚΑΟ λειτουργεί με την αρχή ότι πρέπει να αντιμετωπιστούν οι ανισότητες στην κατανομή του οικονομικού πλούτου και του εισοδήματος, καθώς και να ανταποκριθεί στις αντιφάσεις και τις κρίσεις που ενυπάρχουν στο κυρίαρχο καπιταλιστικό σύστημα, το οποίο είναι ορατό σήμερα. Αυτά τα ζητήματα είναι ιδιαίτερα έντονα σε μια γηράσκουσα κοινωνία, η οποία χαρακτηρίζεται από αποδυνάμωση των αξιών της εργασίας και της κοινωνικής συνοχής, γεγονός που έχει δημιουργήσει την επιτακτική ανάγκη για μια πιο ανθρωποκεντρική και κοινοτική προσέγγιση στην οικονομική ζωή. Η οικονομική αλλαγή δεν είναι μια διαδικασία μονόδρομης κατεύθυνσης, αλλά εξελίσσεται σε πολλαπλές κατευθύνσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι συνέπειες των παγκόσμιων κρίσεων, όπως η αρπαγή γης, η συνεχιζόμενη κλιματική αλλαγή και η ευρεία αποβιομηχάνιση, έχουν εντείνει την ανάγκη για εναλλακτικά οικονομικά συστήματα. Επιπλέον, οι διαρκείς ανησυχίες σχετικά με το πώς να περιληφθούν ξανά οι πολίτες στον ευρύτερο κοινωνικό ιστό της ζωής έχουν προσδώσει μεγαλύτερη επείγουσα ανάγκη και τοπική σημασία στην εν εξελίξει πραγματοποίηση και εφαρμογή της ΚΑΟ, ενισχύοντας ένα περιβάλλον στο οποίο οι κοινότητες μπορούν να ευημερήσουν και όπου προάγεται η κοινωνική δικαιοσύνη.

Οι φορείς της ΚΑΟ τονίζουν συχνά την επείγουσα ανάγκη για αμφισβήτηση των υπαρχόντων κανόνων που καθορίζουν το κοινωνικό μας περιβάλλον και για την προσφορά βιώσιμων εναλλακτικών λύσεων στην κατάσταση που επικρατεί σήμερα στις κοινωνίες μας. Αυτή η κριτική άποψη είναι ιδιαίτερα εμφανής στο σημαντικό και επιδραστικό ρόλο που διαδραματίζουν άτομα με κοινωνική συνείδηση, κοινωνικοί επιχειρηματίες και μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), οι οποίες αλληλεπιδρούν ενεργά με τις τοπικές κοινότητες. Αυτοί οι αφοσιωμένοι οργανισμοί εργάζονται ακούραστα για να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας ή να ανακουφίσουν διάφορα επείγοντα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα σε περιοχές που έχουν παραμεληθεί και εγκαταλειφθεί από μεγαλύτερα συστήματα. Η τεράστια συμβολή αυτών των φορέων δεν μπορεί να υπερεκτιμηθεί, καθώς καλλιεργούν πλούσια περιβάλλοντα όπου οι καινοτόμες και δημιουργικές λύσεις μπορούν πραγματικά να ανθίσουν και να ριζώσουν. Οι υποστηρικτές της ΚΑΟ υποστηρίζουν ότι υπό την καθοδήγησή τους, διάφορα προγράμματα και εγχειρήματα συστηματικά και στρατηγικά οργανώνονται για να αντιμετωπίσουν κρίσιμα ζητήματα που συχνά παραβλέπονται, όπως οι συντάξεις ηλικιωμένων, η διαχείριση αποβλήτων, η αναβίωση της κοινωνίας των πολιτών και η εκπαίδευση συνεταιρισμών. Αυτές οι πρωτοβουλίες συχνά αναδύονται σε γεωγραφικές περιοχές όπου τα άτομα ή ακόμη και οι εθνικοί φορείς κυβερνητικοί έχουν δείξει σημαντική έλλειψη ενδιαφέροντος ή πρωτοβουλίας να επέμβουν. Έχει γίνει όλο και πιο εμφανές ότι μόνο μέσω αδιάκοπης και ανυποχώρητης

υποστήριξης, η κοινωνία των πολιτών αρχίζει να αναγνωρίζει τις πολλές ελλείψεις και αποτυχίες των συστημάτων που είναι εγγενείς στις κυρίαρχες έννοιες, πολιτικές σχεδιάσεις και στρατηγικές εφαρμογής.

3.4. Κοινωνική Οικονομία και ο Τρίτος Τομέας

Η **Κοινωνική Οικονομία** και ο **Τρίτος Τομέας** αποτελούν μια ευρεία, δυναμική και πολυδιάστατη ομάδα δραστηριοτήτων και οργανισμών, οι οποίοι μπορούν να είναι είτε δημόσιοι είτε ιδιωτικοί φορείς. Αυτές οι οντότητες μοιράζονται μια διαρκή δέσμευση σε τέσσερα θεμελιώδη χαρακτηριστικά: πρώτον, επικεντρώνονται κυρίως στην εξυπηρέτηση των κοινοτήτων, των πολιτών ή των ενδιαφερόμενων μερών τους, αντί να δίνουν προτεραιότητα και να εξυπηρετούν τα συμφέροντα των μετόχων· δεύτερον, αποσκοπούν στην πραγματοποίηση ουσιαστικών συνεισφορών στην αειφορία, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις περιβαλλοντικές όσο και τις κοινωνικές διαστάσεις· τρίτον, τονίζουν τη ζωτική σημασία της ενίσχυσης των προσδοκιών και ταυτόχρονα ικανοποιούν αποτελεσματικά και αποδοτικά τις ανάγκες εκείνων που εξυπηρετούν· και τέταρτον, εμπλέκουν ενεργά τους ανθρώπους στις δομές διακυβέρνησης τους, καθώς και στα απτά οφέλη που παράγουν για την κοινότητα και την κοινωνία γενικότερα. Η ικανότητα να εξερευνηθούν, να καινοτομηθούν και να προσαρμοστούν σε νέες τάσεις στον τομέα αυτό μπορεί να ενισχυθεί σημαντικά μέσω συνεργασίας για την ανάπτυξη μιας πιο βαθιάς και πιο διαφοροποιημένης κατανόησης σχετικά με το ποιες προοπτικές και προσεγγίσεις, είτε αυτές βασίζονται σε φιλανθρωπία, συνεταιριστικά μοντέλα ή πιο οικονομικά προσανατολισμένες στρατηγικές, προσφέρουν τις πιο αποτελεσματικές και κατάλληλες διαδρομές για τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής αξίας στην πραγματική ζωή. Είναι ιδιαίτερα χρήσιμο και αναγκαίο να προσδιορίσουμε και να κατατάξουμε αυτές τις διάφορες δραστηριότητες και οργανισμούς ως «κοινωνικούς» για λόγους σαφήνειας, επιτρέποντας μια ξεκάθαρη διάκριση από τις παραδοσιακές φιλανθρωπικές δραστηριότητες που επικεντρώνονται αποκλειστικά στην ανεξάρτητη δαπάνη. Αυτή η διάκριση είναι κρίσιμη όταν συγκρίνουμε μελετημένα τις προσπάθειες που επικεντρώνονται στη δημιουργία πόρων για να υποστηρίξουν την επίτευξη της αποστολής του οργανισμού, με εκείνες που δεν προτεραιοποιούν εξίσου τη βιώσιμη επίδραση και το κοινωνικό όφελος.

Για να δικαιολογηθούν με πειστικότητα και να υλοποιηθούν με αποτελεσματικότητα οι υπερβολικές και συχνά τολμηρές αξιώσεις για το «μεταμορφωτικό δυναμικό» της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΟ), είναι απαραίτητο να υπάρξει μια πιο αναλυτική, διαφοροποιημένη και πιο ποικιλόμορφη κατανόηση του πεδίου, η οποία είναι θεμελιώδης για την εφαρμογή της σε βιώσιμη και πρακτική μορφή. Εάν υιοθετηθεί στρατηγικά και χρησιμοποιηθεί από το κράτος και το κεφάλαιο, η ΚΑΟ μπορεί να ενισχύσει σημαντικά την οικονομική ανάπτυξη χωρίς να αναστατώσει ή να αποσταθεροποιήσει το υφιστάμενο καθεστώς. Ωστόσο, παρά την πολυπλοκότητα αυτής της διαδικασίας, εξακολουθεί να υπάρχει ένα κοινό, αδιαμφισβήτητο πολιτικό μήνυμα που μπορεί να φτάσει σε κάθε γωνιά αυτού του εκτεταμένου τομέα. Δηλαδή, υπάρχει μια συνεχιζόμενη αμφιβολία και αβεβαιότητα σχετικά με το τι ακριβώς

– και πώς ακριβώς – όλα τα υπαγόμενα στην ΚΑΟ θα μπορούσαν να ενσωματώσουν, εκτός από το χαρακτηρισμό τους ως μη κερδοσκοπικών φορέων, κάτι που, δυστυχώς, αποδεικνύεται ανεπαρκές ως καθοδηγητική αρχή για έναν τομέα που λειτουργεί σε ένα περιβάλλον που απαιτεί συνεχιζόμενη και αδιάκοπη καινοτομία και προσαρμοστικότητα.

3.5. Ορισμός και Πεδίο Εφαρμογής

Ορολογία και Ορισμός

Η έννοια της κοινωνικής ή αλληλέγγυας οικονομίας κατέχει σημαντική και πλούσια ιστορική αξία σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Roux et al., 2022). Σχετίζεται με μια σειρά ποικίλων κοινωνικοοικονομικών πρακτικών που δίνουν έμφαση στη συνεργασία, την αμοιβαία βοήθεια και τη συλλογική ιδιοκτησία, οι οποίες εξελίχθηκαν με την πάροδο του χρόνου. Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός όρος για την έννοια της ΚΑΟ στην γαλλική γλώσσα, ούτε αντίστοιχος όρος στην γερμανική γλώσσα που να αποτυπώνει πλήρως την έννοια και τις επιπτώσεις της (Schilling-Vacafloer, 2021). Ως αποτέλεσμα, έχουν προκύψει πολλοί όροι για να περιγράψουν διάφορες πρωτοβουλίες που κατατάσσονται στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (ΚΑΟ) στη σύγχρονη γλώσσα, όπως κοινωνική επιχείρηση, κοινοτική επιχείρηση, πολιτική επιχείρηση, κοινωνική επιχείρηση και διάφοροι άλλοι όροι. Κάθε ένας από αυτούς τους όρους έχει τη δική του μοναδική σημασία και μπορεί να αντιπροσωπεύει διάφορες πτυχές της ΚΑΟ (Roux et al., 2022). Στη Γαλλία, ο παραδοσιακός όρος έχει συγκεκριμένες συνδηλώσεις και αναφέρεται σε συγκεκριμένες μορφές οργανισμών που λειτουργούν εντός του πλαισίου της ΚΑΟ: αμοιβαίες εταιρείες και συνεταιρισμοί, οι οποίοι διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στην οικονομική τοπιογραφία (Schilling-Vacafloer, 2021). Αυτή η διαφοροποίηση είναι σημαντική, καθώς οι εμπορικοί συνεταιρισμοί οργανώνονται και διαχειρίζονται ως κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, κάτι που καταδεικνύει τη διαφοροποίηση και την ενσωματωμένη πολυπλοκότητα του τομέα της ΚΑΟ, ο οποίος συνεχώς εξελίσσεται και προσαρμόζεται στο μεταβαλλόμενο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον (Roux et al., 2022).

Μια θεμελιώδης και αναγκαία διάκριση προκύπτει όταν εντοπίζουμε τη διαφορά μεταξύ της «κλασικής» ή παραδοσιακής οικονομίας και της κοινωνικής οικονομίας (Schilling-Vacafloer, 2021). Αυτή η διάκριση, με ευρύ τρόπο, δεν αφορά μόνο οικονομικούς παράγοντες, αλλά περιλαμβάνει επίσης ζητήματα αλληλεγγύης και περιβαλλοντικής συνείδησης. Επίσης, περιλαμβάνει οργανισμούς του τρίτου τομέα που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνία. Αυτή η διάκριση είναι κρίσιμη για τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και την εφαρμογή δημόσιων πολιτικών που αντικατοπτρίζουν τις αξίες και τις ανάγκες της κοινότητας (Roux et al., 2022). Σε πολλές χώρες, ορισμένα «Κράτη Πρόνοιας» έχουν αναπτύξει πλαίσια που τους επιτρέπουν να χορηγούν δημόσιες συμβάσεις και να συνεργάζονται ενεργά με οργανισμούς του τρίτου τομέα, οι οποίοι αναλαμβάνουν την ευθύνη για τη διαχείριση και παροχή ζωτικών κοινωνικών υπηρεσιών, όπως η φροντίδα παιδιών, υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, υποστήριξη παιδιών σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, γεύματα στο σπίτι για ηλικιωμένα άτομα

και υπηρεσίες βοήθειας στο σπίτι για ηλικιωμένους και άτομα με αναπηρίες (Schilling-Vacaflor, 2021).

Επιπλέον, επεκτείνονται σε μια σειρά άλλων κρίσιμων υπηρεσιών που είναι θεμελιωδώς απαραίτητες για τη συνολική ευημερία της κοινωνίας, καλύπτοντας ποικίλες κοινωνικές ανάγκες (Roux et al., 2022). Δεδομένης της πολυπλοκότητας αυτού του πλαισίου, προκύπτει η επείγουσα ανάγκη για έναν ολοκληρωμένο και σαφή ορισμό του τι ακριβώς συνιστά την κοινωνική οικονομία. Αυτός είναι ο λόγος που στη Γαλλία έχει θεσπιστεί και αναγνωριστεί ένας πλήρης και λεπτομερής νομικός ορισμός της κοινωνικής οικονομίας (Schilling-Vacaflor, 2021). Αυτό το νομικό πλαίσιο περιλαμβάνει δύο σημαντικές υποκατηγορίες: τον τομέα των συνεταιριστικών οργανώσεων και τον τομέα των αμοιβαίων οργανώσεων, οι οποίοι συμβάλλουν στην κατανόηση των κοινωνικών οικονομικών δραστηριοτήτων (Roux et al., 2022). Είτε αυτές οι οντότητες προκύπτουν ως μέρος της δημόσιας δράσης είτε προέρχονται από έναν έμφυτο ηθικό κώδικα αλληλεγγύης και απόφαση να εμπλακούν σε εναλλακτικές καταναλωτικές πρακτικές, οι μεγάλες καταναλωτικές συνεταιριστικές αλυσίδες, καθώς και διάφοροι τύποι πολιτικών οργανώσεων, πρέπει να επιδιώξουν να αναγνωρίσουν σαφώς τον εαυτό τους ως αυθεντικές οντότητες που λειτουργούν εντός της κοινωνικής οικονομίας (Schilling-Vacaflor, 2021).

Για παράδειγμα, το τοπικό δίκτυο στη Γαλλία προωθεί ενεργά τη συλλογή χρησιμοποιημένων ενδυμάτων κατ' οίκον, διευκολύνοντας αυτή την πρωτοβουλία μέσω της συνεργασίας διαφόρων τύπων οργανώσεων (Roux et al., 2022). Ωστόσο, σε έντονη αντίθεση με αυτές τις θετικές ενέργειες, υπάρχουν και φορείς των οποίων οι πρακτικές έχουν προκαλέσει σημαντική αντιπαράθεση. Ορισμένοι από αυτούς πληρώνουν μόνο την ονομαστική αξία για παλιά είδη, απλά για να εξασφαλίσουν κέρδη επαναπουλώντας αυτά τα αντικείμενα στις αγορές της Αφρικής ή της Ασίας, κάτι που εγείρει ηθικά ζητήματα (Schilling-Vacaflor, 2021). Μέσα σε αυτό το τοπίο, οι διαχειριστικές πρακτικές και οι δομές διακυβέρνησης εμφανίζουν σημαντικές διαφορές όταν συγκρίνουμε τις οργανώσεις που επικεντρώνονται στη φροντίδα των ανθρώπων με εκείνες που επικεντρώνονται στη διαχείριση υλικών αποβλήτων. Η πρώτη κατηγορία οργανώσεων είναι βαθιά αφοσιωμένη στον καθορισμό, την επίτευξη και την εκπλήρωση του γενικού συμφέροντος της κοινότητας. Αντίθετα, η δεύτερη συνήθως λειτουργεί με κύρια έμφαση στα οικονομικά συμφέροντα και τα οφέλη που απευθύνονται άμεσα στα μέλη της, ενώ ταυτόχρονα, σε κάποιο βαθμό, ασχολείται με ακτιβισμό που σχετίζεται με καταναλωτικές ενέργειες που στοχεύουν στην επηρεασμό της αγοράς με τρόπο που προτεραιοποιεί το οικονομικό τους κέρδος παρά την ευημερία της κοινότητας (Roux et al., 2022; Schilling-Vacaflor, 2021).

3.6. Ιστορική Ανάπτυξη

Η κοινωνική οικονομία υφίσταται από τις πρώτες μέρες του συνεργατικού κινήματος. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα πρώτα αξιόλογα παραδείγματα κοινωνικής οικονομίας πράγματι εμφανίστηκαν μέσα σε αυτά τα πρώτα κινήματα και στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Επομένως, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τοποθετήσουμε την ανάπτυξη αυτού που έχει ονομαστεί «*désintéressement actif*» (ενεργός αλτρουισμός) στο ευρύτερο και βαθύτερο πλαίσιο διαφόρων παραμέτρων που σχετίζονται με την σταδιακή ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας. Η κοινωνική οικονομία προέρχεται ταυτόχρονα από μια ποικιλία κοινωνικών δογμάτων, την πίεση των οργανώσεων που ασκούν εκστρατείες, καθώς και από τους διάφορους οικονομικούς παράγοντες και τις περίπλοκες λειτουργίες διαδοχικών κοινωνικών νομοθεσιών και πολιτικών. Οι κοινωνικές καινοτομίες δεν είναι, κατά ορισμό, άγνωστα ή ανεπανάληπτα φαινόμενα, αλλά συχνά απολαμβάνουν σημαντικά πλεονεκτήματα μέσω της επίσημης και ουσιαστικής αναγνώρισης που τείνουν να λάβουν μέσα στην κοινωνία και μέσω των νομοθετικών διαδικασιών.

Τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής οικονομίας αφορούν σε μεγάλο βαθμό τις λιγότερο ευνοημένες κοινωνικές ή επαγγελματικές τάξεις. Ριζωμένη σε διάφορες κοινωνικές και πολιτικές παραδόσεις, που εξελίχθηκαν με την πάροδο του χρόνου, η κοινωνική οικονομία υπήρξε πάντα ένα έργο σε εξέλιξη που αντικατοπτρίζει τις πολυπλοκότητες της ανθρώπινης κοινωνίας. Πρόκειται για μια ασταθή έννοια που έχει τροποποιηθεί σημαντικά από διάφορα ιστορικά γεγονότα. Υπήρξαν πολλά στάδια στην εξέλιξή της που δεν πρέπει να παραβλέπονται. Το πρώτο από αυτά τα στάδια υπήρξε μια κρίσιμη αντίδραση στην εμπορική ανισορροπία που χαρακτήριζε μια εποχή κυριαρχίας του βιομηχανικού καπιταλισμού, η οποία γέννησε πλήθος πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας, πρώτα μέσω φιλανθρωπικών οργανώσεων και στη συνέχεια μέσω αμοιβαίων ταμείων και άλλων παρόμοιων δομών που προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν αυτές τις ανισότητες. Από το 1848 και έπειτα, η θεμελιώδης ιδέα πίσω από την κοινωνική οικονομία διευρύνθηκε σημαντικά, επεκτείνοντας την ιδέα στους εργατικούς πληθυσμούς, οι οποίοι τη χρησιμοποίησαν ως μια μορφή συνδημιουργίας. Αυτή η έννοια τους επέτρεψε να προσπαθήσουν να ασκήσουν κάποιο έλεγχο στο εργασιακό τους περιβάλλον σε συνθήκες που ήταν εξαιρετικά δύσκολες και συχνά επικίνδυνες. Αυτή η ανεπανάληπτη περίοδος γενικών απεργιών το 1905 συνοδεύτηκε από τις πρώτες εκδόσεις και εκκλήσεις για προτάσεις στο πλαίσιο της αλληλεγγύης, που αποτέλεσαν ένα κρίσιμο βήμα προς τα εμπρός για το κίνημα εκείνης της εποχής. Αυτές οι αρχικές προσπάθειες συνάντησαν το 1919 τη δημιουργία ενός σημαντικού και δυναμικού ιδρύματος που προοριζόταν για την κατανόηση και την περαιτέρω εξερεύνηση της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας στο σύνολό της.

3.7. Η Έννοια της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (SSE)

Η έννοια της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (SSE) αναπαριστά μια αναδυόμενη και συνεχώς εξελισσόμενη ενοποίηση διαφόρων πρωτοβουλιών που αφορούν σε συνεργατικά, αμοιβαία, συνεταιριστικά και μη κερδοσκοπικά μοντέλα. Αυτές οι πρωτοβουλίες διαδραματίζουν

κρίσιμο ρόλο στην εκπλήρωση βασικών κοινωνικών λειτουργιών, ανταποκρινόμενες στην ικανοποίηση συλλογικών αναγκών που, δυστυχώς, συχνά δεν εξασφαλίζονται επαρκώς είτε από τους μηχανισμούς της αγοράς είτε από τις ενέργειες των δημόσιων αρχών. Στο πλαίσιο αυτής της ευρύτερης οπτικής, οι πρακτικές SSE οδηγούν στη δημιουργία κοινωνικών επιχειρηματιών που προάγουν το μοντέλο τους πέρα από τις συμβατικές επιχειρηματικές ευθύνες που επικεντρώνονται κυρίως στην αύξηση της αποδοτικότητας και στην ικανοποίηση των συμφερόντων των μετόχων. Αυτοί οι κοινωνικοί επιχειρηματίες εξερευνούν σε βάθος τον τομέα της δημιουργίας κοινωνικής αξίας. Σε αυτές τις καινοτόμες επιχειρήσεις, η παραδοσιακή λογική του επιχειρείν μετασχηματίζεται ριζικά· δημιουργούνται σε έντονη αντίθεση με τα επικρατούντα πρότυπα και τοποθετούν τη δημιουργία κοινωνικής αξίας στον πυρήνα τους. Όταν θεωρούμε τις κοινωνικές αξίες στην ουσιαστική τους διάσταση, καθίσταται εφικτό να ορίσουμε και να κατατάξουμε τις διάφορες μορφές και δομές οργανισμών κοινωνικής οικονομίας που υπάρχουν σήμερα. Ένας από τους κύριους ιδρυτές του κινήματος αφιέρωσε σημαντική προσοχή στα πολυάριθμα θεμελιώδη θεωρητικά, φιλοσοφικά, ηθικά, κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα που συνδέονται με αυτές τις οργανώσεις. Αυτή η διερεύνηση περιλάμβανε μια ολοκληρωμένη ιστορική ανάλυση και τη σημασιολογία των σχετικών όρων. Η στάση είναι ότι μόνο αναγνωρίζοντας και θεωρώντας ως αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής οικονομίας τις διάφορες οργανώσεις που δυστυχώς συχνά θεωρούνται απομονωμένες—όπως οι σύλλογοι, οι συνεταιρισμοί, οι αμοιβαίες ενώσεις, τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις, τα κοινωνικά κινήματα και διάφοροι αντιπροσωπευτικοί φορείς—μπορούμε πραγματικά να κατανοήσουμε την κοινή τους πρωτοτυπία. Επιπλέον, μπορούμε να καθορίσουμε τα κατάλληλα κριτήρια με τα οποία θα τις ομαδοπήσουμε αποτελεσματικά. Οι αρχές της αλληλεγγύης και της συνεργασίας είναι εκείνες που ενώνουν αυτές τις οντότητες και τις διαφοροποιούν από τον καπιταλιστικό και τον δημόσιο τομέα. Παρά την τεράστια ποικιλία στις μορφές και τις δομές τους, φαίνεται απολύτως δικαιολογημένο να τις συγκεντρώσουμε για να δημιουργήσουμε μια ενιαία, αναγνωρίσιμη πραγματικότητα. Σε αυτό το σημείο, υπάρχει μια σχεδόν καθολική συναίνεση μεταξύ των ακαδημαϊκών και των επαγγελματιών στην καθιέρωση των κριτηρίων που καθορίζουν αυτές τις οργανώσεις: μια θεμελιώδης καλοσύνη που λειτουργεί ανεξάρτητα από τη διαδικασία πολιτικής, μια σαφή κοινωνική χρησιμότητα και η ανακατανομή των κερδών κυρίως εντός της αρχικής επιχείρησης. Επιπλέον, για να διατηρήσει κάθε οργάνωση SSE τη σχετική της αυτονομία, η οικονομική βιωσιμότητα παραμένει βασική προϋπόθεση. Οι θεμελιώδεις ιδέες που επικεντρώνονται στη συνεργασία και στην αναζήτηση μιας πιο δίκαιης κατανομής των πόρων διαμορφώνουν τις θεμελιώδεις αρχές της αλληλέγγυας οικονομίας. Αυτό το κίνημα στοχεύει όχι μόνο να αντιμετωπίσει πιεστικά προβλήματα όπως η ανακούφιση της φτώχειας και ο κοινωνικός αποκλεισμός, αλλά και να υπερασπιστεί μια μετασχηματιστική προσέγγιση στην κατανόηση και τη διαχείριση της οικονομίας και της κοινωνίας γενικότερα.

3.8. Βασικές Αρχές και Αξίες

Αλληλεγγύη: Η πρακτική της αμοιβαίας βοήθειας και της κοινής ευθύνης μεταξύ των μελών μιας ομάδας και της κοινωνίας γενικότερα, με στόχο το κοινό καλό και την ενίσχυση της

κοινοτικής ευημερίας. Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (SSE) θεμελιώνεται σε αυτές τις πρακτικές αλληλεγγύης, οι οποίες διαμορφώνονται και ενισχύονται από τις αξίες και τις αρχές που εξετάζουμε σε αυτή την ενότητα. Η αλληλεγγύη μπορεί να εκφραστεί με διάφορους τρόπους, περιλαμβάνοντας την φροντίδα για τους άλλους, την ικανοποίηση των επείγουσων αναγκών των λιγότερο ισχυρών και την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων που συμβάλλουν στη δημιουργία και διατήρηση άδικων καταστάσεων γύρω μας. Ακόμη και χωρίς να ανήκει κανείς σε μια συγκεκριμένη ομάδα ή οργανισμό, τυχαίες πράξεις καλοσύνης ή συμπόνιας μπορούν να θεωρηθούν σημαντικές εκφράσεις ή πρακτικές αλληλεγγύης. Αυτές οι ενέργειες καθοδηγούνται από μια ειλικρινή δέσμευση για την καλλιέργεια μιας κουλτούρας ειρήνης και δικαιοσύνης, συμβάλλοντας έτσι στην εξάλειψη της φτώχειας, την προώθηση της κοινωνικής και έμφυλης ισότητας κ.ο.κ. Με βάση αυτή την αρχική δέσμευση και αυτή τη μη οργανωμένη μορφή αλληλεγγύης, πολλές ομάδες έχουν αναγνωρίσει την κρίσιμη ανάγκη για κάποιο είδος σύνδεσης και οργάνωσης, προκειμένου να ασκήσουν πιο ισχυρή και βιώσιμη επίδραση στον κόσμο ως σύνολο.

Συνεργασία: Περισσότερο από απλή συνεργασία, αν και χρησιμοποιείται συχνά με αυτή την έννοια, η λέξη συνεργασία περιλαμβάνει μια ευρύτερη ιδέα για την από κοινού εργασία σε στενή συνεργασία ή συντονισμένη συμμετοχή. Στην έννοια της «αλληλεγγύης», η οποία βασίζεται σε θεμελιώδη πρότυπα κοινής μέριμνας, συλλογικής ευθύνης και αμοιβαίας υποστήριξης, η συνεργασία συνδέεται με κοινωνικές διαρθρώσεις όπου άτομα και ομάδες συγκεντρώνονται για να εντοπίσουν, να μοιραστούν και να επιδιώξουν κοινούς ή συλλογικούς στόχους. Η συνεργατική προσέγγιση είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη των οικονομικών στόχων των επιχειρήσεών τους, εστιάζοντας σε αποτελέσματα που ενσωματώνουν τις απόψεις και τις ανάγκες των εργαζομένων, των ιδιοκτητών, της γύρω κοινότητας και ακόμη και του περιβάλλοντος στο πλαίσιο της λειτουργίας, της προστασίας και της φροντίδας τους. Τα μέλη των συνεταιρισμών και των διαφόρων μορφών κοινωνικών επιχειρήσεων λειτουργούν κάτω από κοινές ή συλλογικές δημοκρατικές δομές διακυβέρνησης. Αγωνίζονται να εργαστούν για τα ατομικά και συλλογικά συμφέροντα, δημιουργώντας όχι μόνο οικονομικά οφέλη, αλλά και συμβάλλοντας θετικά στην ευημερία και την ανάπτυξη της κοινωνίας. Είναι κρίσιμο να προσπαθούν να αντιμετωπίσουν όχι μόνο τις άμεσες ανάγκες των μελών τους που συμμετέχουν άμεσα στην υλοποίηση ή επωφελούνται από τις οικονομικές τους δραστηριότητες, αλλά και να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες και τα συμφέροντα άλλων ενδιαφερομένων που ενδέχεται να επηρεαστούν έμμεσα από τις συλλογικές τους δράσεις και οικονομικές πρωτοβουλίες. (Gaztambide-Fernández et al., 2022; Arampatzi, 2022).

3.9. Οι Οντότητες της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΟ)

Οι Οντότητες της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΟ) αντιπροσωπεύουν έναν πλούσιο ιστό με ποικιλία νομικών μορφών. Αυτές περιλαμβάνουν συνεταιρισμούς, αμοιβαία ταμεία, ενώσεις, ιδρύματα, κοινωνικές επιχειρήσεις και άλλες οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε διάφορους τομείς και πεδία. Είναι ενεργές με επιτυχία σε διάφορους

τομείς, όπως η ανάπτυξη της κοινότητας, η κοινωνική υποστήριξη, οι οικονομικές δραστηριότητες και ένα ευρύ φάσμα συστημάτων και υπηρεσιών που έχουν σκοπό την κάλυψη των πιεστικών κοινωνικών αναγκών. Μέσω αυτών των δραστηριοτήτων, οι οντότητες αυτές συμβάλλουν σημαντικά στην πολιτική οικονομία και επικεντρώνονται στην ικανοποίηση των συμφερόντων και αναγκών των διάφορων ενδιαφερόμενων μερών που συμμετέχουν. Επιπλέον, επικεντρώνονται στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, την αειφορία της τοπικής περιοχής και την παροχή ζωτικής υποστήριξης σε περιθωριοποιημένα άτομα και κοινότητες. Ένα διακριτικό χαρακτηριστικό αυτών των οντοτήτων είναι η δέσμευσή τους να θέσουν τους ανθρώπους πάνω από τα κέρδη· ο επιχειρησιακός τους στόχος περιλαμβάνει τη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων σε σημαντικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι οντότητες αυτές λειτουργούν εντός μιας ποικιλίας διαφορετικών νομικών πλαισίων. Για παράδειγμα, οι συνεταιρισμοί λειτουργούν συχνά με βάση ειδικούς συνεταιριστικούς νόμους, ενώ ένα ίδρυμα μπορεί να διοικείται από φιλανθρωπικούς νόμους που καθορίζουν τα όρια και τις ευθύνες του. Οι οντότητες της SSE διαφέρουν σε χαρακτηριστικά λειτουργίας, ιδιαίτερα όσον αφορά την εστίασή τους στην κοινότητα ή την άμεση εξυπηρέτηση αυτής. Σε αυτό το πλαίσιο, η «κοινότητα» μπορεί να κατανοηθεί ευρέως ως μια ομάδα τοπικών ατόμων ή ως μια πιο καθορισμένη ομάδα που συνδέεται μέσω κοινού δεσμού ή κοινών συμφερόντων. Επίσης, οι αμοιβαίες οργανώσεις, οι ενώσεις και οι συνεταιρισμοί που δραστηριοποιούνται στον επιχειρηματικό τομέα είναι και επιχειρήσεις που ενσωματώνουν εγγενώς κοινωνικές αξίες στις αποστολές τους και στις διαδικασίες κατανομής των κερδών τους. Από την άλλη πλευρά, οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις ασχολούνται κυρίως με τη δημόσια υπηρεσία, προωθώντας τα έσοδά τους κυρίως για να χρηματοδοτούν δραστηριότητες που εξυπηρετούν το δημόσιο καλό. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις μοιάζουν με τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, αλλά μπορεί επίσης να δημιουργούν κάποιο ποσοστό κέρδους μέσω διαφόρων πηγών εσόδων.

Οι οντότητες της SSE σχεδιάζονται συνειδητά για να εκφράσουν τις αξίες και τις αρχές που ενυπάρχουν στο πλαίσιο της SSE. Ένα κοινό χαρακτηριστικό αυτών των οντοτήτων είναι η ενσωμάτωση του οράματος της «αλληλέγγυας οικονομίας», το οποίο συνδυάζει τη σημασία των εθελοντικών ενώσεων, της δυναμικής της αγοράς και των συνεργατικών προσπαθειών προς κοινούς στόχους. Αυτές οι οντότητες διευκολύνουν ένα δημοκρατικό μοντέλο διακυβέρνησης που χαρακτηρίζεται από ενεργή συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών και συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αποσκοπώντας στην ισότητα μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών. Ο υπερκείμενος στόχος για τις οντότητες SSE είναι να επιτύχουν τις αποστολές για τις οποίες έχουν σχεδιαστεί και οργανωθεί. Παραδείγματα εναλλακτικών επιχειρηματικών συστημάτων ή πρωτοβουλιών που ευθυγραμμίζονται με τις αρχές SSE περιλαμβάνουν τοπικά νομίσματα, εναλλακτικά συστήματα οικονομικής ανταλλαγής και τράπεζες χρόνου. Οι οντότητες που αναφέρθηκαν προηγουμένως μπορούν να καταταχθούν εύκολα είτε ως εναλλακτικά συστήματα εμπορικής ανταλλαγής είτε ως εναλλακτικές οικονομικές πρωτοβουλίες—κάποιες από αυτές πιθανώς ενσωματώνουν πτυχές του μοντέλου SSE. Τέτοια συστήματα εναλλακτικής ανταλλαγής είναι συχνά ριζωμένα σε ένα ισχυρό σύστημα κοινών αξιών, αντί να εξυπηρετούν απλώς φιλανθρωπικούς σκοπούς. Για παράδειγμα, η πώληση

χειροποίητων προϊόντων Fair Trade είναι εμπορικά καθοδηγούμενη, αλλά θεμελιώνεται σε ισχυρές ηθικές αρχές. Ωστόσο, οι πιθανοί περιορισμοί που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν αυτές οι πρωτοβουλίες είναι αξιοσημείωτοι. Οι προκλήσεις περιλαμβάνουν ζητήματα όπως η έλλειψη διαθέσιμων κεφαλαίων για επιχειρηματικά ξεκινήματα, η υπερρύθμιση, η ανεπαρκής υποστήριξη από τη ρυθμιστική αρχή και η συνεχιζόμενη ανάγκη για αποτελεσματικό ανταγωνισμό με τις παραδοσιακές επιχειρήσεις. Για αυτές τις πρωτοβουλίες να ανθίσουν και να τηρήσουν αυθεντικά τις αρχές της SSE, είναι κρίσιμο να αναγνωριστούν και να υποστηριχθούν τα νομικά πλαίσια που τις θεμελιώνουν και επιτρέπουν τη λειτουργία τους. Δημιουργώντας ένα υποστηρικτικό νομικό και οικονομικό περιβάλλον, η δυνατότητα αυτών των οντοτήτων να ευημερήσουν μπορεί να ενισχυθεί σημαντικά, προς όφελος των κοινοτήτων που προσπαθούν να υπηρετήσουν.

3.10. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (ΚοινΣΕΠ)

Από την εποχή που οι αρχές της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας άλλαξαν το νομικό πλαίσιο για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη στην Ιταλία, υπήρξε μια σημαντική αναγνώριση των πολιτών όχι μόνο ως εργαζομένων και καταναλωτών, αλλά ως αναγκαίων και πολύτιμων παραγόντων για την επίτευξη μιας πιο ολοκληρωμένης αίσθησης ισότητας και κριτηρίων για την αναδιανομή των εσόδων. Ως αποτέλεσμα αυτών των σημαντικών αλλαγών, ενθαρρύνθηκαν και προωθήθηκαν εναλλακτικές μορφές συγκέντρωσης οικονομικών και χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων εντός της κοινότητας. Η ΚοινΣΕΠ μπορεί να θεωρηθεί ως ένα από τα αξιοσημείωτα αποτελέσματα αυτών των μετασχηματιστικών αλλαγών, αποδεικνύοντας ότι τα επιχειρηματικά μοντέλα που επιδιώκουν το κέρδος μπορούν όντως να συμμορφώνονται με τα ηθικά πρότυπα και να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στα κοινωνικά οφέλη παρά στην καθαρή οικονομική κερδοφορία. Οι έννοιες της «κοινωνίας» και της «κοινής ισότητας» χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουν την «κοινή» αξία που διατηρείται μεταξύ των επιχειρήσεων ΚοινΣΕΠ που δραστηριοποιούνται τόσο στον οικονομικό όσο και στον κοινωνικό τομέα, και οι οποίες καθοδηγούνται από τα μέλη της τοπικής κοινότητας που είναι ταυτόχρονα οι αφοσιωμένοι εργαζόμενοι και οι δεσμευμένοι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεών τους. Οι επιχειρήσεις αυτές χαρακτηρίζονται ως «κοινωνικές» λόγω της αποστολής τους, που επικεντρώνεται στην επίτευξη στόχων που πρέπει να έχουν εγγενή κοινωνική αξία και να συμβάλλουν θετικά στην κοινότητα συνολικά (Αδάμ, 2014) (Ambrosini, 2023)

3.11. Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί με Περιορισμένη Ευθύνη (ΚΟΙΣΠΕ)

Σύντομη Εισαγωγή

Η έννοια του ΚοιΣΠΕ αναδύεται ως μια απροσδόκητη οντότητα στο ευρύ σύμπαν της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΟ). Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η υπάρχουσα νομοθεσία δεν περιλάμβανε ρητά τον όρο «ΚΑΟ» όταν αναφερόταν στα χαρακτηριστικά του, αναγνωρίζοντας το ΚΑΟ απλώς ως «τομέα». Το ΚοιΣΠΕ που συζητείται εδώ αναφέρεται σε μια

«κοινωνική» μορφή συνεταιρισμού, χωρίς όμως να εντάσσεται υπερβολικά στο ευρύτερο πλαίσιο της ΚΑΟ. Πρόκειται για μια συνεργατική μορφή *sui generis*, η οποία αποτελεί μια ξεχωριστή υποκατηγορία, η οποία είτε ενσωματώνει είτε εξαιρεί συνειδητά τα γενικά χαρακτηριστικά και/ή τους στόχους μιας παραδοσιακής SSE επιχείρησης ή Μη Παραδοσιακής Αγοράς (NTM). Το ΚοιΣΠΕ εμφανίζεται ως συνεταιρισμός τύπου L3C της SSE, αν και δεν ταυτίζεται ακριβώς με την περιγραφή του στον ισχύοντα νομικό κανονισμό. Εντούτοις, είναι φανερό ότι το υπάρχον νομικό πλαίσιο δεν εξετάζει ή αναλύει πλήρως τη συγκεκριμένη φύση αυτών των συνεταιρισμών, αφήνοντας περιθώρια για μεγαλύτερη ευχέρεια στη διοργάνωση και λειτουργία τους.

Ακολουθώντας τις θεμελιώδεις αρχές των συνεταιρισμών, αυτές οι ποικίλες νομικές μορφές παρουσιάζουν ορισμένες διαφοροποιήσεις στον τρόπο κατανομής των ευθυνών μεταξύ των μελών και των μετόχων τους, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε πιο περίπλοκες δυναμικές εντός των συνεταιριστικών δομών (Clarence-Smith & Monticelli, 2022; Ferreri & Vidal, 2022).

Νομικό Πλαίσιο και Δομή

Το νομικό πλαίσιο που ορίζει τον οργανισμό ΚοιΣΠΕ τον αναγνωρίζει ως έναν τύπο συνεταιρισμού, διαχωρίζοντάς τον από τους παραδοσιακούς συνεταιρισμούς με σημαντικούς τρόπους. Σε αυτή τη συγκεκριμένη δομή, τα μέλη δεν έχουν την ίδια ευθύνη για τις υποχρεώσεις του συνεταιρισμού· αντίθετα, η ευθύνη κάθε μέλους περιορίζεται αυστηρά στο ποσό που έχει καταθέσει, αποφεύγοντας έτσι την έκθεση σε απεριόριστη ευθύνη. Αυτό το χαρακτηριστικό καθιστά το ΚοιΣΠΕ πιο κοντά σε μορφές κεφαλαιακής επένδυσης, όπως το επιχειρηματικό κεφάλαιο και οι χρηματοοικονομικές εταιρείες holding, καθώς και σε μη εξειδικευμένους συνεταιρισμούς που επικεντρώνονται κυρίως σε βιομηχανικές και εμπορικές δραστηριότητες.

Ωστόσο, το ΚοιΣΠΕΚοιΣΠΕ ξεχωρίζει περαιτέρω διότι ασχολείται ειδικά με την παροχή θέσεων εργασίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην υποστήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Αυτό το χαρακτηριστικό καθιστά το ΚοιΣΠΕ μια διακριτή κατηγορία μέσα στην ευρύτερη κατηγορία των κοινωνικών συνεταιρισμών, οι οποίοι στοχεύουν στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, διατηρώντας παράλληλα τις αρχές του συνεταιρισμού. Τα μέλη του ΚοιΣΠΕ συγκεντρώνονται για να συνδυάσουν τους πόρους και τις ευθύνες τους με συνεργατικό τρόπο, κάτι που διευκολύνεται λόγω της προστατευτικής φύσης της περιορισμένης ευθύνης. Αυτή η σημαντική δυνατότητα επιτρέπει στα μέλη να δημιουργούν συνεργασίες και να εργάζονται από κοινού χωρίς να αντιμετωπίζουν τις ίδιες ανταγωνιστικές πιέσεις που συναντούν οι εταιρείες περιορισμένης ευθύνης ή οι κεφαλαιουχικές εταιρείες.

Διακυβέρνηση και Οργανωτική Δομή

Όσον αφορά τις διαδικασίες και τις οργανωτικές πτυχές της συμμετοχής σε έναν ΚοιΣΠΕ, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι τα μέλη είναι εγγενώς εμπλεκόμενα τόσο στην ανάπτυξη όσο και

στην εφαρμογή των αποφάσεων που λαμβάνονται μέσα στον οργανισμό. Η ηγεσία του ΚοιΣΠΕ συνήθως πραγματοποιείται μέσω μιας δημοκρατικής διαδικασίας, που συχνά περιλαμβάνει αποτελέσματα με βάση την πλειοψηφία της ψήφου. Ωστόσο, για λόγους πρακτικότητας και συνολικής αποτελεσματικότητας, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων συχνά επιδιώκουν την επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των μελών. Αυτή η προσέγγιση ενισχύει όχι μόνο το συνεργατικό πνεύμα, αλλά διασφαλίζει επίσης ότι όλες οι φωνές ακούγονται και λαμβάνονται υπόψη στη διακυβέρνηση του συνεταιρισμού. Οι οργανωτικές δυναμικές αυτές ενισχύουν το αίσθημα της κοινότητας και του κοινού σκοπού μεταξύ των μελών του ΚοιΣΠΕ, ενισχύοντας τελικά την επίδραση του συνεταιρισμού στους τομείς που επιλέγουν να εξυπηρετούν (Fragiadakis, 2023).

3.12. Επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με ψυχικές διαταραχές

Τα πρότυπα απασχόλησης ατόμων με διάγνωση ψυχικής υγείας έχουν αποτελέσει αντικείμενο σημαντικού ενδιαφέροντος και μελέτης για αρκετές δεκαετίες. Δεδομένου ότι η αμειβόμενη εργασία αποτελεί έναν από τους κύριους και ουσιαστικούς μηχανισμούς εισόδου στις περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες, η επαγγελματική αποκατάσταση έχει εδραιωθεί στον πυρήνα των παρεμβάσεων που αποσκοπούν στην υποστήριξη των ατόμων να ανακτήσουν, να διατηρήσουν ή να αναζητήσουν ενεργά ουσιαστική απασχόληση. Στην πραγματικότητα, ο υπερκείμενος στόχος των αποτελεσματικών παρεμβάσεων επαγγελματικής αποκατάστασης είναι να βοηθήσουν το άτομο να εντοπίσει, να διατυπώσει και, τελικά, να επιτύχει τους ατομικούς του στόχους αποκατάστασης με οργανωμένο τρόπο. Αυτοί οι στόχοι καθορίζονται από τις μοναδικές και συχνά πολύπλοκες ανάγκες, αξίες, ενδιαφέροντα και βαθιά κρατούμενες πεποιθήσεις του ατόμου, με έμφαση σε όσα το άτομο πραγματικά θέλει να επιτύχει, μπορεί ρεαλιστικά να κάνει και χρειάζεται να κάνει προκειμένου να ευημερήσει.

Η επαγγελματική αποκατάσταση περιλαμβάνει το κρίσιμο έργο της υποστήριξης των ατόμων στην επιτυχημένη ένταξή τους στην αγορά εργασίας μέσω ολοκληρωμένου συμβουλευτικού καθοδηγητή, της παροχής απαραίτητων δεξιοτήτων και αδιάκοπης υποστήριξης, καθώς και της δημιουργίας ενός περιβάλλοντος ενίσχυσης που δεν υποστηρίζει μόνο την ένταξη, αλλά προάγει ενεργά τη μακροχρόνια παραμονή των ατόμων στην αγορά εργασίας. Εστιάζοντας σε αυτά τα στοιχεία, η διαδικασία γίνεται σημαντικός καταλύτης για θετική αλλαγή και ενδυνάμωση των ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικές προκλήσεις, καθώς αυτά περιηγούνται στις δυσκολίες της απασχόλησης και της αυτονομίας.

Τα εμπειρικά δεδομένα αναδεικνύουν ολοένα και περισσότερο τη σημασία της υιοθέτησης μιας διεπιστημονικής και πολυοργανωτικής προσέγγισης στην παροχή υπηρεσιών επαγγελματικής αποκατάστασης. Είναι κρίσιμο να αναγνωριστεί ότι οι οργανώσεις ψυχικής υγείας, όταν λειτουργούν απομονωμένα, δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν επαρκώς όλα τα πολύπλοκα ζητήματα που είναι αναγκαία για την αποτελεσματική αποκατάσταση και επιτυχημένη ένταξη στην εργασία ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικές προκλήσεις. Αυτό περιλαμβάνει όχι μόνο την αναγνώριση αλλά και την εξασφάλιση ουσιαστικών ευκαιριών απασχόλησης που συνάδουν με τις δυνάμεις και τις ικανότητες αυτών των ατόμων. Η εμπλοκή των εργοδοτών και των

οργανισμών αγοράς εργασίας είναι αναγκαία σε αυτή τη διαδικασία· υπάρχει επιτακτική ανάγκη να προσφερθούν ισχυρά συστήματα υποστήριξης και κατάλληλη βοήθεια για την εξεύρεση θέσεων εργασίας για τα άτομα, τόσο για εκείνους που εισέρχονται στην αγορά εργασίας για πρώτη φορά όσο και για εκείνους που επιστρέφουν μετά από τραυματισμό ή ψυχική ασθένεια.

Τα σύγχρονα βιοψυχοκοινωνικά μοντέλα αποκατάστασης υιοθετούν μια προοπτική πορείας ζωής, επιδιώκοντας ενεργά να απομακρυνθούν από το παραδοσιακό, συχνά περιοριστικό, ιατρικό μοντέλο, εστιάζοντας σε ένα ευρύτερο φάσμα παραμέτρων πέρα από τη διάγνωση αυτή καθαυτή. Η προοπτική της αποκατάστασης ενισχύει τη δυνατότητα των ατόμων να ζήσουν μια ικανοποιητική ζωή, ακόμη και παρουσία ή ποικιλίας εντάσεων ψυχιατρικών συμπτωμάτων, και προάγει τη σημασία της ένταξης σε κοινωνικά δίκτυα, των εργασιακών τάσεων και των ουσιαστικών δραστηριοτήτων. Αυτές οι θεμελιώδεις παραδοχές αποτελούν επίσης βασικούς κινητήριους παράγοντες πίσω από την εμφάνιση μιας πιο πρόσφατης και καινοτόμου τάσης στην αποκατάσταση: την καθιέρωση και εφαρμογή μοντέλων αποκατάστασης στον εργασιακό χώρο. Γενικά, οι ερευνητικές μελέτες δείχνουν ότι αυτή η αναδυόμενη τάση σχετίζεται με σημαντική βελτίωση των ποσοστών παραμονής και εισόδου στην εργασία για τα άτομα που αντιμετωπίζουν αυτές τις προκλήσεις. Επιπλέον, η δημιουργία και εφαρμογή ενός εξατομικευμένου σχεδίου παρέμβασης αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές που συνθέτουν μια αποτελεσματική προσέγγιση στην επαγγελματική αποκατάσταση. Μέσω της εξατομίκευσης των στρατηγικών, οι προσπάθειες αποκατάστασης μπορούν να βελτιστοποιηθούν για να καλύψουν τις μοναδικές ανάγκες κάθε ατόμου, ενισχύοντας τελικά τις προοπτικές του για επιτυχημένη επανένταξη στην αγορά εργασίας. (Kersten et al., 2023; Kettlewell et al., 2021).

4.1 Ιστορικό και Σημασία

Η φροντίδα ψυχικής υγείας στην Ελλάδα έχει σχετικά σύντομη ιστορία. Μέχρι την αρχή της δεκαετίας του 1950, η κυρίαρχη μορφή παρέμβασης στην ψυχική υγεία ήταν σχεδιασμένη για να διαχειριστεί το κοινωνικό "πρόβλημα" της τρέλας. Οι σωματικές παρεμβάσεις περιορίζονταν σε ναρκωτικά, τα οποία προκαλούσαν στους ψυχικά ασθενείς την επιστροφή σε καταστολή. Η κοινωνική καταστολή των "επικίνδυνων τρελών" γινόταν μέσω της ιδρυματοποίησης σε ψυχιατρικά άσυλα. Στα μέσα του 20ου αιώνα, οι ψυχιατρικές πρακτικές είχαν εξελιχθεί. Η εισαγωγή των αντιψυχωσικών φαρμάκων ακολούθησε τη μαζική αποϊδρυματοποίηση των χρόνιων ασθενών. Δημιουργήθηκαν κοινοτικά κέντρα ψυχικής υγείας με στόχο την αποκατάσταση και την κοινωνική ένταξη των ατόμων με ψυχικές διαταραχές.

Η πρόσφατη εφαρμογή ψυχιατρικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα μπορεί να έχει σημαντική επίδραση στη ζωή των ατόμων με ψυχικά προβλήματα. Η θεραπεία ενός μεγάλου αριθμού ψυχικά ασθενών σε ψυχιατρικά νοσοκομεία, εκτός του κοινωνικού πλαισίου στο οποίο ανήκουν, καθώς και η δημόσια αποϊδρυματοποίηση, εγείρει ζωτικά ερωτήματα για την κοινωνία συνολικά. Μία από τις προσδοκίες που συνδέονται με τα θέματα της υγειονομικής φροντίδας είναι ότι οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας θα βελτιώσουν τη ζωή εκείνων που είναι ευάλωτοι στην

ψυχική ασθένεια. Αντίθετα με ό,τι μπορεί να πιστεύει κανείς, οι οικονομικά φτωχοί δεν είναι ιδιαίτερα επιρρεπείς στις ψυχικές ασθένειες, αλλά είναι πολύ πιο πιθανό να τις βιώσουν σε πιο ακραία και μη αποτελεσματικά θεραπευμένα επίπεδα. Η θεραπεία της ψυχικής ασθένειας επηρεάζεται από σύνθετους κοινωνικούς παράγοντες, οι οποίοι για τους περισσότερους, περιστρέφονται γύρω από το ζήτημα της "πρόσβασης στη θεραπεία." Αυτά τα άτομα χάνουν την αίσθηση της δομής, τις ευκαιρίες για νόημα και γίνονται άνεργοι και ακατάλληλοι για εργασία. Κάθε ένα από αυτά τα θέματα έχει μια ρητή κοινωνική διάσταση στις ζωές των ατόμων που πλήττονται από ψυχική ασθένεια.

Η ψυχιατρική μεταρρύθμιση βασίζεται σε οριζόντιες αρχές στον τομέα της ανάπτυξης και ρύθμισης της ψυχικής υγείας. Η αναγνώριση της κοινωνικής διάστασης της ψυχικής υγείας είναι μέρος των στόχων της πολιτικής ψυχικής υγείας που καθιερώθηκε από τη Διάσκεψη των Υπουργών και το Περιφερειακό Γραφείο του ΠΟΥ στην Ευρώπη. Συνοπτικά, η Ομάδα Εργασίας Ανοιχτού Τέλους για την ψυχική υγεία και η συνάντηση των Υπουργών Υγείας της Ευρώπης, μέσω μιας στρατηγικής πληροφόρησης, προσδιόρισαν τρεις στόχους στον τομέα της πολιτικής ψυχικής υγείας: (α) αποστιγματισμός και καθολική πρόσβαση σε πρόληψη, προαγωγή, φροντίδα και αποκατάσταση· (β) η πραγματοποίηση μιας ολοκληρωμένης κοινοτικής υπηρεσίας ψυχικής υγείας, με ποικιλία διαρθρώσεων υπηρεσιών· (γ) η παροχή ενδυναμωμένων υπηρεσιών που θα συμβάλουν τελικά στη μείωση του κοινωνικού και πολιτισμικού αποκλεισμού. Αυτές οι απαιτήσεις της διάσκεψης έχουν αποτυπωθεί στην ανάπτυξη εργαλείων που εκτιμούν την παγκόσμια επιβάρυνση της ψυχικής αναπηρίας σε όρους οικονομικού κόστους για την κοινωνία. (Matscheck & Piuva, 2022; Uhlhaas et al., 2023)

4.2 Το Πρόγραμμα Ψυχαργός

Το Πρόγραμμα Ψυχαργός δεν περιλαμβάνεται απλώς, αλλά έχει χρηματοδοτηθεί και ενισχυθεί σημαντικά στο πλαίσιο του 3ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Πρόκειται για μια καινοτόμο πρωτοβουλία που κατέστη δυνατή χάρη στη χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και τη συμμετοχή της Δημόσιας Δαπάνης του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Οι συνολικοί οικονομικοί πόροι που διατέθηκαν για αυτήν την πρωτοβουλία ανέρχονται σε περίπου 30.000.000 ευρώ. Η διάρκεια του προγράμματος εκτείνεται σε τρία χρόνια, από το 2005 έως το 2008, μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από έντονη ανάγκη μεταρρυθμίσεων στον τομέα της ψυχικής υγείας και της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Οι κεντρικοί στόχοι του Προγράμματος Ψυχαργός είναι πολυδιάστατοι και έχουν μακροπρόθεσμο κοινωνικό αντίκτυπο. Ο πρώτος στόχος αφορά την **ανάπτυξη και συνεχιζόμενη ενίσχυση μιας ολοκληρωμένης υποδομής ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης**, που θα επιτρέπει την άμεση και αποτελεσματική υποστήριξη ατόμων με ψυχικές ασθένειες, και την εφαρμογή νομικών και κοινωνικών εργαλείων που θα ενισχύσουν τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Το πρόγραμμα στοχεύει να ενδυναμώσει τα άτομα με ψυχική ασθένεια και να τους παρέχει εργαλεία αυτοδιαχείρισης, υποστηρίζοντας την ενεργό συμμετοχή

τους στην καθημερινότητά τους και στην κοινότητα. Η προώθηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και αξίας αποτελεί βασικό συστατικό της φιλοσοφίας του προγράμματος, με στόχο την αποδοχή της προσωπικής μοναδικότητας και ατομικότητας του κάθε ατόμου. Οι δράσεις αυτές αναμένεται να οδηγήσουν σε σημαντική αναβάθμιση των υπηρεσιών και στη δημιουργία προγραμμάτων που ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες των ατόμων με ψυχικές ασθένειες, βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής τους και τη ζωή των οικογενειών τους.

Ο δεύτερος στόχος του προγράμματος επικεντρώνεται στην **προώθηση της δημιουργίας εξειδικευμένων κέντρων υποστήριξης**, που θα εξυπηρετούν όχι μόνο τα άτομα με ψυχικές ασθένειες και τις οικογένειές τους, αλλά και τους οργανισμούς που εκπροσωπούν άτομα με αναπηρίες και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις που εμπλέκονται ενεργά στον τομέα της ψυχικής υγείας. Η δημιουργία ενός τέτοιου κέντρου αποτελεί θεμέλιο για τη συνεχιζόμενη ανάπτυξη της υποδομής και την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των φορέων του τομέα, ενισχύοντας τη συμπερίληψη και την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών υποστήριξης. (Αργυριάδης και Αργυριάδης, 2024; Αναργυρός κ.ά., 2023).

4.3 Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση και Επαγγελματική Αποκατάσταση Ατόμων με Ψυχική Ασθένεια στην Ελλάδα

Η ψυχιατρική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα, υπό την καθοδήγηση του Προγράμματος Ψυχαργός, επικεντρώνεται στην **οργανωτική και θεσμική μεταρρύθμιση του συστήματος ψυχιατρικής φροντίδας**, με σκοπό την ενίσχυση της **αποϊδρυματοποίησης** και την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου δικτύου τοπικών υπηρεσιών. Αυτή η προσέγγιση στοχεύει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων που πάσχουν από ψυχικές ασθένειες, ενισχύοντας την κοινωνική τους ένταξη και παρέχοντας υποστήριξη για την πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνία. Η αποϊδρυματοποίηση δεν είναι απλώς μια διαδικασία μετάβασης από τις κλειστές δομές των ψυχιατρικών νοσοκομείων στις ανοικτές δομές, αλλά ενσωματώνει την πλήρη κοινωνική αποδοχή και την ενσωμάτωση των ατόμων με ψυχικές ασθένειες στην καθημερινή ζωή της κοινότητας.

Ο πυρήνας της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης είναι η μεταβολή των υπαρχουσών φιλοσοφιών και προσεγγίσεων για την ψυχική υγεία, με έμφαση στην ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των ατόμων με ψυχική ασθένεια και την υποστήριξή τους στην επίδιωξη μιας γεμάτης και δημιουργικής ζωής. Η μετάβαση αυτή υποστηρίζεται από ένα διεπιστημονικό και συνεργατικό δίκτυο, το οποίο περιλαμβάνει ιατρούς, ψυχιάτρους, συμβούλους επαγγελματικής αποκατάστασης, ειδικούς στη κοινοτική ψυχιατρική και άλλους επαγγελματίες, οι οποίοι συμβάλλουν με τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους στην ενίσχυση του προγράμματος και στην κάλυψη των ανάγκες των ατόμων με ψυχικές διαταραχές.

Η ψυχιατρική μεταρρύθμιση είναι σχεδιασμένη να προχωρήσει με μια σταδιακή μετάβαση από τις ιδρυματικές δομές σε κοινοτικά υποστηρικτικά δίκτυα που θα παρέχουν υπηρεσίες και

υποστήριξη για τους ασθενείς σε πιο φυσικά και κατανοητά περιβάλλοντα. Κεντρική αξία της μεταρρύθμισης είναι η **υποστήριξη της κοινωνικής ένταξης**, η οποία θεωρείται ως το θεμέλιο για την πλήρη αποδοχή των ατόμων με ψυχικές ασθένειες στην κοινωνία και τη μείωση του στίγματος που τις συνοδεύει.

Η ψυχιατρική μεταρρύθμιση δεν αφορά μόνο την υγειονομική πλευρά, αλλά και τη δημιουργία υποστηρικτικών υποδομών για την **επαγγελματική αποκατάσταση** των ατόμων με ψυχικές διαταραχές. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω προγραμμάτων **επαγγελματικής κατάρτισης και υποστηριζόμενης απασχόλησης**, τα οποία ενισχύουν την ανεξαρτησία των ατόμων και συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική τους ένταξη. Το πρόγραμμα στοχεύει να παρέχει τα απαραίτητα εργαλεία ώστε τα άτομα με ψυχικές ασθένειες να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία και να έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας, μειώνοντας τις κοινωνικές ανισότητες και ενισχύοντας την αίσθηση της αξιοπρέπειας.

Αυτός ο συνδυασμός υποστηρικτικών υπηρεσιών, θεσμικών μεταρρυθμίσεων και επαγγελματικής αποκατάστασης επιτρέπει την **ολιστική φροντίδα** των ατόμων με ψυχικές ασθένειες, που δεν περιορίζεται μόνο στην υγειονομική περίθαλψη αλλά επεκτείνεται σε όλους τους τομείς της καθημερινής τους ζωής. (Αγκάστια κ.ά., 2024; Cienkus, 2022; Roncal-Belzunce et al., 2024)

4.5. Το Στίγμα της Ψυχικής Ασθένειας και οι Επιπτώσεις του

Η Απογραφή Πληθυσμού έδειξε ότι οι Έλληνες φοβούνται περισσότερο τα άτομα με ψυχικές ασθένειες παρά τον θάνατο. Οι διακριτικές στάσεις απέναντι στους ανθρώπους με ψυχικές ασθένειες αποτελούν ένα χρόνια πρόβλημα, το οποίο εμποδίζει αυτούς τους ανθρώπους από την κοινωνική επανένταξη και προσαρμογή. Το «δημόσιο στίγμα» είναι ένα δυσπρόστατο λάθος, καθώς υποτάσσει «αθώους» ανθρώπους με βάση ένα μόνο χαρακτηριστικό: την υπόθεση και τη συμπεριφορά. Η έλλειψη ακριβούς γνώσης για τις ψυχικές διαταραχές και η τυφλή πίστη στις αιτίες τους ενισχύει συχνά τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα για τα άτομα με ψυχικές ασθένειες. Η αποφεύγουσα, απομακρυσμένη ή απαισιόδοξη σκέψη του κοινού και η έλλειψη επαρκών υποστηρικτικών υπηρεσιών για αυτούς τους ανθρώπους συντηρούν η μία την άλλη σε έναν φαύλο κύκλο, δημιουργώντας ένα σοβαρό κοινωνικό στίγμα. Η πλειονότητα των ατόμων που πάσχουν από ψυχικές ασθένειες στην Ελλάδα ζει σε κοινωνική απομόνωση, ενώ μεγάλο ποσοστό αυτών δεν έχει πρόσβαση στις κατάλληλες ιατρικές υπηρεσίες που χρειάζονται.

Ο επαγγελματικός τομέας της διαδικασίας επανένταξης ενός ατόμου με ψυχική ασθένεια στην κοινωνία θεωρείται εξίσου σημαντικός με τα βασικά ψυχολογικά οφέλη που αναμένονται. Τα ατομικά και κοινωνικά αποτελέσματα είναι πολύτιμοι κυβερνητικοί στόχοι εάν περιλαμβάνουν τη διαδικασία μείωσης του στίγματος, του αποκλεισμού, της απομόνωσης και της απροθυμίας να βοηθήσουν το άτομο να προσαρμοστεί κοινωνικά ή να το ανεχθούν και να το προστατεύσουν επαρκώς.

Τα περισσότερα από τα δεδομένα σχετικά με τη διαδικασία στιγματισμού και κοινωνικού αποκλεισμού προέρχονται από εμπειρίες και συνεντεύξεις ατόμων που εργάζονται στην αγορά εργασίας. Παρ' όλα αυτά, οι πολιτισμικές πεποιθήσεις μπορεί να λειτουργούν ως ενδεικτικοί παράγοντες του αποκλεισμού και της κοινωνικής απόστασης. Οι πολλές απόπειρες των ατόμων με ψυχικές ασθένειες να αποφύγουν την κοινωνική απομόνωση και τον διακρίσιμο αποκλεισμό κατά τη διάρκεια των μεταρρυθμίσεων της ψυχικής υγείας μπορεί να διαταραχθούν από τον ίδιο τον τομέα της ψυχικής υγείας. Κύριες εμπειρίες που σχετίζονται με τη διαδικασία του αποκλεισμού στην ψυχιατρική πρακτική περιλαμβάνουν ανεπαρκή ιατρική παρέμβαση, παραβίαση διαδικασιών φαρμακευτικής αγωγής, ανεπαρκείς φυσικές συνθήκες και κακή επαγγελματική συμπεριφορά στο θεραπευτικό περιβάλλον, στοιχεία που εντοπίζονται σε χώρες που προτιμούν περιοριστικές διαδικασίες. Τα εθνικά μέσα ενημέρωσης μπορεί να διατηρούν αυτή την αντίληψη, παρά το γεγονός ότι η ψυχική υγεία στη χώρα είναι αρκετά καινοτόμος. Η κοινωνική αναπαράσταση μπορεί να οδηγήσει σε ακόμα πιο βαθιές πολιτισμικές πεποιθήσεις, ενισχύοντας τις συνήθειες απομόνωσης.

Η αντίληψη που έχει ο πληθυσμός για το στίγμα και τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι κρίσιμη για την ανάπτυξη εκτεταμένων και χρήσιμων αναφορών κατά του στίγματος. Χρειάζεται άμεση κοινωνική έρευνα για να αξιολογηθούν ακριβώς αυτές οι αντιλήψεις. Ως αναγνωρίσιμα πολιτισμικά στερεότυπα, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των ψυχικών διαταραχών είναι ευάλωτες σε αλλαγές και μπορούν να μεταβληθούν μέσω κοινοτικών παρεμβάσεων. Πολλές πρωτοβουλίες έχουν λάβει χώρα στην Ελλάδα για τη μείωση του στίγματος. Η εκπαίδευση αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την καταπολέμηση του στίγματος. Τα πρώτα πραγματικά βήματα για την αναγνώριση της διαδικασίας στιγματισμού των ψυχικών ασθενειών ξεκίνησαν το 1990, κυρίως στην περιοχή της Αθήνας. Η αντίδραση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και η αντιστιγματική προσέγγιση ήταν θετική, και οι υπηρεσίες για τα άτομα με αναπηρία και τους άτυπους φροντιστές στο πολυδιάστατο σύστημα ψυχικής υγείας χαρακτηρίστηκαν με θετικές αξιολογήσεις. Παρατηρήθηκαν βελτιώσεις στη διαθεσιμότητα θεραπειών και στην ανταπόκριση σε έρευνες κατά του στίγματος. Οι πολιτικές κατευθύνσεις μπορούν να επιτευχθούν σχετικά εύκολα. Μόνο μία ή δύο ψυχιατρικές εξειδικευμένες εγκαταστάσεις μπορούν να περιληφθούν στη διαδικασία, προτού επεκταθεί μια σημαντική χρηματοδότηση για τη δημόσια υγεία πέρα από το εύρος της. Οι κυβερνήσεις μπορούν να ασκήσουν αρνητική ντροπή στις κοινωνίες εστιάζοντας στις εθνικές πολιτικές. Το μήνυμα μιας κοινοτικής αντιστιγματικής πρωτοβουλίας μπορεί να αποδειχθεί ένα σημαντικό και βελτιωμένο προσφορά για τα σχετικά αδύναμα ή ασταθή στοιχεία των υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Η διάδοση των αντιστιγματικών δραστηριοτήτων μπορεί σίγουρα να ανακουφίσει το τελευταίο πρόβλημα στο δρόμο προς τους νόμους μετανάστευσης. (Μπαμπλέκη, 2025)(Pampaka et al.2021)

4.6. Κοινωνικές Στάσεις και Αντιλήψεις

Οι κοινωνικές στάσεις και αντιλήψεις καθορίζουν το βαθμό στον οποίο οι πολίτες και οι ασθενείς λαμβάνουν βοήθεια, προστασία και υποστήριξη. Στην Ελλάδα, οι στάσεις, ο φόβος και

η πλήρης αδιαφορία για την ψυχική ασθένεια είναι αρκετά διαδεδομένα, ενώ η ψυχική ασθένεια και, κατ' επέκταση, τα άτομα με ψυχική ασθένεια, δεν θεωρούνται σεβαστά ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας. Υπάρχουν ιστορικά γεγονότα, χρονικές περιόδους, πεποιθήσεις και παραμύθια που δικαιολογούν σε μεγάλο βαθμό αυτό το φαινόμενο. Οι οικογένειες αφήνονται μόνες τους να φροντίζουν τα άτομα με ψυχικές ασθένειες, με προφανείς επιπτώσεις στην αναζήτηση θεραπείας ή αποκατάστασης, την εμπλοκή σε προστατευόμενα επαγγέλματα και πρώην γεωργικές δραστηριότητες.

Τα αποτελέσματα πρόσφατων ερευνών δείχνουν ότι οι κοινοί άνθρωποι βλέπουν την ψυχική ασθένεια ως αιτία για τη μείωση των επιπέδων εμπιστοσύνης και την αύξηση της αρνητικής στάσης· προτείνουν ότι οι εξωστρεφείς στάσεις και οι κυβερνητικές προτάσεις για την ψυχιατρική μεταρρύθμιση είναι πιθανώς παράξενες. Αυτές οι αξιολογήσεις είναι σε συμφωνία με άλλες μελέτες, κάποιες από τις οποίες θεωρούνται πιο ισορροπημένες από άλλες. Για παράδειγμα, ένας διευθυντής που μίλησε για τις προτάσεις για την τροποποίηση του νόμου τόνισε την ανάγκη για περισσότερη φροντίδα και πιο δίκαιη στάση απέναντι στην ψυχική ασθένεια. Οι μελέτες δείχνουν την ανάγκη για τέτοιες παρεμβάσεις. Μια επιτυχημένη ψυχιατρική μεταρρύθμιση, είτε εκτελείται *de facto* είτε *de jure*, πρέπει να βασίζεται στη βελτίωση των στάσεων των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και του γενικού κοινού. Στην Ελλάδα, η κυβερνητική παρέμβαση απέναντι στις αρνητικές αντιλήψεις και πεποιθήσεις των πολιτών για την ψυχική υγεία δεν είναι πάντα εποικοδομητική, αλλά συχνά χρησιμοποιείται ως ευκαιρία για την προώθηση άλλων πολιτικών και κοινωνικών ατζέντων που επηρεάζουν κάποιους πολιτικούς αντιπάλους της κυβέρνησης. Χρειάζεται ένας συστηματικός συνδυασμός του μοντέλου προώθησης της υγείας μέσω κοινωνικού μάρκετινγκ, ίσως με στοιχεία καμπανιών αλλαγής στάσεων κατά του στίγματος. Οι δημόσιες στάσεις συνδέονται με τα ποσοστά των ασθενών με ψυχικές ασθένειες που λαμβάνουν βοήθεια και τον τύπο βοήθειας ή ατομικού ελέγχου που λαμβάνουν. Αυτό ισχύει εξίσου, είτε παρέχεται θεσμική θεραπεία είτε μια στροφή προς διάφορες μορφές φιλοξενίας. Επιπλέον, με την αυστηρή μείωση των υποστηρικτικών υπηρεσιών και της παροχής υπηρεσιών, αυτές οι συνθήκες μπορεί να είναι ιδανικές για πολιτικούς που, όντας λειτουργικοί στις περιοχές που εκπροσωπούν, βρίσκουν το ζήτημα άνετο για τις πολιτικές ή άλλες ατζέντες τους. Συνοψίζοντας, η εφαρμογή των μαθημάτων που αποκτήθηκαν από δεκαετίες σχεδίων που διατυπώθηκαν για την αποϊδρυματοποίηση και την ένταξη των ψυχικά ή ψυχιατρικά ασθενών στην κοινότητα πρέπει να περιλαμβάνει ουσιαστικά μια ανησυχημένη και συμπονετική κοινή γνώμη, αποδομημένη από μύθους, επιστημονικά συνδεδεμένη με το θέμα που αξιολογεί και λειτουργικά έτοιμη να προσφέρει την κατάλληλη υποστήριξη σε μια στιγμή ανάγκης. Χρειάζονται αναπτυξιακά και αντι-στίγματικά μηνύματα στα ΜΜΕ, που θα απεικονίζουν την οικογενειακή, κοινωνική και επαγγελματική ζωή των ατόμων με ψυχική ασθένεια.

4.7. Επαγγελματική Αποκατάσταση Ατόμων με Ψυχική Ασθένεια στην Ελλάδα

Σήμερα, η επαγγελματική αποκατάσταση είναι ένας βασικός παράγοντας στις προτάσεις ατομικής ανάρρωσης για την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης, της αυτοεκτίμησης, της ανεξαρτησίας και της κοινωνικής συνεισφοράς στην κοινωνία, ενώ προσφέρει μια ευκαιρία για μια ανεξάρτητη ζωή. Δυστυχώς, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, υπάρχει έλλειψη συγκεκριμένων πολιτικών που να αντιμετωπίζουν την επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων που παρουσιάζουν προβλήματα ψυχικής υγείας. Στο πλαίσιο της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης που πραγματοποιείται στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, έχουν γίνει αρκετές σημαντικές προσπάθειες για τη δημιουργία εξειδικευμένων υπηρεσιών για την επανένταξη των "ψυχικά ασθενών" στην ανοιχτή αγορά εργασίας, αν και η εφαρμογή βρίσκεται ακόμα σε πειραματικό στάδιο. Ένας σημαντικός αριθμός προγραμμάτων εκπαίδευσης σε ειδικές δεξιότητες έχει αναπτυχθεί για ένα διάστημα μερικών μηνών, και στη συνέχεια ένας μεγάλος αριθμός συμβούλων απασχόλησης συνεργάστηκε με αυτά τα άτομα για να τους βοηθήσει να εξασφαλίσουν μια θέση εργασίας. Περίπου πριν από ένα χρόνο, ολοκληρώθηκε η δεύτερη φάση αυτών των προγραμμάτων και αξιολογήθηκαν από ερευνητές. Οι περισσότεροι από αυτούς τους ανθρώπους τελικά βοηθήθηκαν να εξασφαλίσουν μια δουλειά, αλλά δεν κατάφεραν να τη διατηρήσουν. Υπάρχουν αρκετά εμπόδια στην Ελλάδα για την παροχή αποτελεσματικής επαγγελματικής αποκατάστασης σε ομάδες ανθρώπων που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας. Μεταξύ αυτών είναι η γενική κοινωνική έλλειψη ανεκτικότητας προς τα άτομα με ψυχικά προβλήματα, η γενική οικονομική αβεβαιότητα, οι διακρίσεις και οι υγειονομικές υπηρεσίες που υπολείπονται πόρων. Έτσι, κατά τα τελευταία επτά χρόνια, ένας μεγάλος αριθμός υπηρεσιών που ξεκίνησαν ως ιδιωτικές πρωτοβουλίες από διάφορες ΜΚΟ κατέληξαν να χρηματοδοτούνται ενεργά από μεσογειακά και ευρωπαϊκά προγράμματα.

4.8 Εμπόδια στην Επαγγελματική Αποκατάσταση Ατόμων με Ψυχικές Παθήσεις

Η έρευνα για τις στάσεις απέναντι στην επαγγελματική αποκατάσταση έχει αναδείξει διάφορα διαπροσωπικά και περιβαλλοντικά εμπόδια. Συχνά, τόσο το προσωπικό όσο και οι ασθενείς συμφωνούν ότι το περιβάλλον της κλινικής είναι αρνητικό και οι προσδοκίες του προσωπικού είναι χαμηλές. Το προσωπικό που ασχολείται με τα προγράμματα επαγγελματικής αποκατάστασης εντοπίζει συχνά τα άτομα που εξυπηρετεί ως το κύριο πρόβλημα. Συγκεκριμένα, τα περιγράφουν ως παθητικά, εξαρτημένα, αδιάφορα και χωρίς κίνητρο, ενώ πολλές φορές πιστεύουν ότι τα άτομα αυτά είναι ψυχοπαθολογικά ή διανοητικά ανίκανα να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις μιας δουλειάς. Επιπλέον, οι ασθενείς συχνά χαρακτηρίζονται ως δύσκολοι, δυσπαραστήσιμοι, αδιάφοροι, και σε ορισμένες περιπτώσεις υπερόπτες και αγενείς. Το προσωπικό επίσης θεωρεί ότι οι θεραπείες και οι παρεμβάσεις για την ψυχική υγεία των ασθενών είναι ανεπαρκείς, δυσλειτουργικές ή ακόμα και επιφανειακές. Η ιατρική φροντίδα, η αποκατάσταση και η εκπαίδευση αναφέρονται γενικά ως ελλείψεις σε καθοδήγηση, ικανότητα και προσοχή από την πλευρά των ασθενών. Οι εργαζόμενοι δεν θα πρέπει να καταπιέζουν τον έντονο πατερναλισμό απέναντι σε άτομα τόσο ανασφαλή και εξαρτημένα όσο οι ασθενείς με

ψυχική αναπηρία. Ωστόσο, παρά τον πατερναλισμό, το προσωπικό αναγνωρίζει ότι οι άτομα που είναι ασθενείς για πολλά χρόνια ενδέχεται να έχουν φτάσει στο όριο της λειτουργικότητάς τους και θεωρούν ότι η περαιτέρω πρόοδος μπορεί να είναι αδύνατη.

Το προσωπικό αισθάνεται επίσης παγιδευμένο ανάμεσα στους ασθενείς και τους εργοδότες. Από τη μία, ανησυχούν για την ασυμμετρία εξουσίας και για το γεγονός ότι οι εργοδότες μπορεί να χρησιμοποιήσουν τους ασθενείς ως φθηνό εργατικό δυναμικό. Από την άλλη, ανησυχούν ότι οι ασθενείς δεν έχουν αρκετή ωριμότητα ή σταθερή λειτουργικότητα ώστε να ενσωματωθούν πλήρως στις ανάγκες της νέας φιλελεύθερης κοινωνίας. Ωστόσο, η επίσημη συζήτηση υποστηρίζει ότι το πρόβλημα δεν υπάρχει πραγματικά και ότι θα πρέπει να προσφέρεται λύση, ενώ οι υπάρχοντες μηχανισμοί προστασίας των εργοδοτών πρέπει να διατηρηθούν με ανθρωπιστικό τρόπο.

Κατά την επίσκεψη στους χώρους εργασίας όπου υποτίθεται ότι θα εκπαιδευτούν οι ασθενείς, παρατηρούνται ποικίλοι, τόσο προφανείς όσο και κρυφοί, γραφειοκρατικοί μηχανισμοί που συντελούν στο να περιθωριοποιήσουν, να στιγματίσουν και να απομονώσουν τους πιο αδύναμους πολίτες του κοινωνικού κράτους.

Άλλες έρευνες και κλινική εμπειρία υποδεικνύουν ότι, ανεξαρτήτως των διαφορών μεταξύ των ομάδων ασθενών, οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις επαγγελματικής αποκατάστασης μπορεί να είναι ακατάλληλες. Οι πελάτες συχνά παραπονούνται για την έλλειψη ανειδίκευτων θέσεων, των οποίων η φύση δεν απαιτεί υψηλή νοητική συγκέντρωση ή δεξιότητες. Οι ασθενείς ζητούν επίσης από τις υπηρεσίες υγείας να δημιουργήσουν εσωτερικά έργα για να διευκολύνουν την πρόσβαση σε μεγαλύτερες εγκαταστάσεις που προσφέρουν τις απαραίτητες υπηρεσίες για μεγαλύτερο αριθμό ασθενών.

Έχουν αναγνωριστεί εμπόδια σε συστημικό επίπεδο, επισημαίνοντας πόσο ευέλικτη είναι η δομή των υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Οι εγκαταστάσεις για τους ασθενείς είναι συχνά πολύ περιορισμένες, και ορισμένα μέλη του προσωπικού ενδέχεται να εκδηλώνουν αρνητικές στάσεις, με τις απόψεις τους να βασίζονται κυρίως σε στερεοτυπικές πληροφορίες. Για να αντιμετωπιστούν αυτές οι στάσεις και να καθιερωθούν οι υπηρεσίες ψυχικής αποκατάστασης ως αναγκαίοι κοινωνικοί παράγοντες, μπορεί να απαιτούνται βαθιές κοινωνικές αλλαγές. Συνεπώς, η κρατική στήριξη πρέπει να δοθεί σε αυτούς τους φορείς που προσπαθούν να στηρίξουν τα άτομα με ψυχικές παθήσεις, δημιουργώντας ευκαιρίες εργασίας για εκείνους που θέλουν να δουλέψουν. Η έλλειψη τέτοιων εγκαταστάσεων δεν έχει μόνο ενισχύσει την ύπαρξη ενός θεσμικού χαρακτήρα φροντίδας για τα άτομα με ψυχικές παθήσεις, αλλά τα έχει καταδικάσει και στην κοινωνική περιθωριοποίηση. Για να τους δοθούν καλύτερες ευκαιρίες να βρουν τη θέση τους στην κοινωνία, η ψυχολογική αποκατάσταση στον εργασιακό τομέα πρέπει να υποστηρίζεται. Η παρουσία της εργασίας όχι μόνο οδηγεί σε οικονομική αυτονομία και οργανωτικές δεξιότητες από τα άτομα που εμπλέκονται, αλλά τους δίνει και τη δυνατότητα να διαχειρίζονται τη ζωή τους πιο αυτόνομα και να αποκτούν προσωπική εκπλήρωση, αναγνώριση

και θετική ορατότητα από τους συναδέλφους τους. Γενικά, τα στοιχεία της ψυχολογικής αποκατάστασης είναι προληπτικά. Αν δεν τηρηθούν οι αρχές της πρωτογενούς πρόληψης, μπορεί να οδηγήσουν σε σοβαρές και επιβλαβείς συνέπειες της δευτερογενούς πρόληψης.

4.10. Συστημικά και Δομικά Εμπόδια

Η μεταρρύθμιση της ψυχιατρικής στη σύγχρονη Ελλάδα αντιμετωπίζει αρκετές προκλήσεις. Το Εθνικό Σύστημα Υγείας, τόσο το δημόσιο όσο και το ιδιωτικό, βασίζεται στο ασφαλιστικό μοντέλο παροχής υπηρεσιών υγείας, το οποίο επικεντρώνεται κυρίως στις χρηματοοικονομικές πλευρές των νοσοκομειακών υπηρεσιών και του κόστους της ιατρικής περίθαλψης. Το ίδιο μοτίβο παρατηρείται και στον τομέα της ψυχικής υγείας. Η οικονομική στήριξη που παρέχεται από την κυβέρνηση για την κοινοτική ψυχιατρική και, κατά συνέπεια, η στήριξη για την συνέχιση της φροντίδας είναι περιορισμένη. Ο προϋπολογισμός για τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας λαμβάνει υπόψη κυρίως τα νοσοκομεία που είναι γεμάτα με περίπλοκες περιπτώσεις και έναν περιορισμένο αριθμό μονάδων κοινωνικής υπηρεσίας, δηλαδή, δομών που παρέχουν υπηρεσίες στην κοινότητα συνήθως συνδεδεμένες με νοσοκομειακές υπηρεσίες. Υπάρχει ακόμα πολλή δουλειά που πρέπει να γίνει για να αλλάξει η νομοθεσία, να διατηρηθούν και να ελεγχθούν οι νοσοκομειακές και περιφερειακές διατάξεις και να βελτιωθεί ο τομέας της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, αν και έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες για την αναμόρφωση του τομέα της ψυχικής υγείας.

Το Υπουργείο Υγείας εξέδωσε Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου για την προώθηση της αποϊδρυματοποίησης αυτών που ανήκουν στην αρμοδιότητα του Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας, καθώς και για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών και δομών ψυχιατρικής φροντίδας. Αυτές οι δομές περιλαμβάνουν την υποστήριξη και ψυχιατρική φροντίδα με συνεχιζόμενη και δομημένη παραμονή, κ.ά., προσφερόμενη σε ατομική, οικογενειακή ή ομαδική μορφή και εντός της κοινότητας. Η ελληνική μεταρρύθμιση επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τη νομοθεσία που παρέχεται στη Γαλλία. Ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Υγείας εξέδωσε νόμο για την ανάπτυξη ιδιωτικών πρωτοβουλιών στην ψυχιατρική φροντίδα. Ορίζεται ότι στο πλαίσιο των παρεμβάσεων ενθαρρύνεται η εφαρμογή ιδιωτικών πρωτοβουλιών με τη μορφή κέντρων ημερήσιας φροντίδας ή ενδιάμεσων κατοικιών. Επίσης, άλλες μορφές υποστήριξης και φροντίδας παρέχονται στο πλαίσιο καταφυγίων στην κοινότητα.

4.11 Υποστηριζόμενη Εργασία

Η υποστηριζόμενη εργασία είναι ένα μοντέλο ή μια προσέγγιση που έχει επηρεάσει σημαντικά την εφαρμογή της επαγγελματικής αποκατάστασης τα τελευταία χρόνια. Η υποστηριζόμενη εργασία διαφέρει από τις παραδοσιακές μεθόδους επαγγελματικής αποκατάστασης. Ενώ οι παραδοσιακές μέθοδοι διδάσκουν τα άτομα πώς να βρουν ή να αναζητούν δουλειά, προσφέροντας συχνά εκπαίδευση ή εργασία σε διαχωρισμένα περιβάλλοντα, η υποστηριζόμενη εργασία αναγνωρίζει την ανάγκη για μια πιο ατομική προσέγγιση, η οποία είναι επικεντρωμένη

στο άτομο, αντί να επικεντρώνεται στην εργασία. Το θεμελιώδες αρχή της υποστηριζόμενης εργασίας είναι η άμεση εξατομικευμένη υποστήριξη ή καθοδήγηση στον χώρο εργασίας. Η καθοδήγηση της εργασίας παρέχει εξατομικευμένη βοήθεια για να βοηθήσει τους εργαζόμενους να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της δουλειάς ή να διευκολύνουν την επίλυση προβλημάτων που σχετίζονται με τη δουλειά. Η καθοδήγηση της εργασίας είναι μια υποστήριξη σχεδιασμένη να εξαλείψει την ανάγκη για εκπαίδευση ή επίβλεψη εντός του χώρου εργασίας και θα πρέπει να μειώνεται ή να εξαφανίζεται καθώς ο πελάτης γίνεται πιο αυτοδύναμος.

Στην Ελλάδα, υπάρχουν αρκετά προγράμματα και πρωτοβουλίες απασχόλησης που χρησιμοποιούν είτε μια υποστηριζόμενη προσέγγιση είτε παρόμοια στοιχεία αυτής της προσέγγισης και βρίσκονται ακόμα στην αρχική ή φάση μη αξιολόγησης. Δεν υπάρχουν αρκετά μοντέλα υποστηριζόμενης εργασίας που να βασίζονται σε αποδεικτικά στοιχεία στη χώρα μας. Τα προγράμματα και τα έργα αναφέρουν αρκετές ιστορίες επιτυχίας σχετικά με τοποθετήσεις εργασίας και τη βιωσιμότητα θέσεων εργασίας, ωστόσο, οι ιστορίες επιτυχίας πρέπει να εξετάζονται προσεκτικά ώστε να εντοπιστούν τυχόν ανεπιθύμητες συνέπειες από τις πρακτικές λειτουργίας, όπως απειλές για την προσωπική ευημερία ή εκμετάλλευση. Συγκεκριμένα, συστήνεται η συλλογή στοιχείων σχετικά με τα ποσοστά διατήρησης της εργασίας, τη διάρκεια της απασχόλησης, τους μισθούς και την ικανοποίηση των χρηστών υπηρεσιών από τις δουλειές τους, καθώς και η οικονομική ανάλυση. Σε ό,τι αφορά τα αποτελέσματα, υπάρχουν σημαντικές μελέτες που έχουν δείξει ότι το μοντέλο ατομικής τοποθέτησης και υποστήριξης (IPS) είναι μια αποτελεσματική μέθοδος για την τοποθέτηση και τη διατήρηση ατόμων με σοβαρές ψυχικές παθήσεις σε χώρους εργασίας. Υπάρχουν επίσης αρκετά μοντέλα υποστηριζόμενης εργασίας που λειτουργούν με επιτυχία, όπου οι ασθενείς ζουν σε μεγάλο βαθμό μόνοι τους, χωρίς επαγγελματική υποστήριξη. Αυτή η κλινική προσέγγιση είναι διαφορετική και πρέπει να προσαρμοστεί στην τοπική πραγματικότητα. Υπάρχουν επίσης αρκετές ανασκοπήσεις που συζητούν τις προκλήσεις της εφαρμογής τόσο της μεθόδου IPS όσο και της υπηρεσίας SE στον κόσμο της εργασίας, εστιάζοντας σε κρίσιμα συστατικά της αποκατάστασης SE, στη δουλειά των εκπαιδευμένων εργαζομένων στα έργα IPS, καθώς και σε ηθικά και ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τους επαγγελματίες αποκατάστασης στο πλαίσιο της απασχόλησης του μοντέλου υποστηριζόμενης εργασίας. (Gatoroulos et al., 2021)

5. Μεθοδολογία

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στην εις βάθος κατανόηση των πραγματικοτήτων που περιβάλλουν την επαγγελματική ένταξη ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας, μέσα από διάφορους φορείς της κοινωνικής οικονομίας, καθώς και στην αναγνώριση των προκλήσεων και δυνατοτήτων που σχετίζονται με την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Η έρευνα διεξάγεται με τη χρήση συνδυασμένων ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων, στο πλαίσιο μιας ερμηνευτικής-κατασκευαστικής προσέγγισης, προκειμένου να συλλεχθούν δεδομένα από διαφορετικές οπτικές γωνίες και να πραγματοποιηθεί μία πιο λεπτομερής ανάλυση των παραμέτρων της διαδικασίας αυτής.

Στρατηγική και Σχεδιασμός Έρευνας

Ο σχεδιασμός της έρευνας είναι θεμελιωμένος σε ένα ερμηνευτικό-κατασκευαστικό πλαίσιο και ενσωματώνει μια ακολουθιακή μεικτή μέθοδο που συνδυάζει ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα, προκειμένου να διασφαλιστεί η συστηματική και πολυδιάστατη ανάλυση του φαινομένου. Η ποιοτική έρευνα επικεντρώνεται στη συλλογή δεδομένων από συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης, ενώ τα ποσοτικά δεδομένα χρησιμοποιούνται για να προσφέρουν στήριξη και συμπληρωματική πληροφορία στην κατανόηση των απόψεων και της πληροφόρησης των συμμετεχόντων.

Πληθυσμός και Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας θα αποτελείται από:

Μέλη του επιστημονικού προσωπικού που εργάζονται σε δομές ή προγράμματα που απευθύνονται σε άτομα με ψυχικές ασθένειες, με τουλάχιστον δύο χρόνια εμπειρίας στον τομέα.

Μέλη της διοίκησης των συμμετεχόντων οργανισμών και Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙΝΣΕΠ), τα οποία είναι υπεύθυνα για την εφαρμογή προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και υποστήριξης.

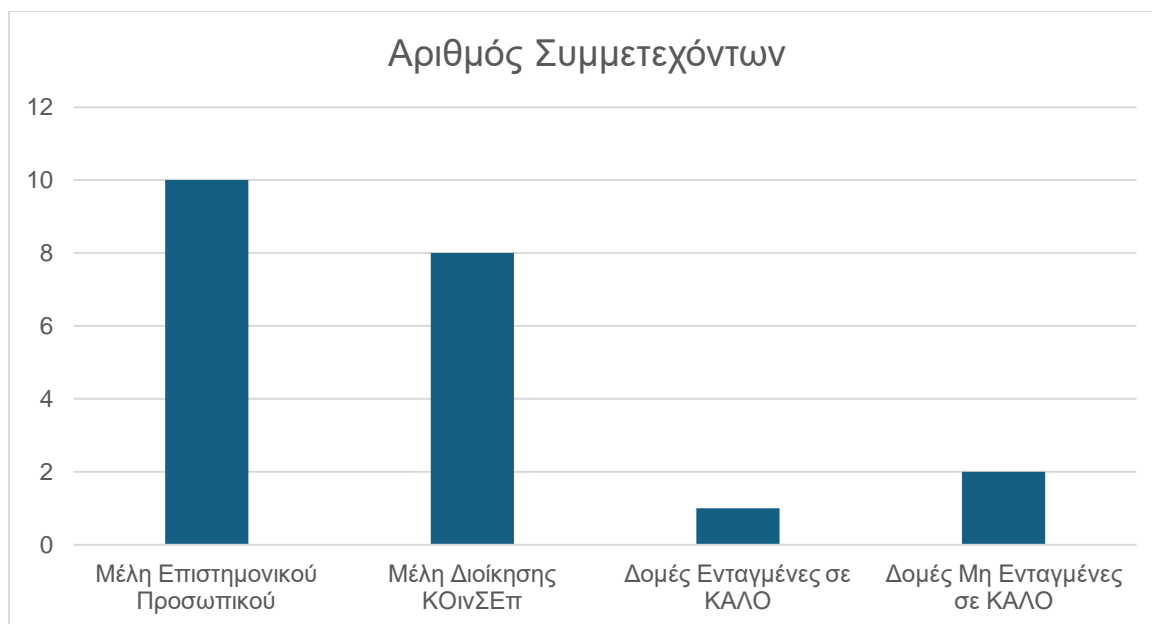
Το δείγμα περιλαμβάνει:

Δομές ενταγμένες σε ΚΑΛΟ: Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) τομέα ψυχικής υγείας νομού Ρεθύμνου «Αρωδάμος».

Δομές μη ενταγμένες σε ΚΑΛΟ: Κέντρο Ημέρας «Εν Πλω» Δήμου Φαιστού και «Κρίκος» - Σύλλογος φίλων και συγγενών ψυχικά ασθενών, Ηράκλειο.

Η επιλογή του δείγματος έγινε μέσω σκόπιμης δειγματοληψίας, προκειμένου να ληφθούν αντιπροσωπευτικές απόψεις από διάφορους φορείς που εργάζονται με άτομα με ψυχικές ασθένειες.

Πίνακας: Πληθυσμός και Δείγμα

Ανάλυση Πληθυσμού και Δείγματος

Ο πληθυσμός της έρευνας αποτελείται από δύο βασικές κατηγορίες: τα μέλη του επιστημονικού προσωπικού των δομών ψυχικής υγείας και τα μέλη της διοίκησης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟινΣΕπ). Αυτές οι δύο κατηγορίες είναι καθοριστικές για την κατανόηση της διαδικασίας ένταξης ατόμων με ψυχικές ασθένειες στην αγορά εργασίας.

1. **Μέλη Επιστημονικού Προσωπικού:** Το δείγμα περιλαμβάνει 10 επαγγελματίες που εργάζονται σε δομές ψυχικής υγείας. Οι συμμετέχοντες έχουν τουλάχιστον 2 χρόνια εμπειρίας στην υποστήριξη ατόμων με ψυχικές ασθένειες. Η επιλογή αυτής της ομάδας κρίνεται σημαντική, καθώς οι εμπειρίες και οι γνώσεις τους από την άμεση επαφή με τους ασθενείς προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες για τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι οργανώσεις στην ένταξη αυτών των ατόμων στην αγορά εργασίας. Τα μέλη του επιστημονικού προσωπικού έχουν άμεση γνώση των αναγκών και των δυσκολιών που σχετίζονται με την ψυχική υγεία και την επαγγελματική κατάρτιση των ατόμων αυτών.
2. **Μέλη Διοίκησης ΚΟινΣΕπ:** Στο δείγμα περιλαμβάνονται 8 άτομα που κατέχουν διοικητικές θέσεις σε ΚΟινΣΕπ που ασχολούνται με την ένταξη ατόμων με ψυχικές ασθένειες στην αγορά εργασίας. Αυτή η ομάδα είναι κρίσιμη για την κατανόηση των στρατηγικών και των διαδικασιών που εφαρμόζουν οι ΚΟινΣΕπ, καθώς και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν στην υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων. Η

διοίκηση αυτών των οργανώσεων έχει άμεση επίδραση στην ευημερία των συμμετεχόντων και στην αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων που προσφέρονται.

3. **Δομές Ενταγμένες σε ΚΑΛΟ:** Περιλαμβάνεται μία δομή, η οποία είναι ενταγμένη στο Κανονιστικό Πλαίσιο για τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ). Αυτή η δομή έχει τη δυνατότητα να παρέχει δεδομένα σχετικά με τις πρακτικές και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι οργανώσεις στο πλαίσιο του ΚΑΛΟ και μπορεί να προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για τη συνεργασία με την αγορά εργασίας.
4. **Δομές Μη Ενταγμένες σε ΚΑΛΟ:** Στο δείγμα περιλαμβάνονται επίσης δύο δομές που δεν είναι ενταγμένες στο ΚΑΛΟ, συγκεκριμένα το Κέντρο Ημέρας «Εν Πλω» Δήμου Φαιστού και το «Κρίκος» Ηράκλειο. Η συμπερίληψη αυτών των δομών στο δείγμα είναι σημαντική για τη σύγκριση των στρατηγικών και των προσεγγίσεων που ακολουθούν οργανώσεις που δεν λειτουργούν υπό το πλαίσιο του ΚΑΛΟ με αυτές που είναι ενταγμένες.

Η δειγματοληψία είναι σκόπιμη και επιλεγμένη με βάση τις ιδιαιτερότητες των οργανώσεων και των συμμετεχόντων, ώστε να εξασφαλιστεί η ποικιλία των απόψεων και εμπειριών. Ο αριθμός των συμμετεχόντων, που ανέρχεται συνολικά σε 21 άτομα, είναι επαρκής για να παρέχει αξιόπιστα αποτελέσματα και να αναδειξει τις βασικές τάσεις και προκλήσεις της επαγγελματικής ένταξης ατόμων με ψυχικές ασθένειες στην αγορά εργασίας.

Συλλογή Δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων θα πραγματοποιηθεί μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων και θα επικεντρωθεί στους εξής θεματικούς άξονες:

Κοινωνιολογικό προφίλ των συμμετεχόντων και των ψυχικά ασθενών: Ανάλυση των χαρακτηριστικών των συνεντευξιαζόμενων και των ατόμων που συμμετέχουν στα προγράμματα των δομών.

Καταγραφή της ψυχικής ασθένειας: Μελέτη της φύσης των προβλημάτων ψυχικής υγείας των συμμετεχόντων και της επίδρασής τους στην καθημερινότητα και στην επαγγελματική αποκατάσταση.

Εργασιακή κατάρτιση και κατάσταση: Ανάλυση των προσφερόμενων προγραμμάτων κατάρτισης και της επαγγελματικής κατάστασης των ατόμων με ψυχικές ασθένειες.

Απόψεις για την ένταξη στην αγορά εργασίας μέσω ΚΟινΣΕπ: Καταγραφή των απόψεων των συμμετεχόντων για την κοινωνική ένταξη μέσω της απασχόλησης των ψυχικά ασθενών στις ΚΟινΣΕπ.

Οι συνεντεύξεις με τα μέλη του επιστημονικού προσωπικού και της διοίκησης των φορέων θα επικεντρωθούν σε ερωτήματα όπως:

- Ποιες είναι οι απόψεις σας για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ψυχικά ασθενών μέσω της απασχόλησής τους σε φορείς ΚΑΛΟ;
- Ποια είναι η πληροφόρηση που διαθέτετε για τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟινΣΕπ); Ποιες διαδικασίες σύστασης και λειτουργίας τους γνωρίζετε;
- Έχετε πρόθεση να συμμετάσχετε σε μία ΚΟινΣΕπ για την εργασιακή αποκατάσταση των ψυχικά ασθενών; Αν ναι, ποιες είναι οι απαραίτητες προϋποθέσεις;

Επιπλέον, θα διεξαχθούν συνεντεύξεις με μέλη της διοίκησης ή μέλη της επιστημονικής επιτροπής των ΚΟινΣΕπ, για την καταγραφή της εμπειρίας τους στη λειτουργία των ΚΟινΣΕπ και της επαγγελματικής αποκατάστασης των ψυχικά ασθενών. Οι σχετικές ερωτήσεις περιλαμβάνουν:

- Βασισμένοι στην εμπειρία σας, ποια σημεία πρέπει να προσέξουμε στη φάση σύστασης ενός Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης;
- Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι αδυναμίες και τα δυνατά σημεία των ΚΟινΣΕπ που διοικείτε;
- Ποιες είναι οι βασικές προκλήσεις στην προώθηση της απασχόλησης των ψυχικά ασθενών μέσω ΚΟινΣΕπ;
- Ποιες προτάσεις έχετε για τη βελτίωση και ανάπτυξη των ΚΟινΣΕπ;

Επιπρόσθετα, τα δεδομένα θα εμπλουτιστούν με την εφαρμογή ομάδων εστίασης και τεχνικής nominal group στις οργανώσεις, προκειμένου να εμβαθύνουν οι συζητήσεις και να συγκεντρωθούν περισσότερες πληροφορίες από διάφορους εμπλεκόμενους στην επαγγελματική ένταξη των ψυχικά ασθενών.

Ανάλυση Δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων θα γίνει μέσω θεματικής ανάλυσης. Αυτή η μέθοδος ανάλυσης θα επιτρέψει την ανάδειξη των θεμάτων και των μοτίβων που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις και τις ομάδες εστίασης, δίνοντας έτσι μια σαφή εικόνα για τις αντιλήψεις, τις προκλήσεις και τις δυνατότητες που σχετίζονται με την επαγγελματική αποκατάσταση των ψυχικά ασθενών μέσω των ΚΟινΣΕπ.

Ηθική Διάσταση και Προσδοκώμενα Αποτελέσματα

Η ηθική διάσταση της έρευνας είναι καθοριστική και θα διασφαλιστεί μέσω της εξασφάλισης της ανωνυμίας και εμπιστευτικότητας των συμμετεχόντων. Επίσης, πριν από την έναρξη της έρευνας, θα εξασφαλιστεί η έγκριση της Επιτροπής Ηθικής Έρευνας για την προστασία των δικαιωμάτων των συμμετεχόντων.

Αναμένονται τα εξής αποτελέσματα:

Ανάλυση των απόψεων των φορέων για τις ΚΟινΣΕπ, συμπεριλαμβανομένων των αντιλήψεων σχετικά με τις προοπτικές ένταξης ψυχικά ασθενών στην αγορά εργασίας μέσω αυτών.

Διερεύνηση των προθέσεων των φορέων να συμμετάσχουν σε ΚΟινΣΕπ, καθώς και των προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται για τη συμμετοχή τους.

Αναγνώριση των προκλήσεων και ευκαιριών για την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των ψυχικά ασθενών και την ανάπτυξη προγραμμάτων κατάρτισης και υποστήριξης.

Η έρευνα θα συμβάλει στην κατανόηση της λειτουργίας των ΚΟινΣΕπ στον τομέα της ψυχικής υγείας στην Ελλάδα και θα παράσχει προτάσεις για τη βελτίωση των διαδικασιών επαγγελματικής αποκατάστασης των ψυχικά ασθενών.

Αυτή η μεθοδολογία συνδυάζει τα στοιχεία που μου δώσατε με το υλικό της προηγούμενης έρευνας που αναφέρετε και καλύπτει το σύνολο των παραμέτρων της διαδικασίας της έρευνας. Ελπίζω να σας φανεί χρήσιμη! (Music et al.2022)(Greenhalgh et al.2021)

5.1. Σχεδιασμός της έρευνας

Η μεθοδολογία της έρευνας που περιγράφεται εδώ είναι ένας συνδυασμός ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων που στοχεύει στην παροχή μιας πλήρους και εις βάθος κατανόησης των σύνθετων δυναμικών που αναδύονται μέσα στις οργανώσεις που εξετάζονται. Η προσέγγιση αυτή έχει σχεδιαστεί για να συλλέξει μια ευρεία γκάμα απόψεων μέσω πολλαπλών φάσεων, με ιδιαίτερη έμφαση στις βιωμένες εμπειρίες, τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές των συμμετεχόντων. Η διπλή μεθοδολογία — τόσο εξερευνητική όσο και περιγραφική — επιτρέπει στην έρευνα να αποδώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των προκλήσεων και των ευκαιριών που αντιμετωπίζουν οι οργανώσεις, καθώς και να προσφέρει μια πιο ευρεία κατανόηση της κατάστασης.

Ποιοτική Μεθοδολογία

Το ποιοτικό σκέλος της έρευνας χρησιμεύει κυρίως σε εξερευνητική λειτουργία, με στόχο τη συγκέντρωση λεπτομερών, περιγραφικών στοιχείων σχετικά με τις προσωπικές εμπειρίες των συμμετεχόντων στις οργανώσεις. Αυτή η προσέγγιση δίνει έμφαση στα λόγια και τις εκφράσεις των συμμετεχόντων, ενσωματώνοντάς τα στην ανάλυση ώστε να αντνακλούν τις διαφορετικές απόψεις, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές τους. Η ποιοτική ανάλυση επικεντρώνεται λοιπόν σε περιγραφικές αναφορές αντί να επικεντρώνεται σε μεγάλο βαθμό στα κοινωνιοδημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό αυτής της ποιοτικής προσέγγισης είναι ο σχεδιασμός προσανατολισμένος σε μεμονωμένα περιστατικά, ο οποίος επιτρέπει μια πιο εις βάθος εξέταση των συγκεκριμένων περιπτώσεων ή περιστατικών που μελετώνται. Η επιλογή αυτού του

σχεδιασμού διασφαλίζει ότι η έρευνα ξεπερνά τα επιφανειακά γενικεύματα και παρέχει μια λεπτομερή, συμφραζόμενη κατανόηση της κατάστασης που εξετάζεται.

Οι συνεντεύξεις θα οργανωθούν με τη χρήση ενός ευέλικτου και μη κατευθυντικού οδηγού συνέντευξης, επιτρέποντας τη φυσική ροή της συζήτησης. Ενώ οι συνεντεύξεις καθοδηγούνται από συγκεκριμένα θέματα που προκύπτουν από τις υποθέσεις της έρευνας, η συζήτηση επιτρέπει μια βαθύτερη εξερεύνηση κάθε θέματος καθώς προκύπτει φυσικά. Αυτή η ευελιξία ενισχύει μια πιο αυθεντική επικοινωνία με τους συμμετέχοντες, επιτρέποντάς τους να εκφράσουν πλήρως τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους.

Η τρίτη υπόθεση, που επικεντρώνεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ των εργασιακών διαδικασιών και των αρχών της πιστότητας (δηλαδή της ευθυγράμμισης των εργασιακών διαδικασιών με τις δηλωμένες αξίες και στόχους της οργάνωσης), θα είναι το κύριο επίκεντρο για τους συμμετέχοντες που αντιμετωπίζουν προκλήσεις σε αυτόν τον τομέα. Αυτή η εστίαση διευκολύνει μια καλύτερη κατανόηση αυτών των κρίσιμων θεμάτων και προσφέρει μια πιο εις βάθος ανάλυση των δυναμικών που διαδραματίζονται.

Ποσοτική Μεθοδολογία

Παράλληλα με την ποιοτική προσέγγιση, το ποσοτικό σκέλος της έρευνας περιλαμβάνει τη συλλογή δεδομένων που συμπληρώνει τα ποιοτικά ευρήματα. Αυτά τα ποσοτικά δεδομένα θα αναλυθούν για να προσδιοριστούν πρότυπα, συσχετίσεις και άλλες βασικές μετρήσεις που συνεισφέρουν στην κατανόηση του οργανωτικού πλαισίου και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες.

Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων και Συνεντεύξεις

Οι συνεντεύξεις θα διεξαχθούν από επαγγελματικά εκπαιδευμένους ερευνητές για να διασφαλιστεί η σαφήνεια και η συνέπεια στην εκφορά των ερωτήσεων. Αυτοί οι ερευνητές θα χρησιμοποιήσουν ανοιχτές ερωτήσεις, οι οποίες επιτρέπουν πλούσιες, εις βάθος απαντήσεις. Η διαδικασία της συνέντευξης θα είναι ημιδομημένη, επιτρέποντας τη φυσική ροή της συζήτησης ενώ ταυτόχρονα ακολουθεί τις κύριες θεματικές και τα θέματα του οδηγού συνέντευξης.

Τα κύρια θέματα που θα καλυφθούν στις συνεντεύξεις θα ευθυγραμμίζονται με τις τέσσερις υποθέσεις της έρευνας, διασφαλίζοντας ότι οι βασικοί τομείς της μελέτης αντιμετωπίζονται με πλήρη κάλυψη. Ωστόσο, καθώς οι συνεντεύξεις είναι σχεδιασμένες να είναι ευέλικτες, οι συμμετέχοντες θα ενθαρρύνονται να μιλήσουν ελεύθερα και να μοιραστούν τις εμπειρίες τους χωρίς να είναι αυστηρά δεσμευμένοι σε μια γραμμική σειρά ερωτήσεων.

Ενσωμάτωση Ευρημάτων

Η ανάλυση των δεδομένων θα περιλαμβάνει και τις ποιοτικές και ποσοτικές τεχνικές, για να ενσωματωθούν τα ευρήματα που συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις με τα στατιστικά δεδομένα. Αυτό θα προσφέρει μια πιο σφαιρική προοπτική για τα ζητήματα που εξετάζονται, παρέχοντας

μια ολοκληρωμένη κατανόηση των προκλήσεων και των ευκαιριών που αντιμετωπίζουν οι οργανώσεις που συμμετέχουν στην έρευνα.

Η μεθοδολογία της έρευνας που περιγράφεται εδώ στηρίζεται σε ένα ημι-πειραματικό πλαίσιο παρέμβασης, το οποίο στοχεύει στην παραγωγή έγκυρων και αξιόπιστων αποτελεσμάτων. Συνδυάζοντας τις ποιοτικές και ποσοτικές προσεγγίσεις, η έρευνα είναι σε θέση να προσφέρει μια λεπτομερή και πολυδιάστατη εξέταση της επαγγελματικής ένταξης ατόμων με ψυχικά προβλήματα σε οργανώσεις κοινωνικής οικονομίας.

1. Πίνακας: Κατηγορίες Ερωτήσεων Συνεντεύξεων

Αυτός ο πίνακας θα περιλαμβάνει τις βασικές θεματικές ενότητες των συνεντεύξεων με τις αντίστοιχες ερωτήσεις.

Θεματική Ενότητα	Ερωτήσεις
Γνώσεις για Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις	<ul style="list-style-type: none"> - Ποιες είναι οι απόψεις για τις Κοιν.Σ.Επ.; - Γνωρίζουν ποιοι μπορούν να είναι μέλη μιας Κοιν.Σ.Επ.; - Ποια είναι η διαδικασία σύστασης και λειτουργίας τους;
Πρώθηση της Κοινωνικής Ένταξης μέσω Εργασίας	<ul style="list-style-type: none"> - Ποιες είναι οι απόψεις σχετικά με την πρώθηση της κοινωνικής ένταξης των ψυχικά ασθενών μέσω της απασχόλησής τους σε φορείς ΚΑΛΟ;
Συμμετοχή σε Κοιν.Σ.Επ	<ul style="list-style-type: none"> - Έχουν πρόθεση να συμμετάσχουν σε μία Κοιν.Σ.Επ.; - Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για τη συμμετοχή τους;
Αναγνώριση Εμποδίων και Δυνατών/Αδύναμων Σημείων	<ul style="list-style-type: none"> - Ποια θεωρούν ότι είναι τα δυνατά και αδύναμα σημεία των Κοι.ΣΠΕ.; - Ποια είναι τα εμπόδια στην πρώθηση της απασχόλησης ψυχικά ασθενών;
Προτάσεις για Βελτίωση και Ανάπτυξη	<ul style="list-style-type: none"> - Ποιες είναι οι προτάσεις για την καλύτερη ανάπτυξη του συνεταιρισμού;

Συμπεράσματα

Αυτή η προσέγγιση πολλαπλών μεθόδων εξασφαλίζει ότι η έρευνα είναι τόσο αυστηρή όσο και προσαρμοστική, ικανή να αποτυπώσει τη σύνθετη φύση των ζητημάτων που αντιμετωπίζουν οι οργανώσεις που συμμετέχουν στην έρευνα. Εστιάζοντας στην ευελιξία κατά τη διαδικασία συλλογής δεδομένων και δίνοντας έμφαση στις βιωμένες εμπειρίες των συμμετεχόντων, η έρευνα είναι σε θέση να παράγει ουσιαστικές γνώσεις που μπορούν να καθοδηγήσουν τις μελλοντικές πολιτικές και πρακτικές σχετικά με την επαγγελματική ένταξη ατόμων με ψυχικές προκλήσεις.

Αυτή η μετάφραση καλύπτει όλη τη μεθοδολογία που περιεγράφηκε παραπάνω, κρατώντας την ίδια δομή και την ίδια αναλυτική προσέγγιση. (Johnson & Christensen, 2024)(Dawadi et al.2021)

6. Ευρήματα

Τα εκτενή δεδομένα που συλλέχθηκαν για την αποτελεσματική υλοποίηση των ΚΟΙΣΠΕ. (Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις) παρέχουν σε βάθος αναλύσεις για τους εμπλεκόμενους φορείς, καλύπτοντας ποικίλες ομάδες στόχους. Οι συνεντεύξεις με τα μέλη του επιστημονικού προσωπικού και της διοίκησης των οργανισμών που ασχολούνται με την ψυχική υγεία στην Κρήτη αποσκοπούν στην καταγραφή των απόψεων τους σχετικά με την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ψυχικά ασθενών μέσω της απασχόλησης, τη γνώση τους για τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Περιορισμένης Ευθύνης και την πρόθεσή τους να συμμετάσχουν σε αυτές.

Από τα πορίσματα προκύπτει ότι οι οργανισμοί που υποστηρίζουν άτομα με ψυχικά προβλήματα και συμμετέχουν σε εξειδικευμένη έρευνα διαθέτουν μια ολοκληρωμένη και διευρυμένη προοπτική για τα ζητήματα που αφορούν την επαγγελματική ένταξη. Πιο συγκεκριμένα, το 80% των οργανισμών απασχολεί άτομα με ψυχικά προβλήματα, ενώ πάνω από το 50% από αυτούς διαθέτουν περισσότερα από 10 χρόνια εμπειρίας στον τομέα της επαγγελματικής ένταξης.

Η ενεργή συμμετοχή αυτών των οργανισμών δείχνει τη δέσμευσή τους για την καταπολέμηση των δομικών εμποδίων που αναστέλλουν την ένταξη των κοινωνικά μειονεκτούντων ομάδων. Επιπλέον, πάνω από το ήμισυ αυτών των οργανισμών συμμετέχουν σε δραστηριότητες υπεράσπισης ή λόμπι για την προώθηση της βελτίωσης των συνθηκών εργασίας, προσπαθώντας να διασφαλίσουν καλύτερα συστήματα υποστήριξης και υπηρεσίες για την επιτυχή επανένταξη αυτών των εργαζομένων στην κοινωνία.

Αναφορικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι οργανισμοί, η κύρια πρόκληση είναι το στίγμα που συνδέεται με την απασχόληση ατόμων με ψυχικές διαταραχές, κάτι που συχνά θεωρείται το μεγαλύτερο εμπόδιο για την ένταξή τους στην εργασία. Επίσης, αναφέρθηκε η έλλειψη διαθέσιμων θέσεων εργασίας και τα υψηλά κόστη παραγωγής, καθώς και η ανάγκη για συνεχιζόμενη υποστήριξη κατά τη διάρκεια της απασχόλησης λόγω των ατομικών δυσκολιών που ενδέχεται να προκύψουν. Παράλληλα, αναφέρθηκαν και περιστατικά καταχρηστικής και καταστρεπτικής συμπεριφοράς από ορισμένα άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχικά προβλήματα στην εργασία, γεγονός που ενδέχεται να δημιουργήσει περαιτέρω προκλήσεις.

Τα δεδομένα από τις συνεντεύξεις με τα μέλη της διοίκησης και της επιστημονικής επιτροπής ενίσχυσαν τις παραπάνω διαπιστώσεις και προσδιόρισαν περιοχές όπου απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή κατά τη φάση σύστασης Κοιν.Σ.Επ., όπως η καλύτερη υποστήριξη και καθοδήγηση στις πρώτες φάσεις λειτουργίας και η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας με άλλους φορείς.

Συζητήθηκαν επίσης προτάσεις για τη βελτίωση της ανάπτυξης των συνεταιρισμών και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, με ιδιαίτερη έμφαση στην καταπολέμηση του στίγματος και την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των Κοιν.Σ.Επ.

Αυτό το έργο, μέσω της διεξαγωγής συνεντεύξεων και της ανάλυσης των πορισμάτων, αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ατόμων με ψυχικές διαταραχές και συμβάλλει στην ανάπτυξη στρατηγικών που ενισχύουν την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας, ενώ παράλληλα ενδυναμώνει τις δράσεις των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας που ασχολούνται με αυτή τη διαδικασία. (Haugom et al.2022)(Neyazi et al.2023)

6.1 Απόψεις Οργανισμών που Υποστηρίζουν Άτομα με Ψυχικές Διαταραχές

Το 2016, οι απόψεις και οι γνώμες διάφορων οργανισμών που παρέχουν υποστήριξη για την απασχόληση ατόμων με ψυχικές διαταραχές συγκεντρώθηκαν συστηματικά μέσω μιας σειράς διαδικτυακών ερευνών. Οι έρευνες αυτές διανεμήθηκαν προσεκτικά σε ένα ευρύ φάσμα δικτύων, προκειμένου να διασφαλιστεί η ποικιλία και η πληρότητα των απόψεων που συλλέχθηκαν.

Η εκτενής έρευνα σχεδιάστηκε με σκοπό να εντοπίσει και να κατανοήσει τα διάφορα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα που υποστηρίζονται από αυτούς τους οργανισμούς στην ανταγωνιστική αγορά εργασίας. Επιπλέον, στόχευε στην αποκάλυψη των εμποδίων και των περίπλοκων προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι οι οργανισμοί, προσπαθώντας να υποστηρίξουν άτομα που παλεύουν με τέτοιες δύσκολες καταστάσεις. Ζητήθηκε επίσης πολύτιμη ανατροφοδότηση σχετικά με κατάλληλες παρεμβάσεις που θα μπορούσαν να διευκολύνουν την πορεία των πελατών τους προς την απόκτηση αξιόλογων και ουσιαστικών ευκαιριών εργασίας.

Τα ευρήματα από αυτή την έρευνα αποκαλύπτουν όχι μόνο επιτυχημένες πρακτικές που αποσκοπούν στην προώθηση της επαγγελματικής ένταξης, αλλά και εντοπίζουν κρίσιμους τομείς στους οποίους απαιτείται ενίσχυση. Επιπλέον, σκιαγραφούν τις βέλτιστες πρακτικές υλοποίησης υπηρεσιών που είναι πιθανό να προάγουν τις ευκαιρίες ανοιχτής απασχόλησης, να εξασφαλίσουν αντικειμενική πρόσβαση και να ενισχύσουν τα θετικά αποτελέσματα διατήρησης για τα άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχικές καταστάσεις.

Ωστόσο, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι τέτοιες αξιόλογες προσπάθειες απεικονίζουν μόνο μία πλευρά του σύνθετου νομίσματος, καθώς οι οργανισμοί που εμπλέκονται αντιμετωπίζουν και αμετάβλητη ακαμψία, μαζί με διάφορα κοινωνικά και δομικά εμπόδια. Παρά

αυτές τις προκλήσεις, είναι ξεκάθαρο ότι η προσεκτική συνεργασία μεταξύ των καθιερωμένων δικαιούχων, των προληπτικών εργοδοτών και των επιλεγμένων πολιτικών φορέων θα μπορούσε να φέρει σημαντικές και διαρκείς συστημικές αλλαγές. Τέτοιες αλλαγές θα συνέβαλαν στην ανάπτυξη μιας κοινωνίας που προάγει αποτελεσματικές φιλίες και εργασιακές σχέσεις, ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίζει προληπτικά τις ανεκπλήρωτες ανάγκες όλων των εμπλεκόμενων μερών.

Οι οργανισμοί που υποστηρίζουν άτομα με ψυχικές καταστάσεις για να βρουν και να διατηρήσουν ανοιχτές θέσεις εργασίας παρατήρησαν και εκτίμησαν τη βελτίωση των εργασιακών σχέσεων και των φιλιών κατά τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης και/ή των πραγματικών θέσεων εργασίας σε μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις ή σε καταφύγια ζώων, όπου οι αλληλεπιδράσεις γίνονταν άμεσα και διαχειριζόμενα καθημερινά, ως μέρος υποστηριζόμενης δουλειάς και συνε-παραγωγής. Αυτές οι εμπειρίες βοηθούν στην αποδόμηση της αντίστασης στην απασχόληση οικονομικά ευάλωτων ατόμων με την ετικέτα της ψυχικής ασθένειας, μετά την έξοδο από την αγορά εργασίας ή λόγω ελλείψεων δεξιοτήτων που εξακολουθούν να είναι κοινές στην εμπορική, δημόσια και ιδιωτική για κέρδος αγορά εργασίας.

Λαμβάνοντας υπόψη τις προσαρμογές στο περιβάλλον εργασίας, η δυνατότητα απασχόλησης των δικαιούχων που προσέγγισαν αυτούς τους χώρους προσφέροντας να εξερευνήσουν υπεύθυνες προσωπικές ευκαιρίες φαινόταν να μαλακώνει. Με τη σωστή καθοδήγηση και την εφαρμογή μιας διαδικασίας χωρίς στίγμα, κατά την οποία τους επιτρεπόταν να διαχειρίζονται την αξιολόγησή τους για την απασχόληση, συνεισφέρουν στη μείωση της απογοήτευσης που προκαλεί η αδικαιολόγητη υποτίμηση μέσω της ανεργίας, δίνοντας προτεραιότητα στις δεξιότητες και την αποτελεσματική δράση, μέσω αμοιβαίας και αυτοβοηθητικής υποστήριξης, σεβαστής αποδοχής και επιλογής. (Biron et al.2021)(Cage et al.2021)

7. Συζήτηση

Τα αποτελέσματά μας αποκάλυψαν ότι οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας στην Ολλανδία προσφέρουν μια πληθώρα πολύτιμων ευκαιριών για άτομα που επιθυμούν να βρουν μια ουσιαστική, αμειβόμενη εργασία, η οποία αντανακλά όχι μόνο τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά, αλλά και τις επαγγελματικές τους ικανότητες, τις βασικές τους αξίες, τις προτιμήσεις και τις μακροπρόθεσμες φιλοδοξίες τους. Με ιδιαίτερη έμφαση στην επαγγελματική ένταξη, το κεφάλαιο αυτό αποσκοπεί στην παρουσίαση μιας πλήρους ερμηνείας των αποτελεσμάτων, συνδέοντας τα με το ευρύτερο θέμα της κοινωνικής ένταξης στην εργασία. Επιπλέον, ο στόχος μας ήταν να εξετάσουμε και να συζητήσουμε διάφορες επιπτώσεις της μελέτης, ενώ ταυτόχρονα να προσδιορίσουμε συγκεκριμένους τομείς για περαιτέρω έρευνα που θα μπορούσαν να βελτιώσουν τις ευκαιρίες επαγγελματικής εξέλιξης για άτομα με ψυχικές ασθένειες.

Αυτό το κεφάλαιο ξεκινά με μια εκτενή συζήτηση των αποτελεσμάτων της μελέτης μας και συνεχίζει με την αξιολόγηση του τρόπου που οι αρχές της κοινωνικής οικονομίας μπορούν να αξιοποιηθούν αποτελεσματικά για την κατανόηση των ποικίλων εμπειριών των ατόμων που συμμετέχουν σε οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας. Εξετάσαμε τα ευρήματα σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των υπαρχόντων πολιτικών πλαισίων και πρακτικών προσεγγίσεων στους οργανισμούς αυτούς. Παράλληλα, κάναμε κριτική αξιολόγηση για το πώς οι τρέχουσες πολιτικές και πρακτικές θα μπορούσαν να βελτιωθούν θεμελιωδώς, ώστε να δημιουργηθούν πιο ευνοϊκές και υποστηρικτικές ευκαιρίες επαγγελματικής ανάπτυξης για άτομα με ψυχικές ασθένειες.

Αυτή η μελέτη ανέδειξε δύο σημαντικές επιπτώσεις που αξίζουν αναφοράς. Πρώτον, οι οργανισμοί που προάγουν ενεργά τις αρχές της κοινωνικής οικονομίας διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην παροχή ουσιαστικών και μετασχηματιστικών ευκαιριών εργασίας που προάγουν την ένταξη. Οι συμμετέχοντες προσελκύονται από αυτούς τους οργανισμούς καθώς εκπροσωπούν εργασιακές ευκαιρίες που αντιστοιχούν με ακρίβεια στις δικές τους βασικές αξίες, ικανότητες, φιλοδοξίες και προτιμήσεις, καθιστώντας την εργασιακή εμπειρία σημαντικά πιο ελκυστική. Δεύτερον, η παρουσία ισχυρών οργανωτικών υποστηρικτικών δομών διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διευκόλυνση της αποτελεσματικής συμμετοχής στην εργασία για αυτά τα άτομα. Οι επαγγελματικές υποστηρικτικές δομές και οι δομές υποστήριξης μέσω συναδέλφων ήταν ιδιαίτερα σημαντικές για τη διατήρηση της ψυχικής υγείας και τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων που σχετίζονται με τις ψυχικές ασθένειες στον εργασιακό χώρο. Οι δομές υποστήριξης μέσω συναδέλφων εκτιμήθηκαν ιδιαίτερα για το ρόλο τους στην ενίσχυση της ευαισθητοποίησης γύρω από την ψυχική υγεία στους εργαζομένους, προάγοντας έτσι έναν ισχυρότερο αίσθημα κοινότητας. Έτσι, το μοντέλο της ένταξης επικρατεί, αποδεικνύοντας την αποτελεσματικότητά του ακόμη και απέναντι στον περιορισμένο χαρακτηρισμό της «κοινωνικής επιχείρησης» που σχετίζεται με τους οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας.

Οι πρακτικές συστάσεις για την επαγγελματική ένταξη επικεντρώνονται στη σημασία της δημιουργίας δομημένων περιβαλλόντων όπου τα άτομα με ψυχικές ασθένειες βρίσκουν την εργασία ελκυστική, θετική και επιθυμητή, ενθαρρύνοντάς τους να παρευρίσκονται στην εργασία τακτικά. Αν κοιτάξουμε στο μέλλον, η έρευνα θα επικεντρωθεί στη περιγραφή και σύγκριση αυτών των αποτελεσματικών δομών τόσο εντός όσο και μεταξύ διαφόρων χωρών για να καθορίσουμε τις βέλτιστες πρακτικές που προάγουν την επαγγελματική ένταξη για όλους. (Bjørlykhaug et al.2022)(Hayward & Ayeb-Karlsson, 2021)

7.1 Δυνατότητες των Κοιν.Σ.Επ. στην Επαγγελματική Ένταξη

Πολλές κοινωνικές επιχειρήσεις επιδιώκουν τόσο κοινωνικούς όσο και οικονομικούς στόχους. Αυτή η δίδυμη στόχευση δεν είναι καινούρια, καθώς αποτελεί τον γενικό κανόνα για τους οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας. Ωστόσο, οι Κοιν.Σ.Επ. παρουσιάζουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην επαγγελματική ένταξη των ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικές ασθένειες. Πρώτον, οι Κοιν.Σ.Επ. συνδυάζουν μοναδικά στοιχεία

από διάφορους οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας και είναι γενικά αναγνωρισμένες ως ένας τύπος συνεταιρισμού κατοικίας, κοινωνικής επιχείρησης ή κοινωνικού συνεταιρισμού. Βασισμένες βαθιά μέσα στην κοινότητα, στοχεύουν στην εξασφάλιση ότι τα άτομα της κοινότητας έχουν πρόσβαση σε νέες ευκαιρίες για ανάπτυξη και πρόοδο. Αυτές οι επιχειρήσεις δεν δραστηριοποιούνται απλώς εντός της κοινότητας, αλλά είναι βαθιά δεσμευμένες στην ενίσχυση της ζωής της κοινότητας. Αυτή η δέσμευση επικεντρώνεται στην ενίσχυση του αίσθηματος της κοινής διαβίωσης και της ανάληψης κοινών δραστηριοτήτων, προωθώντας τη συνεργασία αντί να απλά αναθέτουν βασικές υπηρεσίες, όπως πρόληψη, εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη και άλλες.

Αυτές οι οργανώσεις παίζουν ζωτικό ρόλο στην προώθηση της επαγγελματικής ένταξης, της κοινωνικής συμμετοχής και της συνολικής ευημερίας των ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικές προκλήσεις. Πράγματι, αυτές οι οργανώσεις διαθέτουν σημαντικές δυνατότητες να δημιουργήσουν αξιόλογες στιγμές επαγγελματικής ανάπτυξης, ευκαιρίες μάθησης και να επιτύχουν θεραπευτικούς στόχους. Μπορούν ακόμη να βοηθήσουν στην επίλυση προσωπικών ζητημάτων που σχετίζονται με την επαγγελματική ικανότητα, το εισόδημα και την συνολική ευημερία.

Πολλές μελέτες υποστηρίζουν αυτές τις διαπιστώσεις. Συνολικά, το επιχειρηματικό μοντέλο που εφαρμόζουν αυτές οι οργανώσεις μπορεί να είναι πολύ επωφελές και αξίζει να αναπτυχθεί περαιτέρω εντός του πλαισίου στρατηγικών επαγγελματικής αποκατάστασης. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι υπάρχει ανάγκη για περαιτέρω μελέτες που θα εξετάσουν πώς το μοντέλο της δραστηριότητας τους μπορεί να αναπαραχθεί με επιτυχία σε διάφορους τύπους εργασιακών περιβαλλόντων, ειδικά στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού πολιτιστικού τοπίου και των συστημάτων του κράτους πρόνοιας. Η κατανοητική προσέγγιση τους στα επαγγελματικά ζητήματα δημιουργεί κρίσιμες συνδέσεις μεταξύ των ιδανικών στιγμών στην εργασία και των πραγματικοτήτων της καθημερινής εργασιακής ζωής. Αυτή η σχέση είναι ιδιαίτερα σχετική με το εργατικό δυναμικό που χαρακτηρίζεται από εργαστηριακές προσεγγίσεις και αντικατοπτρίζει τη λογική της τέταρτης γενιάς των κρατών πρόνοιας. Επιπλέον, αυτές οι οργανώσεις μπορεί να παρέχουν λύσεις για την ενίσχυση της συνεργασίας και της ενσωμάτωσης μεταξύ της κοινωνικής οικονομίας και του επιχειρηματικού τομέα σε διάφορες περιοχές. (Thomas et al.2021)(Khan et al.2022)

8. Συμπεράσματα και Προτάσεις

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε μια πλήρη σειρά κρίσιμων ενεργειών που πρέπει να ληφθούν για να εξασφαλιστεί ότι η επαγγελματική υποστήριξη που παρέχεται σε άτομα με ψυχικές ασθένειες μπορεί να οδηγήσει αποτελεσματικά και με ουσιαστικό τρόπο στην επιτυχή ένταξή τους και βιωσιμότητά τους σε διάφορες ομάδες στον τομέα των Κοινωνικών Επιχειρήσεων Οικονομίας. Αυτές οι προσαρμοσμένες παρεμβάσεις συνδέονται στενά με συγκεκριμένες αλλαγές που πρέπει να γίνουν στο συνολικό πλαίσιο των υφιστάμενων πολιτικών και υπηρεσιών ψυχικής υγείας, οι

οποίες αποτελούν βασικά στοιχεία μιας συνεργατικής προσέγγισης μεταξύ αυτών των βασικών υπηρεσιών και του προγράμματος της Κοινωνικής Οικονομίας. Αυτοί οι διασυνδεδεμένοι τομείς προτείνονται έντονα ως σημαντικοί και αξιόλογοι στόχοι για μελλοντική έρευνα και διερεύνηση του καίριου ζητήματος που πραγματεύεται αυτό το ενδιαφέρον κείμενο. Είναι επιτακτική ανάγκη να εμβαθύνουμε σε αυτούς τους τομείς για να κατανοήσουμε και να ενισχύσουμε την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών επαγγελματικής υποστήριξης.

Για διάφορους σημαντικούς λόγους, που αναλύονται εκτενώς σε όλο το κείμενο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι περισσότερες από τις προτάσεις που διατυπώνονται εδώ δεν απευθύνονται αποκλειστικά σε κανένα από τα εμπλεκόμενα μέρη του ενδεχόμενου σεναρίου συνεργασίας. Ωστόσο, όταν εξετάσουμε το πλαίσιο των προηγούμενων επιλογών απασχόλησης μαζί με την κρίσιμη συνειδητοποίηση της ψυχικής υγείας στον εργασιακό χώρο, όλες οι ενέργειες που συνδέονται με το τρίτο σημείο των συμπερασμάτων κατευθύνονται ειδικά προς τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Αυτή η συγκεκριμένη εστίαση οφείλεται κυρίως στην παρατηρούμενη απουσία, γενικά, προβληματισμού γύρω από αυτό το ζωτικής σημασίας ζήτημα σε σχέση με το πρόγραμμα της Κοινωνικής Οικονομίας. Αντίθετα, το εν λόγω πρόγραμμα αναγνώρισε σωστά τέτοιες ανησυχίες, γεγονός που δικαιολογεί την ιδιαίτερη προσοχή που δίνεται σε αυτό το θέμα εδώ, ειδικά από την πλευρά ενός εργοδότη ή τουλάχιστον ενός οργανισμού που εμπλέκεται σε πρακτικές πρόσληψης. Εάν ισχύει αυτό, είναι ύψιστης σημασίας, πριν αποκτηθεί γνώση, διεξαχθούν αξιολογήσεις ή πραγματοποιηθούν παρεμβάσεις σχετικά με τους εργαζόμενους ή στρατηγικές τοποθέτησης εργασίας στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας, αυτές οι υπηρεσίες να εκδηλώσουν πρώτα μια πραγματική ανησυχία για την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών απασχόλησης που μπορούν να παρέχουν στους χρήστες τους. Αυτή η ανάγκη καθίσταται ακόμη πιο κρίσιμη όταν αναλογιστούμε άτομα που συχνά περιθωριοποιούνται και στιγματίζονται λόγω της σοβαρότητας των ψυχικών τους καταστάσεων, κάτι που υπογραμμίζει τη σημασία αυτού του θέματος στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος εργασίας που να είναι ενταξιακό και αποτελεσματικό. (Roy et al.2021)(Shim & Starks, 2021)

8.1. Βασικά Ευρήματα και Επιπτώσεις

Η κοινωνική οικονομία, η οποία περιλαμβάνει συνεταιρισμούς, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, εθελοντικές ομάδες και φιλανθρωπικά σωματεία, διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην διευκόλυνση και ενίσχυση των ευκαιριών απασχόλησης ειδικά για άτομα που αντιμετωπίζουν προκλήσεις ψυχικής υγείας. Αυτός ο τομέας είναι ζωτικής σημασίας όχι μόνο για τη δημιουργία επιλογών απασχόλησης, αλλά και για την προώθηση ενός ενταξιακού περιβάλλοντος που προσαρμόζεται στις μοναδικές ανάγκες αυτών των ατόμων. Για να στηρίξουμε αποτελεσματικά αυτά τα άτομα, είναι απαραίτητο να αναθεωρήσουμε τόσο τα ατομικά όσο και τα συστημικά συστατικά της επαγγελματικής ένταξης. Αυτό θα βοηθήσει να αντιμετωπιστούν ενεργά τα συστημικά εμπόδια που υπάρχουν, όπως η έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης και η συνεχιζόμενη αναπαραγωγή του στίγματος σε ατομικό επίπεδο, το οποίο μπορεί να εμποδίσει τη συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό. Οι εκτενείς μελέτες περίπτωσης

και οι σε βάθος συνεντεύξεις μας αποδεικνύουν ότι οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας διαθέτουν μια ευρύτερη κοινωνική προσανατολισμένη στρατηγική, η οποία έχει πλήθος δυνατοτήτων ωφελώντας τόσο τα μέλη του προσωπικού όσο και τους πελάτες που αντιμετωπίζουν ψυχικές ασθένειες. Αυτά τα οφέλη εκδηλώνονται σε χαμηλότερα ποσοστά απουσιών, αυξημένα επίπεδα ικανοποίησης και πιο άμεση αναζήτηση βοήθειας από τα άτομα που το χρειάζονται. Αυτά τα ευρήματα τονίζουν την βαθιά επίδραση που μπορούν να έχουν οι οργανισμοί αυτοί, όχι μόνο προσφέροντας εργασία αλλά και καλλιεργώντας μια υποστηρικτική ατμόσφαιρα που προτεραιοποιεί την ψυχική υγεία.

Με βάση τα ευρήματα αυτά, έχουμε καταρτίσει μια σειρά από Δεξιότητες Απασχόλησης και Κοινωνικής Ένταξης που έχουν σχεδιαστεί ως βέλτιστες πρακτικές προσαρμοσμένες σε διάφορους τύπους οργανισμών κοινωνικής οικονομίας. Αυτές οι δεξιότητες είναι όχι μόνο επωφελείς για τους οργανισμούς αλλά μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν ως χρήσιμος οδηγός για τους εργοδότες γενικότερα. Εφαρμόζοντας αυτές τις δεξιότητες, οι εργοδότες μπορούν να κάνουν σημαντικά βήματα προς την ανάπτυξη ενός πιο ποικιλόμορφου και ενταξιακού εργασιακού περιβάλλοντος που να καλύπτει τις συγκεκριμένες ανάγκες των ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικές προκλήσεις. Επιπλέον, αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές μπορούν να χρησιμεύσουν στους επαγγελματίες ψυχικής υγείας ώστε να υποστηρίξουν καλύτερα τους πελάτες τους καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας αναζήτησης εργασίας, οδηγώντας τελικά σε πιο ικανοποιητικές επαγγελματικές εμπειρίες για όλους τους εμπλεκόμενους.

Επιπτώσεις για διαφορετικούς φορείς ενδιαφέροντος. Σε γενικές γραμμές, διάφορες ομάδες χρηστών που μπορούν να επωφεληθούν σημαντικά από αυτά τα ενδιαφέροντα ευρήματα. Οι πολιτικοί έχουν την ευκαιρία να αξιοποιήσουν αυτές τις κρίσιμες πληροφορίες για να ενημερώσουν και να βελτιώσουν τις πολιτικές τους που σχετίζονται με την απασχόληση, ιδιαίτερα σε σχέση με τη διαφοροποίηση της προσέγγισης τους. Αυτό περιλαμβάνει την εμπλοκή μεγαλύτερης ποικιλίας εργοδοτών στην υποστήριξη υποδειγματικών πρακτικών πρόσληψης. Μέσω αυτής της διευρυμένης προοπτικής, οι πολιτικοί μπορούν να αντιμετωπίσουν καλύτερα τις πολυπλοκότητες της αγοράς εργασίας και να δημιουργήσουν πιο ενταξιακές στρατηγικές απασχόλησης. (Kriakous et al., 2021)(De et al.2021)

Πίνακας, Γενικός Σχολιασμός

Τομέας/Συμπέρασμα	Σημαντικά Στοιχεία/Στόχοι
Κοινωνική Οικονομία & Ρόλος της	Κρίσιμη για την ενίσχυση των ευκαιριών απασχόλησης για άτομα με ψυχικές ασθένειες, δημιουργώντας ενταξιακό περιβάλλον και προσαρμόζοντας τις ανάγκες των ατόμων.
Προσαρμοσμένες Παρεμβάσεις	Αλλαγές στο σύστημα ψυχικής υγείας και τις πολιτικές που συνδέονται με την κοινωνική οικονομία.
Στρατηγικές Συνεργασίας	Συνεργασία υπηρεσιών ψυχικής υγείας και κοινωνικής οικονομίας για την υποστήριξη των εργαζομένων με ψυχικές διαταραχές και την καταπολέμηση του στίγματος.
Δεξιότητες Απασχόλησης & Κοινωνικής Ένταξης	Βέλτιστες πρακτικές για οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας, που επικεντρώνονται στη δημιουργία ποικιλόμορφου και ενταξιακού εργασιακού περιβάλλοντος.
Επιπτώσεις για Φορείς Ενδιαφέροντος	- Πολιτικοί: Ενημέρωση και βελτίωση πολιτικών απασχόλησης, με έμφαση στη διαφοροποίηση προσέγγισης και υποστήριξη καλύτερων πρακτικών πρόσληψης.
Βασικά Ευρήματα από Έρευνες	Μελέτες δείχνουν ότι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας παρέχουν υποστηρικτικά περιβάλλοντα, μειώνοντας τα ποσοστά απουσιών, αυξάνοντας ικανοποίηση και ενθαρρύνοντας αναζήτηση βοήθειας.
Στρατηγικές για την Αντιμετώπιση Προκλήσεων	Αντιμετώπιση συστημικών εμποδίων, όπως έλλειψη θέσεων και στίγμα, μέσω της αναθεώρησης των ατομικών και συστημικών παραμέτρων ένταξης στην εργασία.
Επιπτώσεις για Πολιτικούς Στρατηγικούς Στόχους	Δημιουργία στρατηγικών για την καλύτερη ενσωμάτωση ατόμων με ψυχικές ασθένειες στην αγορά εργασίας και την ενίσχυση της διαφοροποίησης στις πολιτικές πρόσληψης, με στόχο την ανάπτυξη ενταξιακών στρατηγικών.

8.2. Συστάσεις για Πολιτική και Πρακτική

Τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες υποδεικνύουν μία σημαντική και κοινή ανησυχία μεταξύ διαφόρων οργανισμών στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, καθώς και στην παραδοσιακή αγορά εργασίας, σχετικά με το πιεστικό ζήτημα του πώς να ενσωματωθούν ή να εξαιρεθούν αποτελεσματικά τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας από την αγορά εργασίας. Αυτή η ενότητα στοχεύει στην παρουσίαση βασικών συστάσεων με βάση τα εκτενή ευρήματα μας. Αρχικά, συζητούμε σημαντικές επιπτώσεις για τις υπάρχουσες πολιτικές που έχουν σχεδιαστεί για να ενισχύσουν την κοινωνική οικονομία, βλέποντάς την ως έναν κρίσιμο παράγοντα στη διαδικασία επαγγελματικής ένταξης των ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικά προβλήματα. Επιπλέον, προτείνουμε συγκεκριμένες συστάσεις που μπορούν να ενισχύσουν τις πολιτικές ένταξης, με

στόχο την υποστήριξη των ατόμων με ψυχικές ασθένειες στους κύριους επιχειρηματικούς και εταιρικούς τομείς. Στη συνέχεια, εμβαθύνουμε στις επιπτώσεις της παροχής αποτελεσματικών προγραμμάτων κατάρτισης για εργοδότες που επιθυμούν να προσλάβουν και να διατηρήσουν εργαζόμενους με σοβαρές ψυχικές ασθένειες, κάτι που είναι συχνά δύσκολο αλλά απαραίτητο. Τέλος, προτείνουμε ένα σύνολο ολοκληρωμένων κατευθυντήριων γραμμών για τις Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) που προωθούν την επαγγελματική ένταξη και απασχόληση ατόμων με ψυχικά προβλήματα. Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές θα επικεντρωθούν στην υποστήριξη της ένταξης μέσω της κοινωνικής οικονομίας, όποτε είναι εφικτό, καθώς και στην εξερεύνηση ευκαιριών στην ανοιχτή αγορά εργασίας για τη δημιουργία πιο περιεκτικών εργασιακών περιβαλλόντων.

- Συνιστάται οι ολοκληρωμένες πολιτικές που επενδύουν στην κοινωνική οικονομία ως κρίσιμος παράγοντας για την επαγγελματική ένταξη των ατόμων με ψυχικά προβλήματα να περιλαμβάνουν ιδιαίτερη έμφαση σε διάφορους κρίσιμους τομείς:
  1. Σχεδιασμός ισχυρών διαδρομών απασχόλησης, οι οποίες θα περιλαμβάνουν ως ζωτικό συστατικό των απαιτούμενων υποδομών για αποτελεσματική επαγγελματική ένταξη, καθιερωμένες γέφυρες που θα συνδέουν τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης με πιθανές ευκαιρίες απασχόλησης. Αυτές οι προσεκτικά δομημένες διαδρομές απασχόλησης θα πρέπει ιδανικά να οδηγούν σε βιώσιμη πρόσληψη σε κανονικές εργασιακές σχέσεις ή να διευκολύνουν τις διαδρομές προς επιτυχημένη αυτοαπασχόληση στην κοινωνία.
  2. Εντοπισμός και προώθηση διάφορων οικονομικών κινήτρων που μπορούν να υποστηρίξουν αποτελεσματικά τους μακροπρόθεσμους στόχους επαγγελματικής ένταξης, όπως:
    - Παροχή σημαντικής χρηματοδότησης σε οργανισμούς που είναι ενεργά εμπλεκόμενοι στις προσπάθειες επαγγελματικής ένταξης, ανεξαρτήτως του νομικού χαρακτήρα των οργανισμών ή των ωφελούμενων ατόμων.
    - Προσφορά πρόσθετων χρηματοδοτικών επιδοτήσεων ή κινήτρων που θα εστιάζουν ειδικά στην ενίσχυση της δημιουργίας καινοτόμων συνεργασιών που συνδέουν οργανώσεις ψυχικής υγείας με προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και τον ευρύτερο τομέα της κοινωνικής οικονομίας.
  3. Ενσωμάτωση νέων και αποτελεσματικών αναπτυξιακών υπηρεσιών και βέλτιστων πρακτικών στις τοπικές στρατηγικές ψυχικής υγείας: προώθηση της δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού πακέτου για τους υπεύθυνους των υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Το πακέτο αυτό θα πρέπει να εξοπλίσει τους υπεύθυνους με τους αναγκαίους πόρους και τις απαραίτητες δεξιότητες για να παρακολουθούν με προσοχή τις διάφορες πρωτοβουλίες, προσφέροντας επίσης στήριξη για τις αξιολογήσεις τους ώστε να εξασφαλίζεται η επιτυχία.
  4. Προώθηση σημαντικών πολιτικών αλλαγών που ενισχύουν τον ρόλο της κοινωνικής οικονομίας ως αναπόσπαστο μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για

τη βελτίωση της επαγγελματικής ένταξης των ατόμων με ψυχικές προκλήσεις. Στο επίπεδο των πολιτικών, αυτές οι συστάσεις απευθύνονται σε οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, διασφαλίζοντας μια ολοκληρωμένη προσέγγιση.

5. Για τις Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) που προωθούν έργα για την επαγγελματική ένταξη, συστήνεται να:
  - Ενισχύσουν την προετοιμασία και αποτελεσματικότητα του επιχειρηματικού σχεδίου ή της οργανωτικής δομής που θα είναι υπεύθυνη για την υποστήριξη των εμπορικών δραστηριοτήτων του προτεινόμενου επαγγελματικού έργου.
  - Αναζητούν και προωθούν καινοτόμες συνεργασίες, οι οποίες θα ενισχύσουν το έργο τους, επιτρέποντας την προσφορά ψυχολογικής ή επαγγελματικής θεραπείας, καθώς και υπηρεσιών παρακολούθησης ή επαγγελματικού coaching, οι οποίες είναι καθοριστικές για την επιτυχία των εμπλεκόμενων ατόμων. (Lai et al.2022)(Ahmed et al.2025)

Πίνακας: Συστάσεις για Πολιτική και Πρακτική

Στρατηγική/Πρόταση	Περιγραφή
Διαδρομές Απασχόλησης	Δημιουργία σταθερών διαδρομών που συνδέουν την κατάρτιση με ευκαιρίες απασχόλησης και αυτοαπασχόλησης.
Οικονομικά Κίνητρα	Παροχή χρηματοδοτικών ενισχύσεων για οργανισμούς και κίνητρα για συνεργασίες μεταξύ οργανώσεων ψυχικής υγείας και κοινωνικής οικονομίας.
Εκπαίδευση Υπευθύνων	Δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την υποστήριξη των υπευθύνων των υπηρεσιών ψυχικής υγείας στην παρακολούθηση και αξιολόγηση των δράσεων τους.
Πολιτική Υποστήριξη	Ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας ως στρατηγικό παράγοντα στην ένταξη ατόμων με ψυχικές ασθένειες μέσω πολιτικών και συνεργασιών.
Συνεργασίες για Βιώσιμη Ανάπτυξη	Ενίσχυση των συνεργασιών με άλλους φορείς (π.χ. ψυχολόγους, επαγγελματίες αποκατάστασης) για την επιτυχή και βιώσιμη ένταξη των ατόμων.
Υποστήριξη ΜΚΟ	Ενίσχυση των ΜΚΟ για την υποστήριξη της επαγγελματικής ένταξης με τη δημιουργία βιώσιμων επιχειρηματικών σχεδίων και συνεργασιών.

9.Βιβλιογραφία

Αδάμ, Σ., (2014). Οδηγός Δημιουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων. Θεσσαλονίκη Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας

윤성훈 (2023). Impact of long-term care deinstitutionalization on health and costs. snu.ac.kr

Agastya, N. L. P. M., Wise, S., Kertesz, M., & Kusumaningrum, S. (2024). Transformation of child welfare Institutions in Bandung, West Java: A case of deinstitutionalization in Indonesia. *Children and Youth Services Review*, 159, 107545. sciencedirect.com

Ahmed, M., Xu, F., Lyu, Y., Soofi, A. A., Li, Y., Khan, F., ... & Deng, M. (2025). RIS-Driven Resource Allocation Strategies for Diverse Network Environments: A Comprehensive Review. arXiv preprint arXiv:2501.03075. [\[PDF\]](#)

Ajayi, F. A., & Udeh, C. A. (2024). Review of crew resilience and mental health practices in the marine industry: Pathways to improvement. *Magna Scientia Advanced Biology and Pharmacy*, 11(2), 033-049. magnascientiapub.com

Akimov, N., Kurmanov, N., Uskelenova, A., Aidargaliyeva, N., Mukhiyayeva, D., Rakhimova, S., ... & Utegenova, Z. (2023). Components of education 4.0 in open innovation competence frameworks: Systematic review. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 9(2), 100037. sciencedirect.com

Akkermans, J., Donald, W. E., Jackson, D., & Forrier, A. (2024). Are we talking about the same thing? The case for stronger connections between graduate and worker employability research. *Career Development International*, 29(1), 80-92. <https://doi.org/10.1108/CDI-08-2023-0278>.

Alamsyah, N., & Zhu, Y. Q. (2022). We shall endure: Exploring the impact of government information quality and partisanship on citizens' well-being during the COVID-19 pandemic. *Government information quarterly*, 39(1), 101646. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101646>.

Al-Refaei, A. A. A., Ali, H. B. M., Ateeq, A. A., & Alzoraiki, M. (2023). An integrated mediating and moderating model to improve service quality through job involvement, job satisfaction, and organizational commitment. *Sustainability*. mdpi.com

Ambrosini, M. (2023). Moral economy and deservingness in immigration policies. The case of regularisations in Italy. *Ethnicities*. sagepub.com

Anargyros, K., Mavrogiannidis, T., Oikonomou, E., Karapournos, E., Dimou, S., & Moussas, G. I. (2023). Psychiatric Hospital of Leros: a portrayal of the current situation. *Psychiatrike= Psychiatriki*. psychiatriki-journal.gr

- Arampatzi, A. (2022). Social solidarity economy and urban commoning in post-crisis contexts: Madrid and Athens in a comparative perspective. *Journal of Urban Affairs*. [\[HTML\]](#)
- Argyriadis, A., & Argyriadi, A. (2024). Societal attitudes towards psychiatric patients, medication, and the antipsychiatric movement within the context of theoretical approaches and inclusion initiatives. The role of mental health professionals. *GSC Advanced Research and Reviews*, 18(2), 381-387. [gsconlinepress.com](https://www.gsconlinepress.com)
- Aruta, J. J. B. R., Callueng, C., Antazo, B. G., & Ballada, C. J. A. (2022). The mediating role of psychological distress on the link between socio-ecological factors and quality of life of Filipino adults during COVID-19 crisis. *Journal of community psychology*, 50(2), 712–726. <https://doi.org/10.1002/jcop.22668>.
- Ashcroft, R., Donnelly, C., Dancey, M., Gill, S., Lam, S., Kourgiantakis, T., ... & Brown, J. B. (2021). Primary care teams' experiences of delivering mental health care during the COVID-19 pandemic: a qualitative study. *BMC family practice*, 22, 1-12. [springer.com](https://www.springer.com)
- Biron, C., Karanika-Murray, M., Ivers, H., Salvoni, S., & Fernet, C. (2021). Teleworking while sick: a three-wave study of psychosocial safety climate, psychological demands, and presenteeism. *Frontiers in psychology*, 12, 734245. [frontiersin.org](https://www.frontiersin.org)
- Bjørlykhaug, K. I., Karlsson, B., Hesook, S. K., & Kleppe, L. C. (2022). Social support and recovery from mental health problems: A scoping review. *Nordic social work research*, 12(5), 666-697. [tandfonline.com](https://www.tandfonline.com)
- Botha, M. (2021). Blindness, rehabilitation and identity: a critical investigation of discourses of rehabilitation in South African non-profit organisations for visually impaired persons. [uct.ac.za](https://www.uct.ac.za)
- Byrne, A., Barber, R., & Lim, C. H. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic—a mental health service perspective. *Progress in Neurology and Psychiatry*, 25(2), 27-33b. <https://doi.org/10.1002/pnp.708>.
- Cage, E., Jones, E., Ryan, G., Hughes, G., & Spanner, L. (2021). Student mental health and transitions into, through and out of university: student and staff perspectives. *Journal of Further and Higher Education*, 45(8), 1076-1089. [tandfonline.com](https://www.tandfonline.com)
- Cienkus, K. (2022). Deinstitutionalization or transinstitutionalization? Barriers to independent living for individuals with intellectual and developmental disabilities. *Notre Dame JL Ethics & Pub. Pol'y*. [ssrn.com](https://www.ssrn.com)
- Clarence-Smith, S. & Monticelli, L. (2022). Flexible institutionalisation in Auroville: a prefigurative alternative to development. *Sustainability Science*. [aurorepo.in](https://www.aurorepo.in)

- Dawadi, S., Shrestha, S., & Giri, R. A. (2021). Mixed-methods research: A discussion on its types, challenges, and criticisms. *Journal of Practical Studies in Education*, 2(2), 25-36. open.ac.uk
- De Dios Pérez, B., Radford, K., & das Nair, R. (2022). Experiences of people with multiple sclerosis at work: towards the understanding of the needs for a job retention vocational rehabilitation intervention. *Work*. sagepub.com
- De Kock, J. H., Latham, H. A., Leslie, S. J., Grindle, M., Munoz, S. A., Ellis, L., ... & O'Malley, C. M. (2021). A rapid review of the impact of COVID-19 on the mental health of healthcare workers: implications for supporting psychological well-being. *BMC public health*, 21, 1-18. springer.com
- Escudero-Castillo, I., Mato-Díaz, F. J., & Rodriguez-Alvarez, A. (2021). Furloughs, teleworking and other work situations during the COVID-19 lockdown: Impact on mental well-being. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), 2898. mdpi.com
- Ferreri, M. & Vidal, L. (2022). Public-cooperative policy mechanisms for housing commons. *International Journal of Housing Policy*. tandfonline.com
- Fragiadakis, K. (2023). Obstacles and facilitating factors to work integration of Greek social enterprise employees who have recovered from addiction. *Work*. sagepub.com
- Gariépy, G., Danna, S. M., Hawke, L., Henderson, J., & Iyer, S. N. (2022). The mental health of young people who are not in education, employment, or training: a systematic review and meta-analysis. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 1-15. springer.com
- Gatopoulos, G., Louka, A., Polycarpou, I., & Vettas, N. (2021). Evaluating the impact of labour market reforms in Greece during 2010-2018. lse.ac.uk
- Gaztambide-Fernández, R., Brant, J., & Desai, C. (2022). Toward a pedagogy of solidarity. *Curriculum Inquiry*. tandfonline.com
- Giustini, A. (2023). Community, health and rehabilitation. *JOURNAL OF COMMUNITY MEDICINE*. communitymedjournal.com
- Gowdy, J., & Krall, L. The economic origins of ultrasociality. *Behavioral and Brain Sciences*.
- Greenhalgh, T., Rosen, R., Shaw, S. E., Byng, R., Faulkner, S., Finlay, T., ... & Wood, G. W. (2021). Planning and evaluating remote consultation services: a new conceptual framework incorporating complexity and practical ethics. *Frontiers in digital health*, 3, 726095. frontiersin.org

- Hammedi, W., Leclercq, T., Poncin, I., & Alkire, L. (2021). Uncovering the dark side of gamification at work: Impacts on engagement and well-being. *Journal of Business Research*. [sciencedirect.com](https://www.sciencedirect.com)
- Haugom, E. W., Stensrud, B., Beston, G., Ruud, T., & Landheim, A. S. (2022). Experiences of shared decision making among patients with psychotic disorders in Norway: a qualitative study. *BMC psychiatry*, 22(1), 192. [springer.com](https://www.springer.com)
- Hayward, G. & Ayeb-Karlsson, S. (2021). 'Seeing with Empty Eyes': a systems approach to understand climate change and mental health in Bangladesh. *Climatic Change*. [springer.com](https://www.springer.com)
- Health Organization, W. (2021). Guidance on community mental health services: promoting person-centred and rights-based approaches. [who.int](https://www.who.int)
- Hwang, W. J. & Park, E. H. (2022). Developing a structural equation model from Grandey's emotional regulation model to measure nurses' emotional labor, job satisfaction, and job performance. *Applied Nursing Research*. [\[HTML\]](#)
- Johnson, R. B. & Christensen, L. B. (2024). Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches. [61.2.46.60](#)
- Joosen, M. C., Lugtenberg, M., Arends, I., van Gestel, H. J., Schaapveld, B., Terluin, B., ... & Brouwers, E. P. (2021). Barriers and facilitators for return to work from the perspective of workers with common mental disorders with short, medium and long-term sickness absence: a longitudinal qualitative study. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 1-12. [springer.com](https://www.springer.com)
- Kazdin, A. E. (2024). Interventions in everyday life to improve mental health and reduce symptoms of psychiatric disorders.. *American psychologist*. [\[HTML\]](#)
- Kersten, A., Van Woerkom, M., Geuskens, G. A., & Blonk, R. W. B. (2023). Organisational policies and practices for the inclusion of vulnerable workers: A scoping review of the employer's perspective. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 33(2), 245-266. [springer.com](https://www.springer.com)
- Kettlewell, J., Timmons, S., Bridger, K., Kendrick, D., Kellezi, B., Holmes, J., ... & Radford, K. (2021). A study of mapping usual care and unmet need for vocational rehabilitation and psychological support following major trauma in five health districts in the UK. *Clinical rehabilitation*, 35(5), 750-764. [sagepub.com](https://www.sagepub.com)
- Khan, K. S., Mamun, M. A., Griffiths, M. D., & Ullah, I. (2022). The mental health impact of the COVID-19 pandemic across different cohorts. *International journal of mental health and addiction*, 20(1), 380-386. [springer.com](https://www.springer.com)
- Kilag, O. K., Miñoza, J., Comighud, E., Amontos, C., Damos, M., & Abendan, C. F. (2023). Empowering teachers: Integrating technology into livelihood education for a digital future.

Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education (2994-9521), 1(1), 30-41. [researchgate.net](https://www.researchgate.net)

Kinn, L. G., Costa, M., Voll, I., Austrheim, G., Aas, R. W., & Davidson, L. (2021). "Navigating between unpredictable icebergs": a meta-ethnographic study of employment specialists' contributions in providing job support for people with mental illness. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 31(3), 512-531. [\[HTML\]](#)

Koukia, E. (2023). Mental health services in Greece. *Mental Health Services in Europe*. [\[HTML\]](#)

Kriakous, S. A., Elliott, K. A., Lamers, C., & Owen, R. (2021). The effectiveness of mindfulness-based stress reduction on the psychological functioning of healthcare professionals: A systematic review. *Mindfulness*. [springer.com](https://www.springer.com)

Lai, W., Qiao, Y., Zhang, J., Lin, Z., & Huang, H. (2022). Design strategies for markedly enhancing energy efficiency in the electrocatalytic CO₂ reduction reaction. *Energy & Environmental Science*, 15(9), 3603-3629. [researchgate.net](https://www.researchgate.net)

Lazarova, M., Caligiuri, P., Collings, D. G., & De Cieri, H. (2023). Global work in a rapidly changing world: Implications for MNEs and individuals. *Journal of World Business*, 58(1), 101365. [sciencedirect.com](https://www.sciencedirect.com)

Levi-Belz, Y., Groweiss, Y., & Blank, C. (2023). Moral injury and its mental health consequences among protesters: findings from Israel's civil protest against the government's judicial reform. *European journal of psychotraumatology*, 14(2), 2283306. <https://doi.org/10.1080/20008066.2023.2283306>.

Lindsay, S., Varahra, A., Ahmed, H., Abrahamson, S., Pulver, S., Primucci, M., & Wong, K. (2022). Exploring the relationships between race, ethnicity, and school and work outcomes among youth and young adults with disabilities: A scoping review. *Disability and Rehabilitation*, 44(25), 8110-8129. [utoronto.ca](https://www.utoronto.ca)

Liu, X., Zhu, M., Zhang, R., Zhang, J., Zhang, C., Liu, P., ... & Chen, Z. (2021). Public mental health problems during COVID-19 pandemic: a large-scale meta-analysis of the evidence. *Translational psychiatry*, 11(1), 384. [nature.com](https://www.nature.com)

Lunt, J., Hemming, S., Elander, J., Baraniak, A., Burton, K., & Ellington, D. (2022). Experiences of workers with post-COVID-19 symptoms can signpost suitable workplace accommodations. *International Journal of Workplace Health Management*, 15(3), 359-374. [hud.ac.uk](https://www.hud.ac.uk)

Marchionatti, L. E., Schafer, J. L., Karagiorga, V. E., Balikou, P., Mitropoulou, A., Serdari, A., ... & Kotsis, K. (2024). The mental health care system for children and adolescents in Greece: a review and structure assessment. *Frontiers in Health Services*, 4, 1470053. [frontiersin.org](https://www.frontiersin.org)

- Matscheck, D. & Piuva, K. (2022). Integrated care for individuals with mental illness and substance abuse—the example of the coordinated individual plan in Sweden. *European Journal of Social Work*. [researchgate.net](https://www.researchgate.net)
- McAlpine, D. D. & Alang, S. M. (2021). Employment and economic outcomes of persons with mental illness and disability: The impact of the Great Recession in the United States.. *Psychiatric rehabilitation journal*. [disabilityinclusiveemployment.org](https://www.disabilityinclusiveemployment.org)
- Musić, S., Elwyn, R., Fountas, G., Gnat, I., Jenkins, Z. M., Malcolm, A., ... & Phillipou, A. (2022). Valuing the voice of lived experience of eating disorders in the research process: benefits and considerations. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 56(3), 216-218. [google.com](https://www.google.com)
- Neyazi, A., Haidarzada, A. S., Rangelova, V., Erfan, A., Bashiri, B., Neyazi, M., ... & Griffiths, M. D. (2023). Prevalence and predictors of depression among women in Afghanistan: a cross-sectional study. *Discover Psychology*, 3(1), 7. [springer.com](https://www.springer.com)
- Nisar, Q. A., Haider, S., Ali, F., Naz, S., & Ryu, K. (2021). Depletion of psychological, financial, and social resources in the hospitality sector during the pandemic. *International Journal of Hospitality Management*, 93, 102794. [nih.gov](https://www.nih.gov)
- Norquist, K. (2025). *Architectures of Solidarity: The Worker Cooperative Movement in Chicago. Tapestries: Interwoven voices of local and global identities*, 14(1), 4. [macalester.edu](https://www.macalester.edu)
- Pampaka, D., Pantavou, K., Giallouros, G., Pavlitina, E., Williams, L. D., Piovani, D., ... & Nikolopoulos, G. K. (2021). Mental health and perceived access to care among people who inject drugs in Athens, Greece. *Journal of Clinical Medicine*, 10(6), 1181. [mdpi.com](https://www.mdpi.com)
- Pandey, K., Thurman, M., Johnson, S. D., Acharya, A., Johnston, M., Klug, E. A., ... & Byrreddy, S. N. (2021). Mental health issues during and after COVID-19 vaccine era. *Brain research bulletin*, 176, 161-173. [nih.gov](https://www.nih.gov)
- Pratap, P., Dickson, A., Love, M., Zaroni, J., Donato, C., Flynn, M. A., & Schulte, P. A. (2021). Public health impacts of underemployment and unemployment in the United States: Exploring perceptions, gaps and opportunities. *International journal of environmental research and public health*, 18(19), 10021. [mdpi.com](https://www.mdpi.com)
- Roncal-Belzunce, V., Atares, L., Escalada, G., Minobes-Molina, E., Pamies-Tejedor, S., Carcavilla-González, N., & García-Navarro, J. A. (2024). First steps towards the deinstitutionalization of older adults: A protocol for the implementation of a complex intervention. *Revista Española de Geriatría y Gerontología*, 59(2), 101453. [\[HTML\]](#)
- Roux, A., Cholerton, R., Sicsic, J., Moumjid, N., French, D. P., Giorgi Rossi, P., ... & Montgolfier, S. (2022). Study protocol comparing the ethical, psychological and socio-economic

impact of personalised breast cancer screening to that of standard screening in the “My Personal Breast Screening”(MyPeBS) randomised clinical trial. *BMC cancer*, 22(1), 507. [springer.com](https://www.springer.com)

Roy, A., Singh, A. K., Mishra, S., Chinnadurai, A., Mitra, A., & Bakshi, O. (2021). Mental health implications of COVID-19 pandemic and its response in India. *International Journal of Social Psychiatry*, 67(5), 587-600. [sagepub.com](https://www.sagepub.com)

Schilling-Vacaflor, A. (2021). Putting the French Duty of Vigilance Law in Context: Towards corporate accountability for human rights violations in the global South?. *Human Rights Review*. [springer.com](https://www.springer.com)

Shim, R. S. & Starks, S. M. (2021). COVID-19, structural racism, and mental health inequities: Policy implications for an emerging syndemic. *Psychiatric Services*. [psychiatryonline.org](https://www.psychiatryonline.org)

Sinclair, R. R., Probst, T. M., Watson, G. P., & Bazzoli, A. (2021). Caught between Scylla and Charybdis: How economic stressors and occupational risk factors influence workers' occupational health reactions to COVID-19. *Applied Psychology*, 70(1), 85-119. [wiley.com](https://www.wiley.com)

Sorensen, G., Dennerlein, J. T., Peters, S. E., Sabbath, E. L., Kelly, E. L., & Wagner, G. R. (2021). The future of research on work, safety, health and wellbeing: A guiding conceptual framework. *Social Science & Medicine*, 269, Article 113593. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113593>.

Stein, D. J., Shoptaw, S. J., Vigo, D. V., Lund, C., Cuijpers, P., Bantjes, J., ... & Maj, M. (2022). Psychiatric diagnosis and treatment in the 21st century: paradigm shifts versus incremental integration. *World Psychiatry*, 21(3), 393-414. [wiley.com](https://www.wiley.com)

Thomas, N., McDonald, C., de Boer, K., Brand, R. M., Nedeljkovic, M., & Seabrook, L. (2021). Review of the current empirical literature on using videoconferencing to deliver individual psychotherapies to adults with mental health problems. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 94(3), 854-883. [wiley.com](https://www.wiley.com)

Uhlhaas, P. J., Davey, C. G., Mehta, U. M., Shah, J., Torous, J., Allen, N. B., ... & Wood, S. J. (2023). Towards a youth mental health paradigm: a perspective and roadmap. *Molecular Psychiatry*, 28(8), 3171-3181. [nature.com](https://www.nature.com)

Valverde-Berrocoso, J., Fernández-Sánchez, M. R., Revuelta Dominguez, F. I., & Sosa-Díaz, M. J. (2021). The educational integration of digital technologies preCovid-19: Lessons for teacher education. *PloS one*, 16(8), e0256283. [plos.org](https://www.plos.org)

Van Beukering, I. E., Smits, S. J. C., Janssens, K. M. E., Bogaers, R. I., Joosen, M. C. W., Bakker, M., ... & Brouwers, E. P. M. (2021). In what ways does health related stigma affect sustainable employment and well-being at work? A systematic review. *Journal of occupational rehabilitation*, 1-15. [springer.com](https://www.springer.com)

van Harten, J., de Cuyper, N., Knies, E., & Forrier, A. (2022). Taking the temperature of employability research: A systematic review of interrelationships across and within conceptual strands. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 31(1), 145–159. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2021.1942847>.

Walker, A. M., Opferkuch, K., Lindgreen, E. R., Simboli, A., Vermeulen, W. J., & Raggi, A. (2021). Assessing the social sustainability of circular economy practices: Industry perspectives from Italy and the Netherlands. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 831-844. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.01.030>.

Webb, L. M., & Chen, C. Y. (2021). The COVID-19 pandemic's impact on older adults' mental health: Contributing factors, coping strategies, and opportunities for improvement. *International journal of geriatric psychiatry*, 37(1), 10-1002. nih.gov

Καβουλάκος, Κ., & Γριτζάς, Γ. (2015). Εναλλακτικοί οικονομικοί και πολιτικοί χώροι [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε από <http://hdl.handle.net/11419/6131>

Μπαμπλέκη, Θ (2025). Mental Health Issues rise among refugees in Greece: discussion on the mental health services “delivery” to refugees.. dspace.lib.uom.gr. uom.gr

10. Παράρτημα

Η διεξαγωγή συνεντεύξεων είναι καθοριστική για τη μελέτη μας. Το παράρτημα αυτό παρέχει πληροφορίες για τον οδηγό θεμάτων της συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε. Ο οδηγός θεμάτων βασίζεται στους στόχους της έρευνάς μας και υποβλήθηκε σε πιλοτική εφαρμογή για να ελεγχθεί η καταλληλότητα και η ευελιξία του. Δεδομένου ότι οι συνεντευξιζόμενοι ήταν ευάλωτοι ενήλικες, υπήρξε ιδιαίτερη προσοχή στην παρουσίαση και τη μορφή του οδηγού θεμάτων, ώστε να διασφαλιστεί η προσβασιμότητά του σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερη και πιο αντιπροσωπευτική ομάδα ατόμων. Για να αποδώσουμε καλύτερα την προσέγγιση του οδηγού, παρατίθεται μια ένδειξη των τύπων των συγκεκριμένων απαντήσεων που ενημέρωσαν την θεματική ανάλυση. Αυτή η ανάλυση προσφέρει επίσης μια ευκαιρία να επανεξετάσουμε την ποικιλία των δεικτών που εντοπίστηκαν.

Ο τυποποιημένος οδηγός θεμάτων κάλυψε τους εξής τομείς: υπόβαθρο και δημογραφικά στοιχεία, επιλεξιμότητα για το πρόγραμμα και τα πλεονεκτήματά του, πώς υποστηρίζονται οι άνθρωποι για να βρουν εργασία, την ποιότητα των θέσεων εργασίας που βρίσκουν οι άνθρωποι, τις εμπειρίες των πελατών από την εργασία και την ικανοποίησή τους από αυτή, και τις αλλαγές που η υποστηριζόμενη εργασία έχει επιφέρει στη ζωή των πελατών. Ο οδηγός θεμάτων σχεδιάστηκε έτσι ώστε να χρησιμοποιείται ως κατευθυντήρια γραμμή με την ευχέρεια να

προσαρμόζονται οι ερωτήσεις κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ώστε να ακολουθηθούν τα πιο σημαντικά σημεία και να αποκτηθεί μια πιο λεπτομερής κατανόηση των θεμάτων που τέθηκαν. Οι συνεντευξιαζόμενοι διαβεβαιώθηκαν για την εμπιστευτικότητα των απαντήσεών τους και ενημερώθηκαν ότι τα αναγνωρίσιμα δεδομένα θα τροποποιηθούν. Οι συμμετέχοντες έδωσαν προφορική ενημερωμένη συγκατάθεση, και οι ατομικές ημιδομημένες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στη γλώσσα των συνεντευξιαζόμενων. Το πλαίσιο ερωτήσεων σχεδιάστηκε ώστε να επιτρέπει ευχέρεια εντός των συνεντεύξεων, προκειμένου να αναδειχθούν τα θέματα και να διευκολυνθεί η βαθύτερη κατανόηση των ιδιαίτερων ζητημάτων που αντιμετώπιζαν οι πελάτες. (Hammedi et al., 2021)(Al-Refaei et al., 2023)(Hwang & Park, 2022)

Τομέας	Περιγραφή
Σκοπός της Συνέντευξης	Η διεξαγωγή συνεντεύξεων με πελάτες για την ανάλυση θεμάτων που αφορούν την υποστήριξη της εργασιακής ένταξης ατόμων με ψυχικές ασθένειες.
Πιλοτική Δοκιμή	Ο οδηγός θεμάτων υποβλήθηκε σε πιλοτική εφαρμογή για να ελεγχθεί η καταλληλότητα και ευελιξία του.
Ευάλωτοι Ενήλικες	Λήψη προφυλάξεων για την παρουσίαση και την προσβασιμότητα του οδηγού, προκειμένου να εξασφαλιστεί η συμπερίληψη ευάλωτων ενηλίκων.
Περιεχόμενο Οδηγού Θεμάτων	Κάλυψη τομέων όπως: υπόβαθρο και δημογραφικά στοιχεία, επιλεξιμότητα για το πρόγραμμα, υποστήριξη για εργασία, ποιότητα δουλειάς, ικανοποίηση από την εργασία, και οι αλλαγές στη ζωή των πελατών.
Προσαρμογή Ερωτήσεων	Ευχέρεια προσαρμογής των ερωτήσεων στη διάρκεια της συνέντευξης για να ακολουθηθούν τα σημαντικά σημεία και να κατανοηθούν καλύτερα τα ζητήματα των πελατών.
Εμπιστευτικότητα	Διαβεβαίωση των συνεντευξιαζόμενων για την εμπιστευτικότητα των απαντήσεών τους και τροποποίηση των αναγνωρίσιμων δεδομένων.
Ενημερωμένη Συγκατάθεση	Προφορική ενημερωμένη συγκατάθεση από τους συμμετέχοντες.
Γλώσσα Συνέντευξης	Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στη γλώσσα των συνεντευξιαζόμενων για καλύτερη κατανόηση.
Ευχέρεια στο Πλαίσιο Ερωτήσεων	Ευχέρεια να αναδυθούν θέματα και να ενισχυθεί η κατανόηση των ιδιαίτερων ζητημάτων των πελατών.

